

”Meidän pitää luoda jotain *omaa, erikoista*”

Ilona Jalavan ammatillinen toiminta suomalaisen tekstiilitaiteen ja taideteollisuuden kentillä
1900-1930-luvuilla.

Auri Tusa

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, kulttuurihistoria

Auri Tusa

”Meidän pitää luoda jotain *omaa, erikoista*”. Ilona Jalavan ammatillinen toiminta suomalaisen tekstiilitaiteen ja taideteollisuuden kentillä 1900-1930-luvuilla.

93 s., 2 liitesivua.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen tekstiilitaiteilija Ilona Jalavan (1878-1960) ammatillista toimintaa tekstiilitaiteen, taideteollisuuden ja kotiteollisuuden aloilla. Tutkielma on elämäkerrallinen, mutta säilyttää keskiössä Jalavan uran ja elämäntyön. Tutkimusaineisto koostuu monista lähdeyyeistä, joista erityisen tärkeässä asemassa ovat Ilona Jalavan toimittamat mallisalkut ja käsityöoppaat 1910-1930-luvuilta. Tutkimus hyödyntää lisäksi laajaa kirjeaineistoa, joka muodostuu suurelta osin Jalavan ja hänen läheisen ystävänsä Aino Kallaksen välisestä kirjeenvaihdosta. Kirjeiden lukutapa on lähiluku. Tämän lisäksi käytössä on laaja Jalavan uraa koskeva sanoma- ja aikakauslehtiaineisto.

Tutkielmassa Ilona Jalava sijoitetaan osaksi 1870-1930-lukujen välillä järjestäytyvää suomalaisen taideteollisuuden kenttää. Ilona Jalava on historian tutkimuksessa usein syrjään jäänyt naistoimija, ja eräs tutkimustavoite on luoda ensimmäinen kattava esitys hänen urastaan esimerkiksi tekstiilisuunnittelun, pedagogian, aikakauslehtitoimituksen ja yritystoiminnan aloilla. Tarkastelen lisäksi sitä tekemisen filosofiaa, joka Jalavan tekstiilitaidetta ohjasi, sekä niitä yhteiskunnallisia aatteita, jotka vaikuttivat Jalavan taiteeseen sekä uraan laajemmin. Tutkimuksen toinen osa käsittelee hänen laajaa toimintaansa koti- ja taideteollisuuden parissa.

Tutkimukseni valossa esitän, että Ilona Jalavan mallisuunnittelua ohjasivat yksinkertaisuuden, käytännöllisyyden ja kauneuden periaatteet. Väitän, että nämä periaatteet johtuivat Jalavaa ympäröineestä kulttuurista, erityisesti hänen perhetaustaansa vahvasti määrittäneestä fennomaniasta. Fennomanian vaikutus Jalavan uraan ja aatteelliseen toimintaan myös esimerkiksi yhdistystoiminnan parissa on eräs työn kantava teema. Osoitan myös, kuinka Jalavan tahto kehittää suomalaista kulttuuria näkyi eri muodoissa pitkin hänen uraansa.

Avainsanat: Ilona Jalava, tekstiilitaide, taidekäsityö, taideteollisuus, kotiteollisuus, käsityöt, Suomen Käsityön Ystävät, Helsingin Käsityökoulu, fennomania, jugend, kansallisromantiikka, kulttuurihistoria, naishistoria, Aino Kallas, Seere Salminen, kirjeet

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Aihe ja tutkimuskysymys	4
1.2	Alkuperäisaineistot	6
1.3	Tutkimuskirjallisuus ja metodologia	9
2	Tekstiilitaiteen uranuurtaja	15
2.1	Liinamalleista ryijyihin – Ilona Jalavan taiteellista tuotantoa	15
2.2	Taidetta ohjaava tekemisen filosofia	32
2.3	Luontoa ja kansallisromantiikkaa	47
3	Lukuisat toiminnan kentät	57
3.1	Vuosisadan alku käsityönopettajana	57
3.2	Koti- ja taideteollisuus fennomaanisena projektina	64
3.3	Työntäyteinen arki	73
4	Lopuksi	83
	Lähteet	88
	Liitteet	94
	Liite 1. Ilona Jalavan kirjallisia julkaisuja	94

1 Johdanto

1.1 Aihe ja tutkimuskysymys

Harva se sivistyskoti, jossa ei näy Ilonan tyylieltyjä käsityömalleja, ja hänen viisaat silmänsä ja purevat huomautuksensa ovat seuranneet jokaista teatteritapahtumaa ja kulttuuri-ilmiötä Helsingin elämässä sekä kasvattaneet lukemattomia nuoria ihmisiä ajattelemaan ja suhtautumaan kriittisesti aikamme ilmiöihin. Itsenäisenä, riippumattomana, modernina naisena hän on omin käsin ohjannut elämänsä holhoten ja auttaen muitakin, ja hänen kuivat, käytännölliset, järkevät sanansa ovat taitavasti verhonneet hellää ja kultaista sydäntä.¹

Tämä luonnehdinta tekstiilitaiteilija Ilona Jalavasta (1878-1960) esittelee hyvin sitä roolia, joka hänellä oli 1900-luvun alun Helsingin kulttuuripiireissä. Jalava oli tuottelias ja aktiivinen käsityöalalla ja monen tahon kautta vaikuttamassa suomalaisen käsityöperinteen elpymiseen ja kehittämiseen, muun muassa suunnittelijana, lehtien toimittajana, yrittäjänä sekä yhdistystoimijana. Jalava oli aikanaan tunnettu tekstiilitaiteilija ja kulttuuripersoonana, mutta on ajan kuluessa jäänyt enemmän unohduksiin kuin monet hänen lähipiiriinsä kuuluneista ihmisistä.

Jalavan elämä ja työskentely sijoittuivat suurten muutosten aikaan sekä yhteiskunnallisella tasolla että käsitöiden ja taideteollisuuden piirissä. Pohja hänen kiinnostavalle uralleen syntyi lapsuudenkodissa, jonka ilmapiiriä leimasi kansallismielisyys ja fennomania. Tämän taustansa kautta hän sijoittuu suomenkielisen, fennomaanisen älymystön ytimeen. Molemmat perheen vanhemmista olivat aikanaan vaikutusvaltaisia henkilöitä, ja Jalavien koti oli merkittävä sivistyskoti, jolla oli läheisiä suhteita ajan muihin fennomaaniperheisiin.²

Käsityö- ja taideteollisuuden osalta Jalavan ura sijoittui aikaan, jolloin suomalainen käsityöperinne oli elpymässä ja tekstiilitaiteen koulutus oli kehittymässä ja vakiintumassa. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa käsitöiden tekemistä pidettiin arvossa. Sen suosioon oli vaikuttanut teollisen massatuotannon yleistyminen, jonka tuotteiden tilalle kaivattiin yksinkertaisia mutta kauniita, persoonallisia esineitä ja koteja. Myös taiteilijuudella ja itse tekemisellä oli osuutensa. Ajatus kokonaistaideteoksista synnytti esimerkiksi persoonallisia

¹ Wuolijoki (1945) 1973, 12. Kyseinen lainaus on suomenvirolaisen Hella Wuolijoen, silloisen Ella Murrikin, muisteluja saapumisestaan Helsinkiin nuorena opiskelijana, jolloin hän tutustui Ilona Jalavaan. He tutustuivat Virossa asuvan Aino Kallaksen ja hänen miehensä Oskar Kallaksen kautta, jotka auttoivat Wuolijoen opiskelemaan Helsingin yliopistoon vuodesta 1904 lähtien. Riitta Kallaksen mukaan Ilona Jalava järjesti hänen ensimmäisen opiskelija-asuntonsa Helsingissä, mistä lähtien ”Murrin” vieraili usein Jalavan luona. Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 386; Otsikon sitaatti: Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 8.9.1899, KNKK 1988, 93.

² Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1988, 13-14.

taidehuiloita, joiden rakentamiseen, suunnitteluun tai sisustamiseen asukas jollain tapaa osallistui.³ Aikakautta leimasi keskustelu taiteen ja käsityön, sekä erityisesti taiteen ja teollisuuden suhteesta.⁴ 1920-luku toi mukanaan tekstiilitaiteilijoiden itsenäinen ammattikunnan jonka varhainen edustaja Ilona Jalava oli.⁵

Tutkimukseni sijoittuu tähän muutosten ja nopean kehityksen leimaamaan aikaan Suomen historiassa. Tutkimuskohteeni on Ilona Jalava ja hänen ammatillisen toimintansa monet ulottuvuudet sekä tekstiilitaiteilijana että vaikuttajana aikansa taide- ja kotiteollisuuden aloilla. Tutkimuskysymykseni rakentuu näiden teemojen ympärille. Mistä koostui Ilona Jalavan ura tekstiilitaiteen kentällä? Millainen oli hänen ammatillisen toimintansa laajuus, ja miten hän vaikutti aikansa yhteiskunnallisten muutosten keskellä? Minkälaisen arvojen ja periaatteiden mukaan hän työskenteli, ja miten se vaikutti hänen taiteeseensa? Tarkastelen myös, miten Jalava vaikutti oman taiteensa lisäksi yleisemmin taide- sekä kotiteollisuuden kentillä. Varsinainen huomioni on Jalavan suhteessa tekstiileihin, sillä ne olivat tavalla tai toisella hänen uransa keskiössä sen kaikilla osa-alueilla. Ajallisesti tutkimukseni painottuu Jalavan uran aktiivisimpiin vuosiin, eli noin 1900-luvun ensimmäisestä vuosikymmenestä 1930-luvulle asti. En kuitenkaan jätä hänen elämänsä ensimmäisiä ja viimeisiä vuosia käsittelemättä, vaan tarkastelen hänen elämäänsä myös kokonaisuutena.

Tutkielmani rakentuu kahden pääteeman ympärille. Ensimmäisessä käsittelyluvussa keskityn Jalavan taiteeseen. Esittelen konkreettisesti Jalavan tekstiilitaidetta ja sen muotoja sekä niitä monia eri konteksteja, joissa hän taidetta teki. Tämän jälkeen tarkastelen hänen taidettaan ohjannutta tekemisen filosofiaa sekä sen keskeisimpiä teemoja. Toisessa käsittelyluvussa perehdyn hänen muuhun toimintaansa suomalaisen käsityön alalla: yhtäältä hänen vaikutukseensa pedagogian ja käsityökasvatuksen alalla, ja toisaalta hänen vaikutukseensa erilaisissa taideteollisuuden järjestöissä ja yrityksissä. Näiden teemoja kautta pyrin rakentamaan kokonaiskuvan Jalavan ammatillisesta toiminnasta sen useissa eri muodoissa.

³ Konttinen 2019, 239.

⁴ Wiberg 1996, 49, 52.

⁵ Priha 1999c, 24.

1.2 Alkuperäisaineistot

Alkuperäisaineistoni koostuu monista lähdetyypeistä. Tutkimuksen elämäkerrallisen luonteen vuoksi olen pyrkinyt hyödyntämään mahdollisimman monipuolisia lähteitä kootessani kuvaa Ilona Jalavasta. Hänen laaja toimintansa on synnyttänyt paljon alkuperäisaineistoja, joita löytyy monesta arkistokokoelmasta ja museosta. Omassa tutkimuksessani ovat painottuneet Jalavan julkaisemat mallisalkut, kirjeaineistot sekä sanoma- ja aikakauslehtiaineistot.

Vaikka tutkimukseni on luonteeltaan elämäkerrallinen, on Jalavan ammatillinen toiminta sen keskiössä. Jalavan omien mallisalkkujen ja käsityöoppaiden tärkeys painottuu erityisesti tutkiessani hänen suhdettaan käsitöihin ja hänen työskentelynsä taustalla vaikuttaneita periaatteita. Tietojeni mukaan Jalava julkaisi 12 mallisalkkua, toimitti kaksi käsityöopasta sekä käänsi tai mukautti 18 käsityöopasta suomenkielelle. Yhteenveto Jalavan kirjallisista julkaisuista löytyy liitteenä työn lopusta. Mallisalkkujen ja oppaiden aiheita ovat esimerkiksi valkokirjailu, ristipistot, koruompelu ja kudintyöt. Tärkeimpiä tutkimukselleni ovat hänen itse toimittamansa teokset, sillä käännöksissä ei esiinny kääntäjän esipuheita tai muita osioita, joissa Jalavan oma ääni pääsisi kuuluviin. Mallisalkut ja oppaat eivät sisällä vain ohjeistuksia käsitöiden tekoon, vaan Jalava jakaa usein mielipiteitään muun muassa siitä, miten käsitöiden tulisi kodeissa näkyä. Analyysin kohteena ovat nämä Jalavan esipuheet sekä ne ohjeet ja tekstit, joissa Jalava ilmaisee omia ajatuksiaan pelkkien työhöjeiden lisäksi. Esittelen mallisalkkujen ja käsityöoppaiden rakennetta ja sisältöä niiden tarkemman käsittelyn yhteydessä.

Laajin yksittäinen Ilona Jalavan kirjoittama teos on hänen kokoamansa elämäkerta isästään Antti Jalavasta (1846-1909), merkittävästä suomalaisuusmiehestä. Antti Jalava oli muun muassa kirjailija, suomenkielen opettaja, *Uuden Suomettaren* päätoimittaja sekä yliopiston ylimääräinen unkarin kielen lehtori.⁶ Ilona Jalava oli isänsä kuollessa 31-vuotias, ja käsitellessään isänsä elinvuosia niiltä osin kun hän itse oli jo elossa, hän tulee muistelleeksi myös omaa lapsuuttaan sekä perheelleen merkittäviä paikkoja ja ihmisiä.

Jalavan julkaisemien teosten rinnalla tärkein lähderyhmäni ovat kirjeet. Merkittävien käyttämäni kirjekokonaisuus ovat olleet Riitta Kallaksen toimittamat kirjekokoelmat *Kolme naista, kolme kohtaloa: Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884-1913* sekä *1914-1955* (1988 ja 1989). Teokset sijoittuvat

⁶ Jalava 1948, 46, 48, 223, 226.

alkuperäislähteiden ja tutkimuskirjallisuuden välimaastoon. Ne on toimitettu Aino Kallas (1878-1956) keskiössä ja hänen kirjeitään on lukumäärällisesti enemmän kuin Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin (1871-1967). Jalava nousee usein myös muissa yhteyksissä esiin yhtenä Aino Kallaksen läheisimmistä ystäväistä. Naisten perheet olivat heidän lapsuudestaan asti tiiviisti keskenään tekemisissä ja he pysyivät pitkään läheisinä ystävinä. Aino Kallaksen mentyä naimisiin virolaisen kielitieteilijä ja diplomaatti Oskar Kallaksen (1868-1946) kanssa he pitivät kirjeitse yhteyttä Kallasten asuessa Pietarissa, Tartossa ja Lontoossa. 1920-luvulla naisten välit viilenivät, mutta yhteys palautui 1920-luvun lopulla ja jatkui, joskin hieman etäisempänä, Kallaksen kuolemaan asti 1956.⁷

Kirjekokoelmien laajuuden vuoksi luin niiden sisältämät kirjeet vain painettuna enkä tutustunut näiden alkuperäiskappaleisiin. Tämän vuoksi analysoin kirjeitä vain sisällöllisesti enkä pysty huomioimaan analyysissäni niiden materiaalisuutta, kuten käsialaa tai kirjoituspaperia. Riitta Kallas on teoksia toimittaessaan tehnyt tosin joitakin havaintoja itse kirjeistä. Näin on esimerkiksi joidenkin lapsuudenkirjeiden kohdalla, joiden päiväys on käsialasta päätellen luultavasti jonkin läsnäolleen aikuisen kirjoittama, tai kirjeiden, joista puuttuu sivuja tai jotka ovat osittain lukukelvottomia. Teoksissa on myös mukana yksittäisiä valokuvia naisten kirjeistä eri elämänvaiheilta. Riitta Kallas on myös viitoittanut teokset tarkkaan, mistä on ollut korvaamaton apu Jalavan elämänvaiheiden ja monien taustatietojen selvittämisessä. Teokset on jaoteltu ajanjaksoihin Aino Kallaksen elämänvaiheiden mukaan, ja lisätietoja naisten elämästä tarjoavat näiden ajanjaksojen alkuun sijoitetut Riitta Kallaksen kirjoittamat taustoitukset. Riitta Kallas on teosta toimittaessaan tehnyt mittavan taustatyön naisten kirjeissä ja kirjeiden ulkopuolella esiintyvistä ihmisistä ja ajan tapahtumista. Ilman viitteitä erityisesti kirjeissä vilahtelevien lukemattomien ihmisten oikeat nimet ja suhteet kirjeiden kirjoittajiin olisivat olleet paljon työläämmän selvitettävissä ja seurattavissa.

Kirjeenvaihto Aino Kallaksen kanssa muodostaa suurimman osan kirjeaineistostani. Kirjeitä on runsaasti 1920-luvulle asti, minkä jälkeen Jalavan ja Kallaksen yhteydenpito harveni ja kirjeet lyhenivät.⁸ Jalavan muuhun kirjeenvaihtoon olen tutustunut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa. Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian arkistoinaistoista Ilona

⁷ Riitta Kallas arvioi, että ystävyyttä hankasivat mm. Kallaksen miessuhteet, sekä kenties hänen kasvavan kuuluisuuden aiheuttamat alemmuudentunteet Jalavassa, mikä suurensi heidän välistään kuilua. Varmuutta välirikon syistä ei kuitenkaan ole. Riitta Kallaksen taustoitukset ja viitteet teoksessa KNKK 1989, 88, 281.

⁸ Kirjekokoelman ensimmäinen osa kattaa 29 vuotta (1884-1913). Ilona Jalavan kirjeitä Aino Kallakselle on 89 ja Kallaksen kirjeitä Jalavalle 180. Toinen osa kattaa 41 vuotta (1914-1955). Siinä Jalavan kirjeitä Kallakselle on 69 ja Kallaksen kirjeitä Jalavalle 146. Kirjeiden välillä on kuitenkin pidempiä hiljaisuuksia, ja niistä tulee ajan myötä aiempaa lyhyempiä.

Jalavan arkistosta löytyy yhteensä noin 0,90 hyllymetriä käsikirjoitusaineistoa ja kirjeenvaihtoa. Näiden lisäksi löytyy kutsuja, adresseja, sekalaisia käsikirjoituksia ja valokuvia. Arkistosta löytyy Jalavan kirjoittamia kirjeitä monelta ajan merkkihenkilöltä, mutta oman työni kannalta hyödyllisimmäksi osoittautui Riitta Kallaksen toimittamien kirjekokoelmien rinnalla Jalavan kirjeenvaihto kirjailija Seere Salmisen kanssa. Naisten välistä kirjeenvaihtoa löytyy vuosilta 1912-1958 sekä Ilona Jalavan että Seere Salmisen arkistoista.

Kirjeenvaihto naisten välillä oli vilkasta: Jalavan kirjeitä Salmiselle löytyy 149 ja Salmisen kirjeitä Jalavalle 105. Vertauksena Riitta Kallaksen toimittamissa kirjekokoelmissa Jalavan kirjeitä Aino Kallakselle on yhteensä 158 ja Kallaksen kirjeitä Jalavalle yhteensä 326.

Tutkimuksessani käytän erityisesti Jalavan kirjeitä Salmiselle 1920-luvulla, sillä niistä löytyy runsaasti mainintoja Jalavan ammatillisesta toiminnasta. Kallakselle Jalava kirjoitti useammin yksityisemmistä tunnepuolen asioista, ja työasioista hän kirjoitti lyhyemmin ja hieman ohimennen. Salmiselle hän puolestaan kirjoitti myös arkisemmista asioista, joihin kuului usein tarkempia kuvailuja hänen työasioistaan. Tämä sisältää luonnollisesti paljon mainintoja sekä hänen käsitöistään että toiminnastaan esimerkiksi Osuustukkukaupalla. Kirjeet Salmisen ja Jalavan välillä ovat tärkeitä myös niiden ajankohdan vuoksi – kirjeitä Salmiselle löytyy nimenomaan myös 1920-luvulta, kun Jalavan ja Kallaksen välillä vallitsi pidempiä hiljaisuuksia. Salmisen ja Jalavan väliset kirjeet nousevat esiin erityisesti luvussa 3.2., kun käsittelen Jalavan toimintaa yhdistysten ja taideteollisuusalan yritysten parissa.

Jalavan omaelämäkerrallisten tekstien kuten päiväkirjojen tai muistelmien puutteen vuoksi ulkopuolisten lähteiden kuten sanoma- ja aikakauslehtien merkitys on tutkimuksessani korostunut. Niiden kautta olen löytänyt tietoa Jalavan työstä eri johtokunnissa ja yhdistyksissä, näyttelyistä joihin hän osallistui sekä arvosteluja hänen julkaisemistaan mallisalkuista ja käsityöoppaista. Tähän aineistoon tutustuin Kansalliskirjaston digitoitujen aineistojen kautta. Digitaalinen aineisto mahdollistaa laajemman otoksen kuin fyysinen, sillä sen avulla voi löytää pieniäkin mainintoja valtavasta korpuksesta, mikä ei tämän laajuisen työn puitteissa fyysisen aineiston kanssa tulisi kysymykseen. Monet pienet maininnat esimerkiksi Jalavan osuudesta eri järjestöjen toiminnassa syventävät kuvaa Jalavan elämästä ja toiminnasta, mutta niitä ei olisi ilman digitoitua aineistoa ollut mahdollista löytää tietämättä suunnilleen, mistä lehdistä mainintoja kannattaa etsiä. Tällainen aineisto mahdollistaa nykytutkimukselle aivan eri kokoluokan aineistohaun kuin fyysiset arkistot.

Varsinaisia tekstejä en ole käyttänyt tutkimuksessani lähteinä. Olen tutkinut jonkin verran Ilona Jalavan suunnittelemaa malleja ja niiden mukaan tehtyjä käsitöitä erilaisista lähteistä, pääosin lehtien ja Jalavan omien mallisalkkujen kautta. Pääsin tutustumaan Suomen käsityön museolla reiluun 30 Jalavan suunnittelemaan tekstiililuonnokseen, ja SKS:n arkistolla on joitakin valokuvia Jalavan töistä. Lisäksi tutustuin noin 25 Jalavan mallien mukaan tehtyyn työhön, pääosin ryjyihin, joita museoiden kokoelmista on nähtävillä Finna-palvelun kautta. Nämä ovat kuitenkin näytelleet sivuroolia, sillä en tee töistä esimerkiksi taidehistoriallista analyysia.

1.3 Tutkimuskirjallisuus ja metodologia

Mielekäs tutkimus Ilona Jalavasta on vaatinut paneutumista erilaisiin metodologisiin kysymyksiin sekä niihin tutkimuskenttiin, joiden risteykseen Ilona Jalava taiteineen sijoittuu. Erityisesti elämäkertakirjoittamisen teoria on ollut tutkimuksessani vahvasti läsnä. Jalavan uran kannalta merkittävin konteksti on suomalaisen taideteollisuuden kehitys 1900-luvun alkupuoliskolla. Muita metodologisia näkökulmia ovat olleet materiaalisen kulttuurin historia sekä sukupuolihistoria.

Elämäkerrallinen tutkimus vaatii omanlaisensa tutkimusotteen, ja tutkimusalan teorioita ja metodologiaa on kehitetty runsaasti erityisesti 1990-luvulta lähtien.⁹ Näkökulmia elämäkertatutkimukseen ovat antaneet erityisesti artikkelikokoelmat *Historiallinen elämä: biografia ja historiantutkimus* (2014) sekä *Biography, Gender and History: Nordic perspectives* (2016). Samoin on tehnyt kulttuurihistorioitsija Maarit Leskelä-Kärjen väitöskirja *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä* (2006). Kyseinen teos on lisäksi tarjonnut tärkeän vertailukohdan kolmeen Jalavan aikalaiseen, fennomaanisesta perhetaustasta tulevaan naiseen.

Teoksessa *Historiallinen elämä* Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila ja Heidi Kurvinen esittelevät biografisen tutkimuksen lähtökohtia ja määritelmiä. He määrittelevät elämäkerran seuraavasti: ”Elämäkerta on jonkun tai joidenkin laatima esitys toisen henkilön tai henkilöiden elämästä.”¹⁰ Koska elämäkertojen kirjoittaminen on ollut myös harrastelijoiden suosima historiankirjoittamisen laji, biografinen tutkimus ei pitkään ollut

⁹ Hakosalo, Jalagin, Junila, Kurvinen 2014, 11.

¹⁰ Hakosalo et al. 2014, 8.

arvostettu tutkimussuuntaus akateemisen tutkimuksen piirissä. Sen arvostus on alkanut 1980-luvulta lähtien kuitenkin vähitellen nousta. Uuden suosion vuoksi elämäkertatutkimus on saanut uusia teoreettisia ja metodologisia näkökulmia, erityisesti naisten elämistä kirjoitettaessa.¹¹ Kulttuurihistorian perinteeseen kuuluukin oletus siitä, että yksilön kautta voidaan sanoa jotain merkityksellistä häntä ympäröivistä laajemmista ilmiöistä.¹²

Hakosalo, Jalagin, Junila ja Kurvinen määrittelevät eron henkilölähtöisen tutkimuksen ja elämäkerrallisen tutkimuksen välillä. Henkilölähtöisessä tutkimuksessa tutkittava yksilö on väline jonkin laajemman ilmiön analysoimiseen, kun elämäkerrallinen tutkimus puolestaan painottaa itse tutkimuskohteen ymmärtämistä, jota ympäröivän kontekstin tutkiminen tukee. Ero on tutkimuksen lähestymistavoissa ja tavoitteissa, ei välttämättä niinkään lopputuloksessa. Oma tutkimukseni sijoittuu vahvemmin elämäkertatutkimuksen piiriin: tutkin lähtökohtaisesti Ilona Jalavan elämää ja ammatillista toimintaa, ja sen ympärille kartoittamani konteksti on ensisijaisesti hänen elämän ymmärtämistä varten. Myös tutkimuskohteeni on perinteisin elämäkertakirjoittamisen kohde, yksi historiallinen henkilö.¹³ Toisin tulkittuna Ilona Jalava on taas vähemmän perinteinen tutkimuskohde: lähes unohdettu naispuolinen tekstiilitaiteilija. Kuten Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen ja Maarit Leskelä-Kärki kirjoittavat, naisten osuus elämäkertatutkimusten kohteena on 2000-luvulla ollut edelleen paljon pienempi kuin miesten.¹⁴ Tässä tutkimukseni kytkeytyy nais- ja sukupuolihistorian tutkimukseen ja pyrkimykseen nostaa esiin henkilöitä, jotka ovat jääneet historian tutkimuksessa perinteisesti varjoon. Näin on mahdollista tehdä näkyväksi heidän merkityksensä ajalleen ja yhteiskunnalleen.

Maarit Leskelä-Kärki muistuttaa elämäkerralliseen tutkimukseen liittyvän paljon vallankäyttöä ja sen myötä tutkimuseettisiä kysymyksiä. Eräs hänen esiin nostamansa ongelma on yksilön elämän koherentin, todenmukaisen esittämisen mahdottomuus. Mikä vain esitys tekee kohteelle vääryyttä, sillä yksilöä kaikkine puolineen ei voi koskaan tavoittaa jälkeensä, tai edes hänen elinaikanaan. Tutkija rakentaa aina oman positionsa värittämää tulkintaa, joka tulisi Leskelä-Kärjen mukaan nähdä vain yhtenä mahdollisena versiona tutkimuskohteen elämästä ja sen merkityksestä.¹⁵ Ajatus on jatkoa postmodernistiselle perinteelle, jossa tutkijoiden ymmärretään rakentavan yksi monista mahdollisista tulkinnoista

¹¹ Hakosalo et al. 2014, 11; Halldórsdóttir, Kinnunen, Leskelä-Kärki 2016, 8, 11.

¹² Kinnunen 2016, 148.

¹³ Hakosalo et al. 2014, 8-9, 19.

¹⁴ Halldórsdóttir, Kinnunen, Leskelä-Kärki 2016, 19.

¹⁵ Leskelä-Kärki 2006, 631-632, 634-635.

saatavilla olevien tekstien pohjalta.¹⁶ Edes yksityisimpien lähteiden ei nykyään ymmärretä antavan välitöntä yhteyttä tutkijan ja tutkimuskohteen välille.¹⁷

Ajatukseen tutkimuskohteen tuntemisesta liittyy myös kysymys siitä, miten tutkija kohdettaan nimittää. Maarit Leskelä-Kärki muistuttaa, että tutkimuskohteen nimittäminen pelkällä etunimellä saatetaan nähdä tutkimuksessa liian tuttavallisena. Hän nostaa myös esiin käytännön sukupuolittuneisuuden: tuntuuko Aino Kallaksen nimittäminen Ainoksi luontevammalta kuin Eino Leinon nimittäminen Einoksi?¹⁸ Päädyin tämän vuoksi nimittämään Ilona Jalavaa joko hänen koko nimellään tai pelkällä sukunimellä. Ratkaisun helppouteen vaikuttaa myös se, että hänen nimensä pysyy läpi hänen elämänsä samana.¹⁹

Elämäkertakirjoittamisen oikeutus sivuaa kysymystä yksityisten tekstien käyttämisestä lähteinä. Esimerkiksi kirjeet ovat luonteeltaan yksityisiä dokumentteja, ja ovat siksi tärkeitä monille elämäkertojen kirjoittajille. Oma tutkimukseni osuu kirjeiden suhteen hedelmälliseen aikakauteen, jolloin kirjeitse käytiin ajoittain syvällisiäkin keskusteluja ja rakennettiin pitkiä ystävyysuhteita. Teoksen *Kirjeet ja historiantutkimus* (2011) johdannossa nostetaan esiin Aino Kallaksen siskon Aune Krohnin (1881-1967) 1950-luvulla siskolleen esittämä huoli siitä, että heidän – eli myös Ilona Jalavan – sukupolvelleen tyypilliset ”vanhanaikaiset”, syväluotaavat kirjeet katoaisivat lyhyempien ja nopeampien kommunikaatiotapojen kuten sähköiden alta.²⁰ Kallaksen ja Jalavan kirjeet käsittelevät heille merkityksellisiä asioita maailman ja yksityiselämän tapahtumista kirjallisuuteen ja kulttuuriin. Onnekseni kirjeitä on säilynyt kirjeenvaihdon molemmilta puolilta, eikä kirjeenvaihdon yksipuolisuus ole ollut tutkimuksessani ongelma.²¹

Kirjeiden luonne yksityistyi 1800-luvulla, ja niistä muodostui keino purkaa tunteita ja ajatuksia läheisille ihmisille. Kirjeiden suuresta määrästä saattoi myös muodostua taakka, kuten vaikuttaa käyneen ajoittain Ilona Jalavalle.²² Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt kirjeitä

¹⁶ Hakosalo et al. 2014, 12-13.

¹⁷ Halldórsdóttir, Kinnunen, Leskelä-Kärki 2016, 11.

¹⁸ Leskelä-Kärki 2006, 20.

¹⁹ Muiden henkilöiden kohdalla noudatan samaa periaatetta. Sukunimensä avioliiton yhteydessä vaihtaneista naisista kirjoittaessani nimi valikoituu sen mukaan, mikä nimi oli käytössä sinä ajankohtana, josta kirjoitan. Sen vuoksi esimerkiksi Aino Kallas esiintyy tekstissä ajoittain myös nimellä Aino Krohn, ja Helmi Krohn nimellä Helmi Setälä.

²⁰ Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen 2011, 10.

²¹ Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1989, 8; Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen 2011, 20.

²² Jalava aloittaa usein kirjeensä Kallakselle kiittelemällä saamistaan monista kirjeistä ja korteista joihin ei ole saanut itse vastattua. Ks. esimerkiksi Ilona Jalavan kirjeet Aino Kallakselle 2.12.1914 ja 8.2.1929, KNKK 1989, 16, 125; Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen 2011, 10, 18.

pääasiassa tiedonlähteinä koskien Jalavan elämän tapahtumia sekä hänen ajatusmaailmaansa. Kirjeitä lukiessani olen käyttänyt lukutapana lähilukua. Sonja Hagelstam määrittelee lähiluvun lukutavaksi, jossa yksittäisiä tapauksia pyritään ymmärtämään tarkan ja toistuvan luennan avulla, jota tukee sekä yksityiskohtien analysointi että kokonaiskuvan tavoittelu.²³ Itse luen kirjeitä temaattisesti, eli pyrin löytämään niistä viitteitä Jalavan ammattiin ja käsitöihin. Olen lukenut kirjeet monesti läpi tutkimus- ja kirjoitusprosessin aikana ja pyrkinyt löytämään pieniäkin mainintoja tai Jalavan omia pohdintoja hänen työstään ja ammatillisesta toiminnastaan.

Kuten elämäkertakirjoittamiseen myös yksityisten lähteiden käyttöön kuuluu vääjäämättä tutkimuseettistä pohdintaa. Historiantutkimuksen suhde yksityisiin dokumentteihin lähteinä on muuttunut ajan saatossa, eikä niiden käyttöä tutkimuksessa pidetä enää täysin ongelmattomana.²⁴ Kuten *Kirjeet ja historiantutkimus* -teoksessa huomautetaan, nousee yksityistä materiaalia käytettäessä esiin erilaisia eettisiä ongelmia kuin julkisia lähteitä käytettäessä.²⁵ Valtaosa käyttämästäni aineistosta on kuitenkin jo julkaistua materiaalia, eikä tutkimukseni tuo siksi esiin uusia arkaluonteisia, yksityisiä asioita Jalavan elämästä. Tutkimuskysymykseni on lisäksi jo luonteeltaan vähemmän yksityinen: koska fokuksessa on Jalavan ammatillinen, toisin sanoen julkinen elämä ja toiminta, olisivat kirjeistä löytyvät potentiaalisesti arkaluonteiset asiat jo lähtökohtaisesti tutkimuskysymykseni ulkopuolella. Tästä huolimatta pyrin lähestymään käyttämiäni tietoja harkiten ja kunnioittavasti.

Tärkeimmät historialliset viitekehykset tutkimukseni kannalta ovat taidekäsityön historia Suomessa, taide- ja kotiteollisuuden historia, sekä Jalavan elämään vahvasti vaikuttanut fennomania. Käsiyötaiteen ja taideteollisuuden historian osalta korvaamattomia lähteitä ovat olleet Päikki Prihan toimittama *Rakkaat ystävät. Suomen Käsiyön Ystävät 120 vuotta* (1999) sekä Leena Svinhufvudin *Moderneja ryijyjä, metritavaraa ja käsiyötä: tekstiilitaide ja nykyaikaistuva taideteollisuus Suomessa maailmansotien välisenä aikana* (2009). Suomen kotiteollisuusmuseon julkaisu *Käsiyön ulottuvuuksia* (1990) avaa tiiviisti suomalaisen käsiyöhistorian tärkeimmät kehitysvaiheet viimeisten vuosisatojen ajalta, mikä on auttanut

²³ Hagelstam 2011, 304.

²⁴ Halldórsdóttir, Kinnunen, Leskelä-Kärki 2016, 11.

²⁵ Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen 2011, 24. Joskus tutkijan on jätettävä selville saamiaan asioita julkaisematta. Birgitte Possing kirjoittaa kohdanneensa tämän ongelman tutkiessaan tanskalaisen ministerin Bodil Kochin elämää. Possing sai haastattelun kautta Kochista tietoja, jotka vaikuttaisivat merkittävästi hänen julkiseen kuvaan. Kochin lapset olivat pyrkineet vahvasti pitämään äitinsä elämän osia salassa esimerkiksi tuhoamalla äitinsä kirjoittamia kirjeitä. Possing päätti lopulta kunnioittaa perheen yksityisyyttä ja jättää saamansa tiedot julkaisematta. Possing 2016, 54-55.

hahmottamaan alan historiaa kokonaisuutena. Erityisen runsaasti tutkimusta on olemassa taideteollisuuden järjestäytymisestä ja alan kehityksestä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Myös tekstiilitaiteilijoiden ammatin muodostumista on tutkittu paljon.

Laajin yksittäinen Ilona Jalavaa koskeva tutkimus on Marika Kuitusen pro gradu -opinnäytetyö *Kirjontamallit aikansa ilmentäjinä. Ilona Jalava ja hänen Kodin käsityöt -mallisalkkujensa kirjontamallit* Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitokselle vuodelta 2005. Kuitunen analysoi erityisesti Jalavan kahden varhaisimman mallisalkun, *Kodin käsityöt* (1910) ja *Kodin käsityöt II* (1912) malleja suhteessa ajan tyyliuuntiin. Työ kartoittaa myös Jalavan henkilöhistoriaa, painottuen hänen uransa alkuun 1900- ja 1910-luvuille. Työ auttoi minua selkeyttämään erityisesti Jalavan henkilöhistoriallisia tietoja sekä jugendin vaikutusta hänen varhaiseen tuotantoonsa. Kuitusella oli käytössään myös jonkin verran ainulaatuista haastattelutietoa, jota ei löydy muista Jalavaa sivuavista tutkimuksista.

Materiaalisen kulttuurin ja taideteollisuuden historiasta 1900-luvun alun Suomessa on kirjoittanut Maija Mäkikalli väitöskirjassaan *Laatuhuonekaluja koteihin. Boman, moderni ja suomalaisen huonekalutaiteen murros 1920-luvulta 1950-luvulle*. Koska tutkimuskohteenani on käsityötaiteilija ja hänen taiteensa, sivuaa tutkimukseni väistämättä materiaalisen kulttuurin historiaa. Esineet ovat omanlaisensa lähde ja tutkimuskohde, ja Mäkikallin mukaan ne sitoutuvat oman materiaalisuutensa kautta syntyäikaansa. Taideteollisuustuotteilla on tässä oma erityinen roolinsa. Mäkikallin mukaan taideteollisuusalan kautta tapahtuu kunakin aikana arvonmuodostusta ja valtakamppailuja, ja sen puitteissa toteutetaan oman ajan ihanteita ja arvoja materiaalisten esineiden muodossa.²⁶

Ilona Jalavan suunnittelemat esineet eivät kuitenkaan ole tutkimukseni keskiössä. Mäkikalli kirjoittaa materiaalisen kulttuurin tutkimuksen saaneen usein kritiikkiä siitä, että esineitä tutkittaessa niiden alkuperäinen konteksti, kulttuuri ja niihin liittyneet merkitykset ovat olleet keskiössä itse esineiden sijaan.²⁷ Tähän syyllistyy myös oma tutkimukseni. Vaikka tekstiilitaiteilijana materiaaliset esineet ovat merkittävä osa Ilona Jalavan elämää, käytän niitä lähinnä hänen urakehitysten havainnollistamiseen ottamatta lähempään tarkasteluun muuta kuin yksittäisiä esineitä. Tutkimusaiheeni ja tutkimukseni rajallisuuden vuoksi Jalavan suunnittelemat ja niiden pohjalta valmistetut esineet ovat käsillä olevassa tutkimuksessa vain tukevassa roolissa, havainnollistamassa Jalavan taiteesta tekemiäni tulkintoja. Tämä on

²⁶ Mäkikalli 2021, 14-15.

²⁷ Mäkikalli 2021, 32.

kenties Mäkikallin mainitsemaa esineiden *välineellistämistä* kulttuuristen merkitysten tarkasteluun.²⁸ Tutkimuksen rajallisuuden vuoksi tilaa esineiden tarkemmalle analyysille ei tutkimukseni näkökulman puolesta kuitenkaan avaudu.

Viimeinen näkökulma, jonka haluan nostaa esiin on naishistoriallinen tutkimus. Koska tutkimuskohteenani on naistaiteilija, erityisesti tekstiilitaiteilija, ei sukupuolihistoriallista näkökulmaa voi ohittaa. Leena Svinhufvudin mukaan tekstiilit, erityisesti tekstiilikäsityö, on länsimaissa nähty perinteisesti naisten lajina, minkä vuoksi Jalavan alaa olevaa tekstiilitaidetta on taidehistoriassa arvostettu perinteisiä taiteenlajeja vähemmän.²⁹ Tämä liittyy kysymykseen naisille sopivista taiteenlajeista sekä käyttötaiteen ja niin sanotun korkeamman taiteen suhteeseen. Näitä kysymyksiä käsittelem tarkemmin tutkimuksen edetessä, erityisesti tarkastelllessani Ilona Jalavan identiteettiä taiteilijana.

²⁸ Mäkikalli 2021, 32.

²⁹ Svinhufvud 1999a, 67.

2 Tekstiilitaiteen uranuurtaja

2.1 Liinamalleista ryijyihin – Ilona Jalavan taiteellista tuotantoa

Eräs tutkimukseni tavoitteista on Ilona Jalavan ammatillisen toiminnan kartoittaminen, sillä siitä ei kirjoitushetkellä ole olemassa yksityiskohtaista kokonaisuystystä. Tässä luvussa keskityn Jalavan uraan taidekäsityön parissa, ja luvussa kolme muuhun ammatilliseen toimintaan. Jako on osittain keinotekoinen ja vaatii rajanvetoa sen suhteen, mikä lasketaan taiteeksi ja mikä ei. Avaan tätä keskustelua ja omia perustelujani myöhemmin aiheellisissa kohdissa. Tässä luvussa pyrin siis antamaan kuvan Jalavan taiteellisen tuotannon konkreettisesta luonteesta ja laajuudesta. Selvitän, miten hänen uransa kehittyi sekä niitä tahoja, joiden yhteydessä hän työskenteli.

Ilona Jalavan kiinnostus käsitöihin heräsi jo nuorena. Hän osallistui kotipiirissään mielellään käsityöaskareisiin, ja kuvailee muun muassa isänsä Antti Jalavan elämäkerrassa hauskoja lapsuudenjouluja Maskun pappilassa: ”Minullekin annettiin rukki ja ’vatanaluksia’ kehrättäväkseni, niitä kaikkein kehnoimpia villoja, etten tärvelisi hyviä opetellessani.”³⁰ Harrastus näkyy myös nuoruuden kirjeissä Aino Kallakselle – tai pikemminkin Kallaksen kirjeissä Jalavalle. Useampana vuonna Kallas kiittelee Jalavaa jouluna saaduista itsetehdyistä lahjoista.³¹ Valitettavasti hän harvemmin nimeää saamaansa lahjaa Jalavan luonnollisesti tietäessä, mitä hän on ystävälleen tehnyt. On siis mahdotonta sanoa, minkälaisista ja kuinka vaativista käsityöistä näissä lahjoissa oli kyse. Kirjeistä voi kuitenkin tehdä joitain päätelmiä lahjojen käyttötarkoituksesta, kuten joululahjasta vuonna 1900: ”Hyvin käytännöllinen ja tarkoituksenmukainen se sitä paitsi on – koska ensi vuonna aion tavallista enemmän mustetta kuluttaa.”³² Kyseessä on siis mitä ilmeisemmin ollut jokin kirjoittamiseen ja kirjoitusvälineisiin liittyvä esine.

Ilona Jalavan koulu-ura alkoi vuonna 1887 Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa, jota hän kävi kahdeksan lukuvuotta.³³ Sieltä hän siirtyi Tyttökoulun yhteydessä toimineeseen Jatko-opistoon vuonna 1895.³⁴ Jalavan koulutus alkoi suuntautua käsityöalalle seuraavana vuonna 1896, kun hänet merkittiin Helsingin Käsityökoulun, Helsingin Käsityönopettajaopiston

³⁰ Jalava 1948, 293-294.

³¹ Ks. esim. Aino Krohnin kirjeet Ilona Jalavalle 26.12.1897 ja 25.12.1898, KNKK 1988, 43, 56.

³² Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 30.12.1900, KNKK 1988, 144.

³³ Kuitunen 2005b, 48.

³⁴ Aino Krohnin kirje Ilona Jalavalle 8.7.1895, KNKK 1988, 35; Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 359, 363.

edeltäjän, matrikkeliin. Hän suoritti käsityöopettajan tutkinnon vuonna 1904.

Käsityöopettajan tutkinto oli erillinen hänen vuonna 1896 aloittamista yleisistä opinnoista.³⁵

Päällekkäin käsityökoulun kanssa Jalava suoritti opintoja myös ”Ateneumilla” eli

Taideyhdistyksen piirustuskoululla.³⁶ Koulu jakoi rakennuksen suuremman

Taideteollisuuskeskuskoulun kanssa. Marika Kuitusen saaman henkilökohtaisen tiedonannon

mukaan Jalava aloitti opinnot myös Taideteollisuuskeskuskoululla vuonna 1896, mutta

keskeytti opintonsa mahdollisesti, koska kävi samanaikaisesti käsityökoulun vuosiluokkaa.

Samanaikaisesti hän jatkoi opintojaan 1902-1906.³⁷ Lähteen haastatteluluonteeseen

voisi en ole pystynyt tarkistamaan tietoa itse. Näiden virallisempien opintojen lisäksi Jalava

kävi muun muassa vuonna 1899-1900 opintomatalla Unkarissa, jossa hän tutustui

perinteisiin unkarilaisiin käsitöihin.³⁸

Elämänaikainen käsityöharrastus alkoi 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä

muodostua Jalavalle uraksi. Hän oli jo valmistanut jonkin verran tilauksia, esimerkiksi

suuritoisen ”Unkariin lähetettävän maton” vuonna 1898 ollessaan 20-vuotias.³⁹ 1900-luvulle

tultaessa hänen uransa sai tuulta alleen: hän alkoi osallistua Suomen Käsityön Ystävien ja

muiden järjestöjen toimintaan, ottaa osaa erilaisiin näyttelyihin, valmistaa kasvavaa määrää

tilauksia, olla mukana erinäisten lehtien toiminnassa sekä toimia opettajana entisissä

oppilaitoksissaan.

Ilona Jalavan alkava ura ajoittui suomalaisen taideteollisuuden ja taidekäsityön kannalta

merkityksellisiin vuosiin. Jo 1800-luvun lopulle tultaessa ammattikäsityö oli alana käynyt läpi

valtavan murroksen. Ennen valtaosa kotien esineistä valmistettiin omassa kotipiirissä, sillä

ammattikäsityöläisten määrää oli kaupungeissa ammattikuntien kautta rajoitettu, ja maalla

erikoistuneita ammattilaisia oli vähemmän. Ammattikäsityö alkoi 1880-luvulta kehittyä

vuonna 1879 säädetyn elinkeinovapauden myötä, ja 1800-luvulla alkoi myös yleisemmin

käsityötuotannon – perinteisesti käsityönä valmistettujen tuotteiden valmistamisen – hidastuminen.

⁴⁰

Jalavan elinaikana muutokset eivät hidastuneet. Kiihtyvä koneellistuminen ja teollistuminen

laskivat edelleen käsityötuotteiden hintoja, minkä lisäksi saataville tuli ulkomaalaista

³⁵ Laine 1931, 28.

³⁶ Konttinen 2022, 164.

³⁷ Kuitunen 2005b, 53.

³⁸ Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1988, 133, 369.

³⁹ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 8.1.1898, KNKK 1988, 47.

⁴⁰ Heinänen, Hirvi, Myllykoski, Stürmer-Hiltunen 1990, 18, 20, 24.

tuontitavaraa. Käsitöiden harjoittaminen pää- tai sivuelinkeinona vaikeutui tämän kilpailun vuoksi, ja jo 1800-luvulla kotiteollisuuden ja perinteisten käsityötaitojen säilymisen tilasta oltiin huolissaan. Kotiteollisuustuotteiden myyntiä keskitettiin 1890-luvulta lähtien kaupunkeihin, ja asian tueksi perustettiin yhdistyksiä sekä erilaisia käsityötaitoja ylläpitäviä kotiteollisuuskouluja. 1900-luvun alkupuoli oli suomalaiselle taidekäsityölle ja kotiteollisuudelle merkittävää kehityksen aikaa, ja vuosisadan alussa alkoi kotiteollisuusalaan liittyvän kirjallisuuden ja mallipiirustusten julkaiseminen, johon myös Jalava osallistui ensimmäisten joukossa.⁴¹ Vuonna 1928 *Käsiteollisuus*-lehti nimitti aikaa vuodesta 1906 lähtien kotiteollisuuden renessanssikaudeksi.⁴² Tätä ajanjaksoa leimasi esitelty kaksijakoisuus: yhtäältä esineiden valmistuksessa alettiin arvostaa nopeutta, edullisuutta ja trendikkyyttä kestävyuden ja tarpeellisuuden kustannuksella. Toisaalta taas edellä mainittu huoli teollistumisen vaikutuksista toi perinteiselle käsityötaidolle tukea ja arvostusta.⁴³

Tutkimukseni aihepiirin kannalta on tärkeää määritellä joitakin käsitteitä, jotka avaavat laajaa ja monipuolista käsitöiden kenttää 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. Kuten todettu, käsitöitä tehtiin pitkään sekä omiin tarpeisiin että myytäväksi. Myytävien käsitöiden valmistus voidaan jakaa useampaan luokkaan niiden valmistustavan ja mittakaavan mukaan. *Kotiteollisuudella* tarkoitetaan kotitalouksissa sivuelinkeinona tehtyjä käsitöitä, joita myytiin joko lähelle omaan ja naapurikyliin tai laajemmalle alueelle ympäri Suomea. Pentti Virrankoski määrittelee kotiteollisuuden sen sivuelinkeinoluoneen kautta. Kotiteollisuutta ilmeni erityisesti maatalouden yhteydessä, kun talvisin valmistettiin käsitöitä sekä omaan käyttöön että myytäväksi. Käsityötuotteiden teollinen tuotanto puolestaan lisääntyi 1800-luvulla ja vain kiihtyi 1900-luvulle tultaessa. Tätä tuotantoa kuvastaa suurempi mittakaava ja koneellinen tuotanto sekä se, ettei valmistajana ja voiton tekijänä ollut vain yksi kotitalous.⁴⁴

Kotiteollisuuden laajemman määritelmän mukaan sanalla tarkoitetaan ylipäättään käsityöllistä toimintaa.⁴⁵ Ilona Jalavan kannalta merkittävää oli kotiteollisuuden yhteys käsityöopetukseen. Suomen Käsityöopettajain Liiton perustaman *Käsiteollisuus*-lehden ensimmäinen numeroi alkoikin sanoilla:

⁴¹ Heinänen et al. 1990, 24-28, 34-35.

⁴² Lauri Kuoppamäki, Kotiteollisuustyöväkeä, *Käsiteollisuus* 2/1928.

⁴³ Heinänen et al. 1990, 38.

⁴⁴ Virrankoski 1994, 12.

⁴⁵ Heinänen 1998, 5.

Olemmepä siis vihdoinkin taipaleelle lähdössä, me Suomen käsityönopeettajat ja kotiteollisuuden harjoittajat, toisiltamme oppiaksemme niitä ongelmia, joilla kerran maamme käsityöisuuden ”perälauta liitetähän, kokkapuut kohennetahan.”⁴⁶

Taideteollisuus määritellään ”taiteellisten käyttö- ja koriste-esineiden teolliseksi valmistamiseksi”, mutta joidenkin määritelmien mukaan se sisältää myös käsityönä valmistetut esineet. Englanninkielinen termi *applied art* viittaa taiteen soveltamiseen: ei taidetta taiteen vuoksi, vaan jotain päämäärää varten.⁴⁷ Tekstiilitaide taas on taidetta, jonka raaka-aineena käytetään tekstiilejä.⁴⁸ Tulkintani mukaan osa tekstiilitaiteesta kuuluu taideteollisuuteen, kuten taiteellisesti suunnitellut tekstiiliset käyttöesineet, mutta on olemassa myös taideteollisuuteen kuulumatonta tekstiilitaidetta, jonka lopputulos ei ole käyttö- tai koriste-esine. Rajanveto on kuitenkin hankalaa ja aiheuttanut Ilona Jalavankin elinaikaan kiivasta keskustelua. Käsitettä *tekstiilitaiteilija*, jolla on Marjo Wibergin mukaan ”korkeaan taiteeseen” viittaava konnotaatio, on käytetty 1900-luvun alusta lähtien.⁴⁹ Päikki Prihan mukaan tekstiilitaiteilijoiden ammattiryhmä muodostui tosin vasta 1920-luvulla alan koulutuksen kehittyessä. Ensimmäiset *tekstiilitaiteilija*-nimikkeen saaneet opiskelijat valmistuivat Taideteollisuuskeskuskoulusta 1930-luvulla.⁵⁰ Jalava oli siis tekstiilitaiteilijana varhain liikkeellä.

Ilona Jalavan kaltainen varhainen tekstiilitaiteilija työskenteli harvoin vain yhden asian parissa, eikä hän ollut tässä poikkeus. Tarkastelen seuraavaksi niitä toimijoita ja tahoja, joiden yhteydessä Jalava tällä monipuolisella alalla työskenteli. Näihin kuuluvat muun muassa Suomen Käsityön Ystävät, Jalavan oma yritys ja ateljee sekä erilaiset lehdet ja kirjat, joista tulleita tilauksia hän valmisti.

Suomen Käsityön Ystävät (tästä eteenpäin Käsityön Ystävät) oli kotimaista käsityötä edistämään perustettu aatteellinen yhdistys. Käsityön Ystävät perustettiin 1879, ja sen toiminnan alkuvuosina pääpaino oli vanhojen suomalaisten kansantekstiilien mallien keräämisessä ja uudelleensoveltamisessa. Yhdistyksen tavoitteeseen kuului sen sääntöjen mukaan ”käsityön edistäminen ja jalostuttaminen isänmaalliseen ja taiteelliseen suuntaan”⁵¹, ja vanhojen mallien soveltaminen nähtiin tapana harjaannuttaa silmää muotojen ja värien

⁴⁶ Lauri Mäkinen, Taipaleelle lähtiessä, *Käsityöisuus* 1/1907.

⁴⁷ Taideteollisuus, Kielitoimiston sanakirja, <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/taideteollisuus?searchMode=all> haettu 24.4.2023.

⁴⁸ Tekstiilitaide, Kielitoimiston sanakirja, <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/tekstiilitaide?searchMode=all> haettu 24.4.2023.

⁴⁹ Wiberg 1996, 8.

⁵⁰ Koulutusohjelma aloitti toimintansa vuonna 1929. Priha 1999c, 24.

⁵¹ Priha 1999a, 10, 191. Svinhufvud 1999a, 55.

käyttöön. Riitta Konttisen mukaan Käsityön Ystäviä pidettiin fennomaanisena hankkeena, jonka tukeminen nähtiin jopa kulttuurivellisuutena.⁵²

Käsityön Ystävien alkuaikojen toiminnan kulmakivi olivat mallikokoelmat, jotka alkuun sisälsivät myös muita esineitä, mutta painottuivat nopeasti tekstiileihin. Kokoelmasta harrastelijat saivat vuokrata malleja omaan käyttöönsä. Yhdistyksellä oli myös myymälä, jossa myytiin mallien toteuttamiseen tarvittavia materiaaleja. Muita merkittäviä toiminnan alueita olivat erilaiset suunnittelukilpailut sekä näyttelyt.⁵³

Leena Svinhufvud kuvailee 1800- ja 1900-lukujen vaihdetta Suomen taideteollisuuden kannalta taiteellisen murroksen kaudeksi. Tänä aikana taiteilijat alkoivat osallistua taideteollisuuteen eri tavoin, mikä Svinhufvudin mukaan on yleisesti ymmärretty mahdollistaneen alan läpimurron. Käsityön Ystävissä tämä näkyi niin sanottuna Ystävien ”uutena aikana”, joka alkoi vuoden 1900 Pariisin maailmannäyttelystä. Svinhufvud toteaa lisäksi, että tunnettujen taiteilijoiden osallistuminen Käsityön Ystävien toimintaan esimerkiksi mallisuunnittelijoina teki yhdistyksestä yksinkertaisesti kiinnostavamman yleisön silmissä.⁵⁴ Tutkimuskirjallisuudessa Pariisin maailmannäyttely 1900 nostetaan usein esiin käänteenä suomalaisessa taideteollisuudessa.⁵⁵ Suomen paviljonki herätti runsaasti positiivista huomiota. Esillä oli paljon Käsityön Ystävien valmistamia, Akseli Gallen-Kallelan suunnittelemaa tekstiilejä. Gallen-Kallelan suunnittelemaa Iris-huonetta, jossa oli esimerkiksi klassikoksi muodostunut *Liekki*-ryijy, pidetään tärkeänä merkkipaaluna suomalaisen taideteollisuuden alalla.⁵⁶

1900-luvun alku tarkoitti Svinhufvudin mukaan siis taiteellisempaa käännettä Käsityön Ystävien toiminnassa, ja tätä mieltä oli myös taideteollisuusosalalla aikanaan vahvasti vaikuttanut muotoilija Arttu Brummer. Yhdistys siirsi huomionsa suomalaisen suunnittelun kehittämiseen ja tukemiseen, ei enää vain vanhojen mallien toisintamiseen. Käsityön Ystävien ensimmäinen vakituinen taiteilija Väinö Blomstedt palkattiin vuonna 1900. Seuraavana vuonna palkattiin jo ensimmäinen naistaiteilija, Lina Palmgren.⁵⁷

⁵² Konttinen 2012, 160.

⁵³ Priha 1999a, 10-13.

⁵⁴ Svinhufvud 1999a, 57, 61.

⁵⁵ Ks. esim. Priha 1999a, 15.

⁵⁶ Priha 1999a, 15.

⁵⁷ Priha 1999b, 17; Priha 1999d, 144.

Jalava ei ollut 1900-luvun alussa vakituisesti Käsityön Ystävien palveluksessa, mutta hänellä oli olemassa yhdistykseen jo yhteys. Vuonna 1903 Käsityön Ystävistä oli kirjoitettu Jalavalle ja pyydetty hänen apuaan eräässä suuressa tilauksessa, joka tarkoitti Jalavalle kuukauden ”ankaraa työtä”.⁵⁸ Pidän todennäköisenä, että Jalava auttoi Suur-Merijoen kartanon tekstiilien valmistamisessa. Tämä oli Prihan mukaan Käsityön Ystävien historian suurin tilaustyö, jonka toteuttamiseen kului koko yhdistykseltä vuonna 1903 puoli vuotta. On kenties mahdollista, että näin mittavaa tilausta varten olisi pyydetty Jalavan kaltaisia vakituisen henkilökunnan ulkopuolisia toimijoita avuksi, ja että Jalavan mainitsema ”suuri tilaus” viittaisi tähän tilaustyöhön. Kyseessä oli Herman Geselliuksen, Armas Lindgrenin ja Eliel Saarisen suunnittelema kartano, johon Eliel Saarinen oli suunnitellut tekstiilit. Priha kuvailee kartanoa kokonaistaideteoksena, ja kaikki sitä varten suunnitellut tekstiilit valmistettiin Käsityön Ystävien toimesta.⁵⁹ Tilausten lisäksi Jalava toimi muun muassa linkkinä Käsityön Ystävien ja Aino Kallaksen aviomiehen Oskar Kallaksen välisissä asioissa, joita hoidettiin muun muassa naisten välisen kirjeenvaihdon kautta.⁶⁰

Ei ole kuitenkaan täysin selvää, minkälainen rooli Jalavalla tarkalleen oli 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä Käsityön Ystävissä. Leena Svinhufvud toteaa, että monia eri nimikkeillä toimineita ihmisiä, kuten sommittelijoita ja mallipiirtäjiä, on kutsuttu jälkeenpäin yksinkertaisesti yhdistyksen taiteilijoiksi – hänen mukaansa vasta 1920-luvulla näin alettiin nimittää myös mallipiirtäjiä, mikä oli yhteydessä tekstiilitaiteilijoiden ammattiryhmän ja koulutuksen kehittymiseen. He erosivat kuitenkin virallisella *taiteilija*-nimikkeellä toimineista taiteilijoista kuten Blomstedtista ja Palmgrenista. Riitta Kallaksen mukaan Jalava aloitti jo opintojensa aikana toiminnan Käsityön Ystävien taiteilijana, mutta Päikki Prihan toimittamassa *Suomen Käsityön Ystävät 120-vuotta* -teoksen liitteessä 3, Henkilökuntaa taiteilijoista tekijöihin, Jalava mainitaan nimikkeellä *taiteilija* vasta vuodesta 1929 lähtien.⁶¹ Toiminnan loppuvuotta ei ole liitteen mukaan tiedossa, mutta Riitta Kallaksen mukaan Jalava ”pysyi sille [Käsityön Ystäville] uskollisena koko uransa ajan”⁶². Jalavan suunnittelema malli tai malleja on kuitenkin ostettu Käsityön Ystävien kokoelmiin jo vuonna 1901, joten vähintään siitä lähtien Jalavalla on ollut yhdistykseen jokin ammatillinen yhteys.⁶³ 1900-luvun

⁵⁸ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 23.10.1903, KNKK 1988, 214.

⁵⁹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 23.10.1903, KNKK 1988, 214-215; Priha 1999b, 18.

⁶⁰ Esim. Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 4.10.1904, KNKK 1988, 230.

⁶¹ Priha 1999b 17; Priha 1999d, 144; Priha 1999e, 181; Svinhufvud 1999a, 54, 62.

⁶² Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 369.

⁶³ Käsityön Ystäville tutuilta taiteilijoilta toivottiin vuonna 1904 järjestettävään yhdistyksen 25-vuotisnäyttelyyn uusia malleja, joita otettiin näyttelyyn yli 15 taiteilijalta. Koska yhdistys oli tässä vaiheessa jo ostanut vähintään

alussa Käsityön Ystävissä oli Prihan mukaan vakituisesti palkattuna noin kymmenen henkeä sekä noin kolmekymmentä ompelijaa.⁶⁴ On epätodennäköistä, että Jalava olisi ollut tässä vaiheessa virallisella *taiteilija*-nimikkeellä töissä.

1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä alkoi myös Ilona Jalavan pitkään jatkunut yksityinen liiketoiminta käsityötilausten valmistajana. Kirsti Gallen-Kallela⁶⁵ muistelee elävästi Jalavan ateljeeta hänen 80-vuotispäivänsä kunniaksi:

Entä sitten Ilonan ateljee, jossa hän kauniin violetin-värisessä pellavatakissaan työskenteli. Siellä oli pöytä, joka oli melkein yhtä suuri kuin huone, ja se ei ollut vähän sillä huone oli iso. Sen pöydän päällä oli levitettynä papereita ja kankaita, lankoja ja malleja. Ja sen pöydän ääressä seisoivat monet morsian äitinsä kanssa kapiostaan keskustelemassa. Olikohan Helsingissä siihen aikaan yhtään perhetyttöä, jonka kapiot eivät olisi olleet Ilonan käsialaa? [--] Ja malleja tuli kuin turkin hihasta. Mutta jos osasi Ilona piirtää niin kyllä hän osasi myös ommella: sitä neulanpistoa ja nousua katselin ihmeissäni. Ja miten kaunista jälkeä siitä tulikaan.⁶⁶

1930-luvulla tunnettu tekstiilitaiteilija Eva Anttila kirjoitti *Ornamo*-lehteen tekstiilitaiteen kehityksestä 1920-luvulla. Hän kirjoitti monille ihmisille olevan uutta, että Helsingissä toimi ”kymmenittäin” pienempiä liikkeitä ja liikkeenharjoittajia. Hän totesi lisäksi:

Vielä kymmenen vuotta sitten ei kukaan vastaleivottu tekstiilitaiteilija, mikäli sellaisia varsinaisesti olikaan, olisi vakavissaan ryhtynyt ansaitsemaan leipäänsä kudostilauksilla tai piirustuksilla. Ei, kyllä silloin piti osata maalata muotokuvia ja kuvittaa joululehtiä tai istua pankissa, jos mieli päästä jollakin tavoin eteenpäin myös kudos-alalla.⁶⁷

Jalavalle tämä taloudellinen tosiasia oli totta – elättääkseen itsensä hän toimi muun muassa opettajana, Suomen Osuustukkukaupassa, Kotiteollisuus Oy Tellervossa, Suomen Käsityön Ystävien taiteilijana, julkaisi ja suomensi käsityöoppaita sekä piti kotonaan täyshoitola. Toisaalta hän piti jo tällöin omaa liikettään. Ensimmäiset mainokset Jalavan käsityöliikkeestä ovat jo 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä.⁶⁸ Anttilan kirjoituksesta yllä saa sen kuvan, että tämän kaltaiset yritykset olivat 1930-luvulla vielä jonkinlainen uutuus, ainakin lukumäärältään. Marjo Wibergin mukaan 1920- ja 1930-luvuilla käsityöliikkeet ja

yhden mallin Jalavalta, on kenties mahdollista, että myös hän olisi tarjonnut omia mallejaan näyttelyyn. Varmaa tietoa tästä ei kuitenkaan ole. Svinhufvud 1999a, 59-60.

⁶⁴ Priha 1999b, 18.

⁶⁵ Akseli Gallen-Kallelan tytär ja Ilona Jalavan ystävä. Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 5.2.1902, KNKK 1988, 173. Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 21.11.1927, KNKK 1989, 114.

⁶⁶ Ilonalle. Kirsti Gallen-Kallelan puhe Ilona Jalavalle 1.2.1958. Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

⁶⁷ Eva Anttila, Uusia suuntaviivoja taidetekstiilissämme, *Koristetaiteilijainliitto Ornamon vuosikirja VI* 1933, 57.

⁶⁸ Ks. esim. Oman maan kuulumisia. *Koti ja yhteiskunta* 15.01.1905.

tekstiilitaiteilijoiden ateljeet alkoivat yleistyä. Wiberg esittää, että syy tälle oli ilmeinen yleinen arvostus käsinkudottuja tuotteita kohtaan.⁶⁹ Jalava vaikuttaa liikkeineen olleen tämän suhteen edelläkävijä.

Varhaisin löytämäni maininta Jalavan koko uran kestäneestä liiketoiminnasta on lyhyt mainos *Koti ja yhteiskunta* -lehdessä vuodelta 1904.⁷⁰ Vuonna 1905 samassa lehdessä ilmoitettiin pidemmin ”Oman maan kuulumisissa” Jalavan liikkeestä. Yritystoimintaa kuvailtiin seuraavasti:

Neiti J. tarjoaa näet kaikenlaisia liina-, villa- ja puuvillakankaille piirustettuja uusikuosisia käsitöitä tilattaviksi ja ostettaviksi. Kaikki kuosit ovat kotimaisia, varta vasten piirtämiä. ”Käsitöitä”-liitteessä on viime vuoden kuluessa ollut nähtävänä tämän uuden käsityö-liikkeen tuotteita kuten erilaisia pöytäliinoja, sohvatyynyjä, keinuolimattoja j. n. e., sekä halvempia että kalliimpia. [--] Kaikellaisia muitakin tilauksia toimitetaan.⁷¹

Jalavan aloittaessa yritystoimintansa tämän kaltainen liike oli siis vielä harvinaisuus. Yrityksen arvioitiin hyödyttävän erityisesti maaseudulla asuvia naisia, sillä maaseudulle tilauksia toimittavia liikkeitä ei ollut Helsingissä vielä montaa. Tekstissä mainitaan myös Jalavan liikkeen olleen ainoa käsityöliike, joka ilmoittaa itsestään ”suomenkielisessä naisten lehdessä”, minkä vuoksi lehti suositteli Jalavan liikettä erityisen lämpimästi.⁷² Liikkeen mainoksissa ei mainita, että sillä olisi erityistä nimeä. Niissä lukee yksinkertaisesti nimi *Ilona Jalava* sekä hänen kotiosoitteensa Albertinkadulla.⁷³

On epäselvää, koska tämä liiketoiminta tarkalleen virallistui. Jalava mainitsee esimerkiksi jo vuonna 1903 Kallakselle kirjeessä: ”Sitte on ollu kaikenlaisia ’tilauksia’ ja töitä, niin että minä todella olen tehnyt oikein kunnolla työtä.”⁷⁴ Hän ei tarkenna, millaisista tilauksista on kysymys. Kenties Jalava oli saanut epävirallisia reittejä tuttaviansa kautta jo runsaasti käsityötilauksia, ja päätti lopulta virallistaa liiketoiminnaksi sen, mitä oli jo ennestään tehnyt. Tämä tapahtui viimeistään vuoteen 1904 mennessä, jolta ovat peräisin ensimmäiset mainokset. Kenties tällöin ei tapahtunut suurta muutosta Jalavan toiminnassa, vaan hän alkoi ensimmäistä kertaa mainostaa palveluitaan ja saada tilauksia uusilta asiakkailta, esimerkiksi postin kautta toimitettavia tilauksia maaseudulta. On toisaalta myös mahdollista, että Jalavan

⁶⁹ Wiberg 1996, 106-107.

⁷⁰ Uusia käsitöitä, *Koti ja yhteiskunta* 15.5.1904.

⁷¹ Oman maan kuulumisia. *Koti ja yhteiskunta* 15.01.1905.

⁷² Oman maan kuulumisia. *Koti ja yhteiskunta* 15.01.1905.

⁷³ Esim. Kaikenlaisia Käsitöitä. *Koti ja yhteiskunta* 15.03.1906.

⁷⁴ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 23.10.1903, KNKK 1988, 214.

mainitsemat tilaukset viittaavat esimerkiksi Käsityön Ystävien kautta täytettäviin tilauksiin, kuten aiemmin mainittu mahdollinen avustus Suur-Merijoen kartanoon liittyvässä tilauksessa.

Olen löytänyt harmillisen vähän tietoa Jalavan ateljeetoiminnan tarkasta muodosta. Marika Kuitunen kutsuu Jalavan liiketoimintaa opinnäytetyössään suunnittelutoimistoksi.⁷⁵

Ateljeetoiminta sijoittui joka tapauksessa hänen kotiinsa. *Uuden Suomen* mukaan hän piti kotonaan mallistoa, josta sai tilata malleja sekä aloitettuja töitä.⁷⁶ Mainosten osoitteet vaihtuvat Jalavan kotiosoitteen mukana Albertinkadulta Vironkadulle viimeistään vuonna 1907.⁷⁷ Jalava kuvailee itse tämän ajan työskentelyään isänsä elämäkerrassa näin: ”Piirtelin malleja ja pidin pientä kotikäsiyöliikettä”.⁷⁸ Hän myi myös käsityötarpeita. Suomen Käsityöopettajain liiton julkaisussa suositeltiin Jalavan liikettä lukijan kysyessä, mistä nykyään halvimmallalla saisi käsitöihin tarvittavia materiaaleja sekä ohjeilla varustettuja malleja. Vastauksessa kirjoitetaan: ”Erikoisesti rohkenemme sekä raaka-aineisiin että malleihin nähden suositella neiti Ilona Jalavan liikettä Helsingissä (Vironkatu 5). Sieltä on saatavissa sekä lankoja että kankaita, mutta varsinkin alituisen vaihtuvia kotoisia kuoseja. Näitä käsityömallejaan piirtää Ilona Jalava myös kankaille ja, kuten toisesta paikasta lehteämme näkyy, varsin kohtuullisiin hintoihin.”⁷⁹

1920-luvulla Jalava jatkoi liiketoimintaansa perustamalla osuusliikkeen, Osuusliike Käsityö r.l. Se perustettiin Suomen kaupparekisterin mukaan toukokuussa 1924, ja sen kuvauksena oli ”Käsitöiden valmistaminen ja myynti sekä niihin kuuluvien aineitten ja työvälineiden myynti Helsingin kaupungissa”.⁸⁰ Jalava toimi liikkeen hallituksen johtajana ja puheenjohtajana, ja hallituksen varsinaisia jäseniä oli perustamisvuonna kolme: Vilhelmiina Korhonen, Aura af Heurlin ja Lyyli Takki.⁸¹ Osuusliikkeen mainoksia esiintyy lehdissä vuodesta 1925 lähtien. Yrityksen toiminnan kuvailu muistuttaa sekä kaupparekisterissä että mainoksissa paljon 1900-luvun alun toiminnan kuvailua. Samoin kuin vuoden 1905 mainoksessa, 1925 mainoksessa todetaan, että liikkeessä tehdään kaikenlaisia käsitöitä, ja että Jalava voi piirtää myös tilaajien

⁷⁵ Kuitunen 2005b, 63.

⁷⁶ Ilona Jalava 80-vuotias, *Uusi Suomi* 27.01.1958.

⁷⁷ Ks. esim. Ilona Jalava, *Koti ja yhteiskunta* 15.11.1907.

⁷⁸ Jalava 1948, 386. Tämä on huomattavan vaatimaton kuvaus Jalavan ammatillisesta toiminnasta aikana, jolloin hän teki paljon muutakin kuin harrasti liiketoimintaansa. Jalava ei ajoita tarinaa, jonka yhteydestä kyseinen lainaus on, mutta se on joka tapauksessa ajalta ennen Antti Jalavan kuolemaa vuonna 1909.

⁷⁹ Kysymys 2, *Käsityö*, 1/1908.

⁸⁰ 51,161. Osuusliike Käsityö r.l. *Suomen kaupparekisteri: virallisen lehden liite* 1924 No 9.

⁸¹ 51,161. Osuusliike Käsityö r.l. *Suomen kaupparekisteri: virallisen lehden liite* 1924 No 9.

omille kankaille.⁸² Fraasi ”Kaikenlaisia käsitöitä” esiintyy jo Jalavan mainoksessa vuodelta 1906.⁸³ Osuusliike Käsityö r.l. lakkautettiin lokakuussa 1929.⁸⁴

Tavanomaisten tekstiilien kuten liinojen lisäksi Jalava sai välillä toteuttaakseen myös korkeamman profiilin tilauksia. Hän teki muun muassa useita lippuja, joista todennäköisesti merkittävimmät olivat Riitta Kallaksen mukaan Jalavan ateljeessa toteutetut Akseli Gallen-Kallelan suunnittelemat viirit valkoisten voitonparaatiin vuonna 1918.⁸⁵ Liput olivat siitäkin erityistapaus, että pääsääntöisesti Jalava valmisti käsityöt itse suunnittelemiensa mallien mukaan. Ainoa maininta muiden piirtämistä malleista on mainoksessa vuodelta 1904, jossa lukee, että ”[k]aikki kuosit ovat kotimaisia, nuorten taideteollisuuden harrastajien vartavasten piirtämiä”. Tämä on myös ainoa mainos, jossa mainitaan Jalavan lisäksi toinen toimija. Mainoksen lopussa mainitaan yhteystiedoiksi Ilona Jalava, Albertink. 34, ja kesäajan yhteystietona Aini Nevander osoitteineen.⁸⁶ Toinen Jalavalle mieleen painunut lipputilaus oli kuukauden työn vaatinut lippu Savolaiselle osakunnalle, jota varten hän käytti myös apulaisia. Suuriton lippu sai debyyttinsä Snellmanin päivänä 1906.⁸⁷

Merkittävä osa Ilona Jalavan saamista tilauksista tuli todennäköisesti hänen toimittamiensa useiden mallisalkkujen ja lehtien kautta. Tämä julkaisutoiminta on nähdäkseen Jalavan kolmas merkittävä toiminnan kenttä Suomen Käsityön Ystävien ja oman yritystoiminnan lisäksi. Jalavan toimittamissa mallisalkuissa ja lehdissä esiintyviä käsitöitä oli mahdollista tilata suoraan hänen liikkeestään. Mallikirjat ja -salkut olivat 1900-luvun alulle tyypillinen ilmiö. Niiden kautta pyrittiin parantamaan kansan taiteellista makua sekä edistämään kotimaisten mallien suosiota ulkomaisten mallien sijaan. Ilona Jalava oli yksi varhaisimpia mallikirjojen suunnittelijoita. Helmi Krohn viittasi häneen vuonna 1914 ensimmäisenä, joka sillä alalla olisi työskennellyt, ja jonka esimerkkiä muut ovat seuranneet.⁸⁸ Tämä ei pidä täysin paikkansa, sillä esimerkiksi Suomen Käsityön Ystävät julkaisi ensimmäiset mallikirjansa jo 1800-luvun puolella.⁸⁹ Käsitys Jalavasta yhtenä niistä ensimmäisistä, ”jotka painomusteen välityksellä

⁸² Osuusliike Käsityö r.l., *Turistföreningens i Finland Årsbok*, 1925.

⁸³ Kaikenlaisia käsitöitä, *Koti ja yhteiskunta* 15.03.1906.

⁸⁴ Kuitunen 2005b, 65.

⁸⁵ Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1989, 8. Myös Helsingin kauppakorkeakoulun yhdistys tilasi Jalavalta lipun. Kankaaksi valittiin vihreä silkki, jolle oppilasyhdistyksen merkki ommeltaisiin kullalla, ja lopputangon päähän tulisi Hermeksen pää. Kauppakorkeakoulu, *Ylioppilaslehti* 22.03.1914.

⁸⁶ Uusia käsitöitä, *Koti ja yhteiskunta* 15.05.1904.

⁸⁷ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 4.6.1906, KNKK 1988, 263.

⁸⁸ Helmi Krohn, Kirjallisia pikkutietoja, *Otava* 1/1914.

⁸⁹ Priha 1999b, 17.

ryhtyivät jakamaan käsityöalan opetusta⁹⁰ oli kuitenkin vahva, ja se mainitaan useassa hänestä kertovassa artikkelissa.⁹¹ Jalavaa voidaan kenties sanoa ensimmäisiksi niistä, jotka julkaisivat 1900-luvun puolella uudenlaisia malleja, erona 1800-luvun lopun tiukemmin perinteisiin suomalaisiin kuvioihin perustuvista malleista. Jalavan suunnittelemissa malleissa julkaistiin monissa lehdissä. Eniten hänen mallejaan julkaistiin niissä lehdissä, joiden toimittamisessa hän oli itse osallisena. Näistä kolme tärkeintä ovat *Käsityö*, *Naisten käsityöt* sekä *Kotilieden* yhteydessä ilmestynyt *Kotilieden käsityöt* -liite. Näitä lehtiä ja Jalavan osuutta niiden toimittamisessa tarkastelen lähemmin luvussa 3.2.

Lehdistä ja kirjoista tuli Jalavalle runsaasti tilauksia. Mallien yhteydessä oli aina maininta siitä, mistä ja keneltä kyseisten mallien mukaan tehtyjä töitä sai tilata. Lehden tai kirjan lukijat saattoivat joko itse hankkia malleihin materiaalit tai tilata tarvittavat materiaalit Jalavalta. Valmiiden käsitöiden tai pelkkien tarvikkeiden lisäksi Jalavalta sai tilata ”valmiiksi piirretyt ja aloitetut työt lankoineen”.⁹² Tilaaja sai näin itse tehdä käsityön haluamansa mallin mukaan, mutta vaikein osuus, mittaaminen ja työn aloittaminen, oli tehty valmiiksi. Kiinnostavaa on, että muun muassa Suomen Käsityön Ystävät käyttäjä edelleen tämänkaltaista toimintamallia verkkokaupassaan: esimerkiksi ryijyjä tilatessa voi valita, haluaako ryijynsä valmiina vai itse tehtävänä ryijytarvikepaketina joko ommellen tai kutoen valmistettavaksi. Hinta vaihtelee luonnollisesti sen mukaan, tilaako työn valmiina vai itsetehtävänä.⁹³

1910-luvulle tultaessa Jalavalla alkoi olla vakiintunut maine taitavana mallipiirtäjänä. Vuonna 1911 *Valvojassa* julkaistussa kirja-arvostelussa koskien Jalavan *Kirjaimia*-teosta nimimerkki KN kirjoittaa:

Ilona Jalava on vuosien kuluessa saavuttanut horjumattoman maineen mallienpiirtäjänä ja kotien koristajana – ja että tämä mainegloria ei ole hänen ylleen suotta langennut, siitä on vakuutettu jokainen, joka vähänkin on seurannut hänen tuotantoaan. Sitä viivojen ja värien sopusointua, jonka hän usein pienilläkin keinoilla saa syntymään, kannattaa katsella, varsinkin kun kodeissamme näihin asti liiaksikin ovat silmiämme piinanneet ulkomaisista muotilehdistä ongitut mallisovitelmät, joitten taiteellinen arvo on ollut niin ja näin.⁹⁴

⁹⁰ Ilona Jalava 80-vuotias, *Uusi Suomi* 27.01.1958.

⁹¹ Ks. esim. Ilona Jalava 80-vuotias, *Uusi Suomi* 27.01.1958; Taiteilija Ilona Jalava kuollut, *Uusi Suomi* 22.02.1960.

⁹² Jalava 1924, 8.

⁹³ Ilona Jalavan suunnittelemissa ryijyjä löytyy kaupasta kaksi kappaletta, *Kontio* ja *Kotihyvä*. Esimerkiksi *Kontion* hinta on 354€, 540€ tai 2 320€ sen mukaan, tilaako sen itse kutoen, ommellen vai valmiina.

<https://suomenkäsityönystävät.fi/tuote-osasto/suunnittelijat/ilona-jalava> haettu 24.4.2023.

⁹⁴ Taideteollisuutta, *Valvoja* 12/1911.

Jalavan malleja ja makua pidettiin siis arvossa. Kuten tässäkin arvostelussa, erityisesti hänen värienkäyttöään keuhuttiin usein. Värit nousevat esiin myös *Uuden Auran* kirja-arvostelussa koskien teosta *Kodin käsityöt II ja muutamia neuvoja niiden tekemiseen*. ”Mitä väreihin tulee, tuntuvat ne olevan rohkeasti ja aistikkaasti yhdistetyt. Varmaa on, että neiti Jalavan rikkaat värit koettavat kehittää väriaistiamme.”⁹⁵

Jalavalle annettiin myös usein kunniaa kotimaisen taidekäsityön elvyttämisestä ja sen arvostuksen nostamisesta ulkomaisia malleja korkeammalle. Monesti Jalavan kirjoja koskevissa arvosteluissa nostettiin esiin juuri hänen malliensa arvo suhteessa ulkomaisiin, usein massatuotettuihin, malleihin ja koriste-esineisiin. Tämä ei ollut sattumaa, sillä tähän hän itsekin pyrki. Sama koski myös kotimaisten materiaalien valitsemista. Jalavan täyttäessä 80 vuotta *Uudessa Suomessa* pohdittiin hänen merkitystään suomalaiselle taidekäsityölle:

Samalla hän on opettanut myös ainesten oikeata valintaa ja saanut täten kotimaiset pellavakankaat ja villalangat jälleen nousemaan arvossaan. Monien vuosikymmenien aikana on maamme kodeissa nähty kunniapaikoilla Ilona Jalavan suunnittelema käsityötä ja kudonnaisia, ja niiden mukana on näihin koteihin juurtunut käsitys, että kotimaisten taiteilijain suunnittelemat työt ovat meille läheisempiä ja arvokkaampia kuin monet saatavissa olevat tasoltaan usein kovin heikot ulkomaiset mallit.⁹⁶

Jalavan kuoltua kaksi vuotta myöhemmin samassa lehdessä muisteltiin hänen merkitystään nimenomaan tämän suhteen:

Kun hän vuosisadan alussa ryhtyi toteuttamaan taiteellisia näkemyksiään, vallitsi meillä vielä ulkomaalaisten, epätaieteellisten ja kaavamaisen käsityömallien harrastus. Vasta Ilona Jalavan viitoittamaa tietä taidekäsityömme löysi oikean ja kestävän suuntansa.⁹⁷

Mallisalkkujen arvostelut eivät tosin aina olleet positiivisia. 1912 *Valvojan* Taideteollisuuttaosiossa arvosteltavana oli vuorostaan Jalavan *Kodin käsityöt II* -teos. Mallikokoelmaa arvosteltiin siitä, ettei siinä annettu mitään uutta, vaan ennemmin ”vanhoja aiheita hyvin kehitettyinä”, sekä ”joukko vähemmän onnistuneitakin”. Kritiikkiä saavat liian monimutkaiset viivat ja voimakkaat väri vaihtelut. Toisin kuin yllä esiteltyssä *Uuden Auran* arvostelussa, jossa värejä nimitetään rohkeasti ja aistikkaasti yhdistetyksi, kirjoittaa nimimerkki V. KIN: ”Viheriä, punainen, keltainen sininen ja musta ovat kyllä hauskoja, reippaita värejä, mutta kun niitä yhdessä käytetään kaikkialla, niin kuin Ilona Jalava jokaisessa 53:ssa mallissaan,

⁹⁵ Ilona Jalavan ”Kodin käsityöt II ja muutamia neuvoja niiden tekemiseen”, *Uusi Aura* 24.11.1912.

⁹⁶ Ilona Jalava 80-vuotias, *Uusi Suomi* 27.01.1958.

⁹⁷ Taiteilija Ilona Jalava kuollut. *Uusi Suomi* 22.02.1960,

vaikuttavat ne pirteydestään huolimatta painostavilta.”⁹⁸ Jalava vaikuttaa piirtäneen sitä, mihin oli tottunut, eikä uudistunut arvostelijan toiveiden mukaisesti.

Toinen kritiikkiä saanut teos oli *Valkokirjailumalleja. Käsateollisuuden* arvostelussa todettiin Jalavan kenties suunnitella unohtaneen, että ”malli myös on ommeltava, ja ettei se, mikä näyttää hauskalta piirrettynä, suinkaan ole aina somaa ommeltuna.”⁹⁹ Arvostelussa pohdittiin, onko Jalava ommellut tarpeeksi valkokirjontatekniikalla. Kritiikkiä sai myös työselitys, joka ei arvostelijan mukaan ollut tarpeeksi tarkka.¹⁰⁰ Arvostelu on siitä poikkeava, että usein Jalavan työt saivat nimenomaan kiitosta siitä, että mallit olivat yksinkertaisia ja kauniita toteuttaa, ja saivat juuri käytännöllisyydestään kehuja.¹⁰¹

Pääosin Jalavalla oli kuitenkin hyvä maine tekstiilitaiteilijana ja mallisuunnittelijana ja hän osallistui töillään myös näyttelytoimintaan. Eräs varhaisimpia näyttelyitä, johon Jalava otti töillään osaa, avattiin helmikuussa 1905. Kyseessä oli ensimmäinen suomalaisten naistaiteilijoiden yhteisnäyttely. Vastaavia yhteenliittymiä oli Riitta Konttisen mukaan järjestetty jo esimerkiksi Pariisissa ja Ruotsissa, mutta Suomessa tämä oli ensimmäinen. Näyttelyä oli järjestämässä naisasianaaisia kuten Helena Westermarck, sekä muita naisliikkeestä kiinnostuneita taiteilijoita kuten Maria Wiik ja Ada Thilén. Naisten tekemä taide oli jäänyt taidemaailmassa marginaaliin, mikä vaikeutti huomioiduksi tuleamista ja puolsi erityisnäyttelyn järjestämistä. Kaikki eivät kuitenkaan olleet tästä yhtä mieltä, ja esimerkiksi Helene Schjerfbeck piti erottautumista huonona ideana. Tässä ensimmäisessä näyttelyssä häneltä oli kuitenkin vielä kaksi teosta mukana. Esillä oli sekä kuvataidetta että taideteollisuutta. Mukana oli monia jo tunnettuja taiteilijoita, kuten taideteollisuudessakin merkittävä Fanny Churberg, sekä muun muassa edellä mainitut, näyttelyä järjestämässäkin olleet taiteilijat. Ilona Jalavalta oli esillä yksi työ, penkkiryijy.¹⁰²

Näyttely sai paljon kiitosta, ja positiivisesti yllättyneen vastaanoton – näyttelyn ”separatismi” oli aiheuttanut epäilyksiä yhteydestä naisasiaan, sekä epäilyksiä näyttelyn töiden laadusta. Näyttelyä pidettiin kuitenkin monissa arvosteluissa jopa onnistuneena. Suurimman osan

⁹⁸ Taideteollisuutta, *Valvoja* 12/1912.

⁹⁹ Kirjahyllyltämme. *Käsateollisuus* 3/1914.

¹⁰⁰ Kirjahyllyltämme. *Käsateollisuus* 3/1914.

¹⁰¹ Esimerkiksi *Käsateollisuus*-lehden arvostelussa, jossa käsiteltiin samalla Ilona Jalavan ja kotiteollisuusvaikuttaja Ellinor Ivalon mallikokoelmia, kirjoitettiin: ”Vertaillessani Jalavan ja Ivalon teosta toisiinsa en voi olla päättelemättä, että edellinen on enemmän itse askarrellut koriste-ompeluissa ja siten saanut mallinsa keveämmiksi ja helpompitöisiksi [--].” Koru-ompelun malleja, *Käsateollisuus* 12/1911.

¹⁰² Töitä oli näytillä 250, 59:ltä taiteilijalta. Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 236, 388; Kontinen 2017, 26-27.

huomiosta sai perinteinen kuvataide. Esimerkiksi *Helsingin Kaiku* -lehden lähes kolmen sivun mittaisessa artikkelissa taideteollisuudesta mainitaan vain yhdellä lauseella jutun lopussa: ”Näyttelyssä on myöskin taideteollisuutta muutamilta tunnetuilta taideteollisuuden harrastajilta.”¹⁰³ *Koti ja yhteiskunta* -lehdessä mainittiin hieman tarkemmin siitä, miten näyttely oli aseteltu: ”Ensimmäinen huone, johon tultiin, oli aistikkailla taideteollisuustuotteilla kokonaan koristettu.”¹⁰⁴ Artikkelissa mainitaan vielä myöhemmin taideteollisuuden olleen hyvin edustettuna. Erikseen mainittiin rouva Dahlberg-Munsterhjelm ja neiti Schwartzbergin kuvakudontateokset sekä ”kuosikkaita ryijyjä neideiltä Borgström, Jalava ja Wickström”. Näytteillä oli myös metalliteoksia, nahkatöitä ja posliinimaalausta – ”melkeimpä kaikki kaunista ja mitä uudenaikaisinta.”¹⁰⁵ Konttisen mukaan osa arvostelijoista oli melko kriittisiä. Näyttely ei ollut ”fiasko”, mutta ei ”suuri voittokaan”. Järjestelyjä ja ripustuksia pidettiin tosin onnistuneina.¹⁰⁶

Elokuussa 1906 pidettiin Kuopion suuri teollisuus- ja maanviljelysnäyttely, joka oli tärkeä askel suomalaiselle taideteollisuudelle. Sen kesto pidennettiin suuren suosion vuoksi yhdestä viikosta kahteen. Kyseessä oli yksi monista kotiteollisuusnäyttelyistä, joilla pyrittiin nostamaan suomalaisen kotiteollisuuden tasoa. Kotiteollisuuskomitea oli antanut suosituksen järjestää näyttelyihin työnäytöksiä, joihin Ilona Jalavakin osallistui.¹⁰⁷ Riitta Kallaksen mukaan Kuopion näyttely oli yksi aikansa laajimpia siihenastisia näyttelyitä. Sen sisällä oli naisten käsiteollisuudelle oma erityisnäyttely, jossa Helsingin Käsityökoululla oli oma osasto. Jalava oli koulun osastolla tekemässä työnäytteitä ja havainto-opetusta kutomalla kuvakudosta pystyvuilla Sophie Snellmanin kanssa. Hän oli valmistautunut kesäkuun ajan valmistelemalla töitä, joita siellä näyttelyssä kutoa.¹⁰⁸ Tällaiset näyttelyt olivat osa kansansivistystä sekä erityisesti suomalaisen ammattitaidon kohottamispyrkimyksiä. Seija Heinänen kirjoittaa, että kotiteollisuuden ammattilaisilla oli näin mahdollisuus päästä näkemään muiden ammattilaisten malleja, tuotteita ja työtapoja ja näin toivottiin ammattitaidon, laadun, taiteellisen arvostelukyvyn ja maun kehittyvän.¹⁰⁹ Kuopion näyttelyn

¹⁰³ Naistaiteilijain näyttely Ateneumissa, *Helsingin Kaiku* 04.03.1905.

¹⁰⁴ Naistaiteilijain näyttely Ateneum’issa. *Koti ja yhteiskunta* 15.04.1905.

¹⁰⁵ Naistaiteilijain näyttely Ateneum’issa. *Koti ja yhteiskunta* 15.04.1905.

¹⁰⁶ Konttinen 2017, 27.

¹⁰⁷ Heinänen 1998, 13.

¹⁰⁸ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 4.6.1906, KNKK 1988, 262-263., Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 394. Laine 1931, 129.

¹⁰⁹ Heinänen 1998, 13.

yhteydessä perustettiin myös Suomen Käsityönopettajain Liitto sekä liiton *Käsiteollisuuslehti*, joiden toiminnassa Jalava oli mukana.¹¹⁰

Ainoa tiedossani oleva Jalavan yksityisnäyttely pidettiin alkuvuodesta 1909 Päivän Pirtissä. Sinne oli vapaa pääsy, ja se ”herätti mielenkiintoa monilla kauniilla näytteillään”.¹¹¹ Näyttelystä julkaistiin kuvia *Suomen teollisuuslehden Kotitaide*-liitteessä ja lyhyessä esittelytekstissä keuhuttiin näytteillä olevien töiden makua: ”[--] ja ovat nämä kuvat itse puolestaan suosituksena näille maulla valmistetuille töille.”¹¹² Näytillä oli *Käsiteollisuuslehd*en mukaan 100 ommel- ja 12 kudostyötä parilta edelliseltä vuodelta, jotka oli valmistettu Jalavan piirustusten mukaan. Sanamuodosta saa sen kuvan, ettei Jalava ollut itse valmistanut kaikkia kappaleita, vaikka epäilemättä ainakin osa oli Jalavan itse valmistamia. Esillä oli muutamia ryijyjä ja kudostöitä, mutta valtaosa töistä oli pellavakankaalle tehtyjä ompeleita. Näytillä olleita töitä oli jälleen mahdollisuus ostaa joko valmiina tai piirrettyinä malleina kotona tehtäväksi. Näyttely otettiin hyvin vastaan, ja artikkelissa todetaan, että ”alituinen ihmisparvi” täytti ”kautta näyttelyajan [--] Pirtin huoneiston”.¹¹³

Ilmoituksen sanotuksesta jää epäselväksi, myytiinkö myös näytteillä olleet alkuperäiskappaleet, mutta uskon tämän olevan todennäköistä.¹¹⁴ En ole löytänyt mainintoja siitä, että Jalava olisi säilyttänyt alkuperäiskappaleita kaikista suunnittelemistaan malleista ja tuotteista. Joskus näinkin tehtiin, esimerkiksi Suomen Käsityön Ystävien näyttelyissä esillä olleet ryijyt saatettiin säilyttää yhdistyksen mallistossa, ja myyntiä varten valmistettiin lisää ryijyjä.¹¹⁵ Uskallan arvioida, ettei Jalava säilyttänyt kaikista suunnittelemistaan tuotteistaan alkuperäiskappaleita myös kustannussyistä: erityisesti arvokkaammissa ja suuremmissa tuotteissa jo itse materiaaleilla oli jonkin verran hintaa, ja olisi tullut kalliiksi jättää tällaisia myymättä. Lisäksi on huomioitava käsin kirjottuihin tuotteisiin uppoava tuntimäärä. Säilytettäväksi tarkoitettavien malli- tai alkuperäiskappaleiden hinta olisi näin noussut vielä kalliimmaksi.

1910 joulukuussa Jalavan käsitöitä oli runsaasti esillä Käsiteollisuusnäyttelyssä Ritarihuoneella. Kyseessä oli kotiteollisuusmies Lauri Mäkisen järjestämä

¹¹⁰ Soinen 1998, 36.

¹¹¹ *Kotitaide* 01.04.1909.

¹¹² *Kotitaide* 01.04.1909.

¹¹³ Viestejä ja muuta pakinaa. *Käsiteollisuus* toukokuu 1909.

¹¹⁴ ”Niitä jotka haluavat ne omikseen tai itse tahtovat ne omin käsin valmistaa piirretyn mallin mukaan, kehoitetaan kääntymään Neiti Jalavan puoleen osoitteella Vironkatu 5.” *Kotitaide* 01.04.1909.

¹¹⁵ Svinhufvud 2009, 93.

kotiteollisuusnäyttely, jolla hän pyrki tuomaan esiin suomalaisen kotiteollisuuden edistymistä. Viikon kestänyt näyttely pidettiin Ritarihuoneen suuressa juhlasalissa. Se oli menestys ja sai huomiota laajemminkin lehdistössä.¹¹⁶

Jalavan osallistuminen näyttelyihin keskittyi hänen uransa alkuun 1900-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle. Myöhempiä tietoja Jalavan osallistumisesta töillään näyttelyihin en ole löytänyt. Marika Kuitunen listaa opinnäytetyönsä liitteessä 1: Ansioerittely Jalavan pitäneen vuonna 1906 yksityisnäyttelyn¹¹⁷, mutta tätä mainintaa tarkempaa tietoa en ole siitä löytänyt.

Lopuksi esittelen Jalavan muita luovia projekteja. Vaikka hänen pääsääntöinen kiinnostuksensa oli käsitöissä, ryhtyi hän tilaisuuden tullen myös muihin haasteisiin, joissa pystyi hyödyntämään taitojaan. Eräs Jalava luovista harrastuksista oli piirtäminen. Se oli käsitöidenkin suhteen tärkeä taito, jota hyödynnettiin erityisesti kirjonnassa.¹¹⁸ Marika Kuitusen mukaan Jalava kuvitti muun muassa omien julkaisujensa kannet.¹¹⁹ Hän suunnitteli kansikuvituksia myös Aino Kallakselle. Ensimmäinen näistä oli kansi *Meren takaa* - novellikokoelmaa varten. Kallas oli kuvitukseen tyytyväinen ja kirjoitti, että ”Sinähän voisit tästälähin ottaa erikoisalaksesi kansien piirustamista.”¹²⁰ Kustantajan ja Kallaksen välillä sattui kuitenkin ensimmäisen *Meren takaa* kokoelman kanssa väärinkäsitys kannen suhteen, minkä vuoksi Jalavan suunnittelema kansi päättyi seuraavan, *Meren takaa II* novellikokoelman kanneksi.¹²¹ Toiseksi ja Riitta Kallaksen mukaan tiettävästi viimeiseksi jäänyt Kallaksen teos, jonka kannen Jalava kuvitti, oli vuonna 1907 julkaistu *Ants Raudjalg: virolainen tarina* -romaani.¹²²

1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä Jalava piirsi ainakin pariin otteeseen kuvituksia myös *Valvoja*-lehteen.¹²³ Hän osallistui lisäksi *Valvojan* Fredrik Cygnaeuksen 100-vuotismuistoa koskevan juhlanumeron kuvittamiseen Emma Saltzmanin ja Väinö Blomstedtin kanssa.¹²⁴ Hän myös maalasi ajoittain, mutta tämä vaikuttaa olleen satunnaisempi harrastus.¹²⁵

¹¹⁶ Kotiteollisuusnäyttely Ritarihuoneella. *Käsiteollisuus* 1-2/1911.

¹¹⁷ Kuitunen 2005b, 137.

¹¹⁸ Salo-Mattila 2000, 67.

¹¹⁹ Kuitunen 2005b, 60.

¹²⁰ Aino Kallaksen kirje Iloa Jalavalle 4.10.1904, KNKK 1988, 230.

¹²¹ Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 387.

¹²² Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 397.

¹²³ Esim. *Valvoja* 11/1905 ja 3/1907.

¹²⁴ Marta Hirn. Hur såg Fredrik Cygnaeus ut? *Historiska och Litteraturhistoriska studier* 34. Skrifter Utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland NR 371, 1959.

¹²⁵ Päiväkirjamerkinnässä 13.9.1916 Aino Kallas mainitsee kuulleensa Jalavan maalanneen kaksi taulua, joiden aiheena oli rakastavaisia Brändön sillalla. Kallas (13.9.1916), 1954b, 32.

Kertaluontoisena tapauksena Jalava suunnitteli Aino Kallaksen sisarelle Helmi Krohnille huonekaluryhmän. Kyseessä oli nurkkasohva ja pöytä, joihin Krohn oli hyvin tyytyväinen. Jalavan piirustusten mukaan tehdyt huonekalut valmistuivat vuonna 1905. Helmi Krohn kirjoitti huonekaluryhmästä siskolleen samana vuonna: ”Ne ovat tavattoman kauniit ja hauskat, huoneeni on nyt aivan toisellaan kuin ennen. [--] Eilen minulla oli useita rouvia luonani ja me istuimme kodikkaassa nurkassani ja kaikki ihailivat sitä.”¹²⁶

Näiden lisäksi Jalavalla oli jonkin verran kirjallista tuotantoa jo mainittujen mallisalkkujen ja käännösten muodossa sekä poikkeuksellisen mittavana työnä isänsä elämäkerta, *Antti Jalava. Tavallisen miehen tarina*. *Uuden Suomen* mukaan teos oli osa vilkasta 1800-luvun loppua muistelevan elämäkerta- ja muistelmakirjallisuuden joukkoa, jonka arveltiin samassa arvostelussa johtuvan sota-ajan aiheuttamasta entisaikojen muistelusta.¹²⁷ Jalava oli kirjoittanut vanhemmistaan myös jonkin verran jo vuonna 1946 ilmestyneeseen kulttuurihistorialliseen, suomalaisista merkkihenkilöistä kertovaan *Muistikuvia*-teokseen.¹²⁸

Kuten olen tässä luvussa esitellyt, Ilona Jalavan ura tekstiilitaiteen ja taideteollisuuden parissa oli valtavan monipuolinen. Tämä vaikeuttaa hänen toimintansa lyhyttä, ytimekästä yhteenvedoa. Näen tässä monialaisuudessa yhtymäkohtia Maarit Leskelä-Kärjen tematisoimaan kirjalliseen sekatyöläisyyteen. Sekä 1900-luvun alun kirjallista että taideteollista kenttää leimasi vakiintumattomuus, ja alat järjestäytyivät ja ammatillistuivat vasta 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä. Kirjallisuusinstituution käytännöt eivät vielä olleet vakiintuneet, ja taideteollisenkin koulutus järjestäytyi vähitellen johtaen lopulta myös tekstiilitaiteen koulutuksen vakiintumiseen 1930-luvun lähestyessä.¹²⁹

Epävirallisuus ja epäammattimaisuus mahdollistivat esimerkiksi käännöstyön ilman asianmukaista koulutusta, sillä se nähtiin sivutyönä muiden kirjallisten ammattien rinnalla. 1900-luvun alussa alkoi kirjallisten ammattien eriytyminen, mikä johti lopulta kääntämistyönkin ammattimaistumiseen.¹³⁰ Erityisesti Aune Krohnin kirjallista uraa tarkastellessaan Leskelä-Kärki nostaa esiin kirjallisen alan monia sekalaisia työtehtäviä kirja-arvosteluista käännöstyöhön ja lehtiin kirjottelusta muihin pieniin kirjallisiin töihin. Tämä työtehtävien moninaisuus oli ajan kirjallisella kentällä tyypillistä ja koski Aune Krohnin

¹²⁶ Helmi Krohnin kirje Aino Kallakselle 22.11.1905, KNKK 1988, 245-246.

¹²⁷ Tavallisen miehen tarina, *Uusi Suomi* 12.11.1948.

¹²⁸ Muistikuvia, *Suomen kuvalehti* 5/1946.

¹²⁹ Leskelä-Kärki 2006, 111-112, 125-126; Wiberg 1996, 9.

¹³⁰ Leskelä-Kärki 2006, 110-111.

lisäksi hänen sisartaan Helmi Krohnia ja lukuisia muita, erityisesti kirjallisella alalla toimivia naisia.¹³¹

Kenties Ilona Jalavan kaltainen toimija voidaan nähdä kirjallisen sekatyöläisen vastineena käsityöalalla, tietynlainen taidekäsityön sekatyöläinen – toimihan hän mallisuunnittelijana, ompelijana ja kirjojana, lehtien toimittajana ja yrittäjänä. Osa 1900-luvun alkupuoliskon tekstiilitaiteilijoista erikoistui uransa aikana tiettyyn tekniikkaan tai tuotteeseen, kuten esimerkiksi ryijysuunnittelun uudistamisessa ansioitunut, hieman Jalavaa nuorempi tekstiilitaiteilija Impi Sotavalta (1885-1943). Jalavan aloitellessa uraansa ala oli kuitenkin vielä paljon vakiintumattomampi, eikä vain yhteen asiaan erikoistuminen ollut varteenotettava tapa tienata elantonsa. Vaihtuvat toimet vaikeuttivat myös vahvan ammatillisen identiteetin kehittymistä.¹³²

Tässä luvussa olen tarkastellut Ilona Jalavan uran monia eri tekstiilitaiteeseen liittyviä toimia sekä niitä yhteyksiä, joissa hän työskenteli. Merkittävimpinä hänen pitkällä urallaan nimenomaan tekstiilitaiteen parissa pidän hänen toimintaansa Suomen Käsityön Ystävien parissa, hänen omaa liiketoimintaansa sen monissa vaiheissa sekä hänen julkaisutoimintaansa lehtien ja käsityöoppaiden parissa. Tärkeää oli myös hänen osuutensa 1900-luvun alun näyttelytoimintaan, joka oli merkittävä osa suomalaisen taideteollisuuden kehittämistä.

2.2 Taidetta ohjaava tekemisen filosofia

Tässä alaluvussa käsittelen syvemmin Ilona Jalavan suhdetta tekstiilitaiteeseen. Huomioni kohteena on erityisesti hänen työskentelynsä taustalla vaikuttaneet periaatteet, joita nimitän Jalavan tekemisen filosofiaksi. Ilona Jalava vietti valtaosan elämästään tehden tai suunnitellen käsitöitä, minkä vuoksi hänellä oli aihepiiristä myös vahvoja mielipiteitä. Hän julkaisi ja toimitti paljon käsitöihin liittyviä teoksia, joihin hän varsinaisten käsityöohjeiden ja -tekniikoiden lisäksi kirjoitti ohjeita ja neuvoja esimerkiksi käsitöiden käyttämisestä kodin sisustuksessa sekä värien ja mallien valitsemisesta. On tärkeää huomioda, ettei Jalava itse määritellyt suoraan mitään niin sanottua filosofiaansa. Kyseessä on oma tulkintani hänen

¹³¹ Leskelä-Kärki 2006, 123-124.

¹³² Eva Anttila, Uusia suuntaviivoja taidetekstiilissämme, *Koristetaiteilijainliitto Ornamon vuosikirja VI 1933*, 57; Leskelä-Kärki 2006, 124; Svinhufvud 2009, 24.

kirjoittamistaan teksteistä. Kolme tärkeintä periaatetta, joiden mukaan määrittelin Jalavan tekemisen filosofiaa, ovat yksinkertaisuus, käytännöllisyys ja kauneus.

Tärkein lähteeni Jalavan ajatusmaailmaan käsitöiden suhteen ovat olleet hänen itse toimittamansa mallisalkut ja käsityöoppaat, joihin hän kirjoitti työohjeiden lisäksi myös omia mielipiteitään käsitöistä, sisustuksesta ja kotitalouden hoidosta. Hän julkaisi tietojeni mukaan yhteensä 14 itse kirjoittamaansa tai toimittamaansa käsitöihin liittyvää teosta. Nämä julkaisut antavat enemmän tietoa Jalavan mielipiteistä kuin hänen lehdissä julkaistut kirjoitukset esimerkiksi *Kotiliedessä*, sillä niihin Jalava on kirjoittanut useimmiten pelkät työohjeet.

Itse toimittamiensa teosten lisäksi Jalava suomensi ja sovitti suomeksi yhteensä 18 käsityöopasta, pääosin saksankielestä. Valtaosa hänen suomentamistaan teoksista sijoittuu 1920-luvulle. Vuosina 1923 ja 1924 hän suomensi kuusi saksankielistä käsityöopasta *Otavan käsityöoppaita* -kirjasarjaa varten. Sarjassa julkaistiin yhteensä 8 teosta, joista osat 1-6 olivat Jalavan suomentamia, osa 7 Jalavan itse toimittama, ja osa 8 oli käsityötaiteilijoiden Ingegerd Eklundin ja Aino Bäckmanin kaksikielinen, suomen- ja ruotsinkielinen teos *Kirjaimia = Bokstäver* vuodelta 1925. Vuosina 1927-1929 Jalava ”sovitti suomeksi” saksalaisen Beyer-kustantamon käsityöoppaita mukaillen yhteensä yhdeksän kappaletta, kolme samaan aikaan ilmestyvää opasta kunakin vuonna. Osa oppaista perustui vain yhteen Beyerin käsityöoppaaseen, kuten vihko numero 7, ja osa useampaan. Vihko numero 3 sisältää malleja yhteensä kuudesta tämän kustantamon oppaasta, jolloin mukauttajalla on ollut hieman enemmän vaikutusvaltaa vihon sisältöön.¹³³ Suomennokset rajautuvat kuitenkin tämän luvun tarkastelun ulkopuolelle.

Jalavan itse kirjoittamat ja toimittamat mallisalkut seurasivat pääosin tietynlaista kaavaa. Ensimmäisenä oli pieni selityslehtinen, jossa oli tyypillisesti lyhyt esipuhe tai johdatus. Näissä esipuheissa Jalava avaa omia näkemyksiään käsitöihin liittyen, ja niistä olen löytänyt valtaosan hänen ajatusmaailmaansa avaavista kirjoituksista. Esipuheen jälkeen oppaan mallit esitellään yksi kerrallaan vaihtelevan pituisilla huomautuksilla siitä, mitä huonekalua tai vaatetta varten malli on ajateltu, ja mistä materiaalista kyseinen teos kannattaa valmistaa. Mukana on usein havainnollistavia valokuvia. Lopusta löytyy joko kirjan oppaan sivuilla tai

¹³³ Ensimmäisissä vihoissa ei esiinny suomentajan nimeä, mutta viimeistään seitsemänneistä vihosta lähtien sisäkannella lukee: ”Kaikki vihot suomentanut Ilona Jalava.” Jalava 1927, sisäkansi. Jalava 1929, sisäkansi.

erillisillä lehtisillä kirjassa esiintyvien mallien työpiirustukset, eli esimerkiksi kankaalle piirrettävät kirjailumallit.

Kolme periaatetta joiden esitän ohjannee Jalavan työskentelyä olivat ovat yksinkertaisuus, käytännöllisyys ja kauneus. Vaikka nämä kolme arvoa kietoutuvat myös toisiinsa, pyrin yksi kerrallaan osoittamaan niiden esiintymisen Jalavan teksteissä esimerkkien avulla. Aloitan tarkastelun kohdistamalla huomioni yksinkertaisuuteen. Yksinkertaisuudella en tarkoita, etteivät Jalavan toteuttamat ja suunnittelemat työt olisivat olleet suuritöisiä tai paikoin monimutkaisia ja koristeellisiakin. Viittaan tällä käsitteellä töiden yleisilmeiseen ja niihin pyrkimyksiin, joita Jalavalla töidensä suhteen oli.

Yksinkertaisuuden arvostus ei ollut 1900-luvun alkupuoliskon suomalaisessa yhteiskunnassa ainutlaatuista. Yksinkertaisuutta ja vaatimattomuutta pidettiin laajemminkin arvossa 1800-1900-lukujen vaihteessa, eikä Jalava ollut tässä poikkeus. Riitta Konttinen lainaa ”Tuusulanjärven taiteilijoiden” ajatuksia Venny Soldan-Brofeldtin kautta: ”Ei saanut olla mitään turhamaisuutta, ei tarpeettomia kustannuksia, kaiken piti olla mahdollisimman huokeata ja yksinkertaista, mutta kuitenkin jollain tavoin tyylikästä.”¹³⁴ Samoin esimerkiksi Albert Edelfelt oli *Ateneum*-lehdessä vuonna 1898 vaatinut myös käyttöesineiden uudistusta esimerkiksi maalaustaiteen tapaan. Pirjo Hämäläisen mukaan Edelfelt toivoi arkiesineiden järkevyyttä ja kauneutta, ja vastusti ylellisyyttä, komeilua ja turhuutta.¹³⁵

Yksinkertaisuuden arvostus ja tietynlainen vaatimattomuus olivat yhteydessä toisiinsa, mikä näkyy myös Jalavan kirjeissä ja kirjoituksissa. Hänen itse kirjoittamiensa teosten esipuheissa vähätellään usein oppaan merkittävyyttä ja hyödyllisyyttä. Vuonna 1911 hän aloittaa ensimmäisen käsityöoppaansa sanoin:

Vähäiseksi avuksi niille monille, joilla ei ole tilaisuutta itse päästä kaupunkeihin mallejaan valitsemaan ja jotka kuitenkin, haluten seurata aikaansa, tahtoisivat käsitöihinsä ommella uudempia, nykyaikaisempia malleja, tarjoutuu tämä vihkonen.¹³⁶

Sama asenne tai kenties ennemminkin retorinen keino löytyy myös viimeisestä Jalavan julkaisemasta oppaasta vuodelta 1936: ”Jonkinlaiseksi vähäiseksi avuksi ompelutyötä harrastaville tarjoutuu tämä vaatimaton mallivihko. [--] Ehkäpä näistä jotkut löytävät mieleisensä ja vihkonen siten täyttää tarkoituksensa.”¹³⁷ Tällainen vaatimaton, omaa työtä

¹³⁴ Konttinen 2019, 240.

¹³⁵ Hämäläinen 2010, 18.

¹³⁶ Jalava 1910, 3.

¹³⁷ Jalava 1936, alkusanat.

vähättelevä puhetapa ei ollut ajan naisille mitenkään epätyypillistä. Maarit Leskelä-Kärki on kirjoittanut Aune Krohnin retorisen vaatimattomuuden ja samanaikaisen ammatillisen kunnianhimoisuuden ristiriitaisesta suhteesta. Aune Krohnin muutenkin vaatimattoman luonteen lisäksi Leskelä-Kärki vetää yhteyden edellisessä luvussa esittelemääni kirjalliseen sekatyöläisyyteen, joka näkyi muidenkin naiskirjailijoiden suhtautumisessa työhönsä. Monipuoliset kirjalliset tehtävät eivät mahdollistaneet samanlaista vahvan kirjailijaidentiteetin muodostumista kuin esimerkiksi yksinomaan romaanien kirjoittaminen.¹³⁸ Edellisessä luvussa tekemäni rinnastuksen valossa tulkitsen, että samanlainen työtehtävien hajanaisuus on saattanut vaikuttaa myös Ilona Jalavan vaatimattomaan suhtautumiseen omaan työhönsä.¹³⁹

Tästä vaatimattomuuden kulttuurista voi löytää yhteyden Jalavan arvostukselle yksinkertaisuutta kohtaan sekä itse mallien suhteen että käsitöiden käyttöön sisustuksessa. Vuonna 1924 hän kirjoittaa suorasanaisesti:

Usein on ensimmäinen vaikutus ahkeran käsityöntekijän huoneesta jonkinlainen tympäisevä yltäkylläisyys, joka paikka on täynnä ommeltua tavaraa. Käsityönteko on hupaista ja viihtyisää ajanvietettä ja rauhallisen viihtyisä tunne pitäisi tarttua niistä näkijäänkin. Mutta jos kodeissa on liikaa käsitöitä, väsyvät niitä katselemaan ja tulee vaistomaisesti ajatelleeksi turhaa vaivannäköä.¹⁴⁰

Yksinkertaisuuden arvostus tarkoitti sekä esillä olevien käsitöiden määrää että käsitöissä olevia koristeita ja malleja. Vuoden 1914 *Naisten käsityöt* -salkun joulukuun lehtisessä Jalava kommentoi huoneensisustuskuvia ”saksilaisista” ja ”rumanialaisista” huoneensisustuskuvista. Kauniit sommitelmat saavat ansaitsemansa kehu, mutta yltäkylläinen pöytäliina ei Jalavaa miellytä: ”Kuvassa 5 ovat kansanpuvut enemmän katsomisen arvoisia kuin pöydällä oleva liina, johon on liiaksi ahdettu koristusta.”¹⁴¹ Milloin hän suosittelee koristeisiin käytettävän yhtä väriä räikeiden välttämiseksi, milloin taas suosittelee yksinkertaista reikäommelta täyteen ommeltujen ruusukiehkuroiden sijaan, yksinkertaisen koristelun arvostus näkyy Jalavan kirjoituksissa läpi hänen tuotantonsa.¹⁴²

¹³⁸ Aune Krohnin kohdalla omien kykyjen vähättely oli myös tapa käydä keskustelua jo tunnetun ja menestyneen kirjailijasisaren Aino Kallaksen kanssa, jolle hän ei kenties halunnut myöntää kirjallisia tavoitteitaan. Leskelä-Kärki 2006, 388.

¹³⁹ Leskelä-Kärki yhdistää retoriikan Aune Krohnin kohdalla myös osittain uskonnollisuuteen ja herännäisten retoriikkaan. Jalava ei ollut samalla tavalla uskoon herännyt kuin Aune Krohn, mutta oli itse nuoruudestaan asti ollut vakaan uskonnollinen, erityisesti sen fennomaanisessa ilmenemismuodossa. Leskelä-Kärki 2006, 388. Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1988, 13-14.

¹⁴⁰ Jalava 1924, 3.

¹⁴¹ Jalava joulukuu 1914.

¹⁴² Jalava 1910, 3.

Ilona Jalava suuntasi monet malleistaan niin sanotusti tavallisille ihmisille ja yksinkertaisempiin puitteisiin kuin esimerkiksi koreisiin yläluokkaisiin koteihin. Esimerkiksi vuonna 1924 julkaistun oppaan *Uusia käsitöitä* esipuheessa Jalava kirjoittaa: ”Tämä kirjanen on etupäässä ajateltu pienten kotien ja yhdessä tai parissa huoneessa eijien käsityötarpeita tyydyttämään.”¹⁴³

Yksinkertaisuus oli myös asia, jota muut Jalavan malleissa arvostivat. *Käsateollisuus*-lehdessä Jalavan mallien yhteydessä luki: ”Allaolevat, Ilona Jalavan piirtämät kuvat osoittavat, miten yksinkertaista aihetta (kuva IV) sopivasti käsittelemällä voi helposti saada syntymään erilaisia malleja, pöytäliinoja, uutimia y.m. varten.”¹⁴⁴ Samoin esimerkiksi kirja-arvostelussa, jossa vertailtiin Jalavan ja tekstiilitaiteilija Ellinor Ivalon julkaisemia käsityökirjoja huomautetaan:

Vertailllessani Jalavan ja Ivalon teosta toisiinsa en voi olla päättelemättä, että edellinen on enemmän itse askarrellut koriste-ompeluissa ja siten saanut mallinsa keveämmiksi ja helpompitöisiksi, jälkimmäisen malleista on useissa ehkä liiaksi jäljellä raskaampien tekstiili y.m. tuotteiden vaikuttimia.¹⁴⁵

Yksinkertaisuuden arvostus kulki Jalavalla käsi kädessä käytännöllisyyden tärkeyden kanssa. Käytännöllisyyden arvostus nousee hänen teksteissään esiin muita arvoja vahvemmin, ja siihen on näistä eniten viittauksia. Jalava suunnitteli ohjeensa lukija kannalta mahdollisimman käytännöllisiksi, ja tämän hän usein myös kirjoittaa auki.¹⁴⁶ Hän antoi suosituksia esimerkiksi malleissa käytettävistä materiaaleista, mutta oli suunnitellut mallit soveltumaan monipuolisesti siihen, mitä oli saatavilla. Ensimmäisessä mallisalkussaan hän kirjoittaa: ”Kankaan laatua, jolle työt tehdään, ei ole myöskään erityisesti mainittu, sillä useimmissa tapauksissa on tyydyttävä siihen, mitä kulloinkin on saatavissa.”¹⁴⁷

Erityisen vahvoja mielipiteitä Jalavalla oli, kuten aiemmin mainittu, käsitöiden esillä pitämisestä kodissa. Tästä löytyy yhteys yksinkertaisuuden arvostamiseen: sen lisäksi, että Jalava ei visuaalisesti pitänyt liiallisesta yltäkylläisyydestä, erityisen pahalla hän katsoi sitä, kun yltäkylläisyys asettui käytännöllisyyden esteeksi:

Pöydillä pitää tietysti olla liinat ja keinutuolissa matto, kirjoituspöydällä niinikään kirjoitusmatto, mutta pesukaapin nostettavan kannen päällä on tuiki turha pitää liinaa, se on epäkäytännöllistä. Ja kukkatelineen päällä ei liina liioin ole välttämätön. Monesti

¹⁴³ Jalava 1924, 3.

¹⁴⁴ Käsityömalli, *Käsateollisuus* 1/1909.

¹⁴⁵ Koru-ompelun malleja, *Käsateollisuus* 12/1912.

¹⁴⁶ Esim. *Kodin käsityöt* -mallisalkussa: ”Sitä tehtäessä on mahdollisimman suurta käytännöllistä hyötyä koetettu silmälläpitää.” Jalava 1910, 3.

¹⁴⁷ Jalava 1910, 3.

herää ajatus, että pari liinaa vähemmän ja pari pyykkiä enemmän olisi suotavampaa. Rypynen ja tuhrunen pöytäliina kantelee vähemmän kauniisti haltijansa kuntoisuudesta, kun taas pienikin, huolella tehty [j]a hartaudella hoidettu liina kertoo kauniisti miellyttävistä kotitavoista.¹⁴⁸

Osa esimerkeistä on elävän yksityiskohtaisia antaen sen vaikutelman, että ne on kerätty oikeasta elämästä Jalavan näkemistä kodeista. Ne kuvastavat hyvin Jalavan teksteistä huokuvaa ”vähemmän on enemmän” -mentaliteettia. Toisaalta käytännöllisyyttä on ajateltu myös hoito-ohjeissa. Tärkeää ei ollut vain kauniiden töiden valmistus vaan se, että ne pysyisivät kauniina ja käyttökelpoisina mahdollisimman pitkään, ja siksi Jalava antaa ohjeita sekä materiaalien valinnassa että hoito-ohjeissa. Pellavakankaalle ommeltujen liinojen hoito-ohjeen jälkeen hän toteaa: ”Ihan turha on pesettää kemiallisesti tällaisia liinoja – vähällä vaivalla ja hyvällä huolella ne saa yhtä kauniiksi ja yhtä puhtaiksi kotonakin.”¹⁴⁹ Erään keittiön tarkoitetun malliohjeen materiaaleista hän huomauttaa, että ”Punaisella merkkulangalla ommeltuina ne ovat käytännöllisiä, ne saattaa pestä keittämällä, joten niistä kaikki keittiön rasvahajut haihtuvat.”¹⁵⁰ Tällaisissa tilanteissa Jalavan oppaiden sisältö ylettyi jo käsitöiden ulkopuolelle, kotitalouden pitoon asti.

Joskus ohjeet käsitöiden käyttöön sisustuksessa ovat hämmentävänkin tarkkoja. Esimerkiksi erään *Kotilieden käsitöitä* -liitteessä julkaistun seinäryijyn hän kuvailee sopivan ”ruokahuoneeseen, matalan astiakaapin yläpuolelle”.¹⁵¹ Mielestäni tämä kertoo siitä, ettei Jalava suunnitellut malleja ajattelematta niiden käyttötarkoitusta. Hän ei pystynyt vaikuttamaan siihen, miten hänen suunnittelemaansa malleja lopulta päädyttiin käyttämään, mutta se ei silti tarkoittanut, että hän olisi suunnitellut mallinsa kuten pöytäliinat tai ryijyt ajattelematta niiden käyttömahdollisuuksia.

Käsitöiden käytännöllisyyteen liittyen hän kirjoitti vuonna 1926 *Käsitelisuus*-lehteen vastauksen kirjailija Jalmari Finnen ehdotukseen poikkiliinoista. Jalava pohtii poikkiliinojen irtonaisuutta erityisesti lasten kannalta:

Eiköhän pöydällä pysy kauniimpana ehjä liina, vaikka isokin? Käytännössä kun esim. kokonainen liuta lapsia syö pöydän ääressä, pelkään, ett’ei irtoliinasta ole paljoakaan pöydällä, ja mitä pesun säästöön tulee, niin se samainen lapsiliuta katsoo kyllä, että isompikin liina likaantuu tasaisesti.¹⁵²

¹⁴⁸ Jalava 1924, 3.

¹⁴⁹ Jalava 1914, elokuu.

¹⁵⁰ Jalava 1924, 4.

¹⁵¹ Seinäryijy ”Kutsut”, piirtänyt Ilona Jalava. *Kotilieden käsitöitä* 8/1933.

¹⁵² Ilona Jalava. Enemmän Finnen poikkiliinoista. *Käsitelisuus* 2/1926.

Jalava tekee vielä ehdotuksen liinojen kiinnittämisestä toisiinsa, jonka hän oli hyväksyttänyt Finnellä ennen lehden julkaisua.¹⁵³

Yksinkertaisuuden ja käytännöllisyyden lisäksi Jalava arvosti yksinkertaisesti kauneutta. Käsitöiden kauneus ja estetiikka ovat käsitöiden taidearvoon liittyvän keskustelun keskiössä. Jalavalla oli erityisen paljon sanottavaa liittyen hyvään makuun. Tämä oli usein yhteydessä nimenomaan kahteen edellä käsiteltyyn tekijään, erityisesti yksinkertaisuuteen. Liika koristelu ja yltäkylläisyys edusti huonoa makua, eikä koristelu koristelun vuoksi saanut olla itseisarvo. Hyvä maku sen sijaan oli.

Ylellisyydeksi eivät käsityöt kodissa koskaan saisi muodostua, vaan pitäisi niiden kulloinkin soveltua elämän eri oloihin ja muotoihin siten, etteivät ne vaikuta häiritsevästi vieraaseenkaan. Monesti saattaa esim. kodissa, jossa on hauskat kotikutoisen matot ja uutimet, yhtäkkiä silmä osua peräti mauttomaan seinäkoristeeseen, joka on ostettu tai suurella vaivalla ommeltu vain muodin vuoksi, ymmärtämättä että sellainen on outo noitten toisten keskellä. Kuvakudokset ja -ompeukset vaativat kehittyneempää taidemakua; – annettakoon vilkasväristen raanujen täyttää seinillä vähemmän onnistuneitten kuvaompeuksien paikat.¹⁵⁴

Pelkän muodin tai hetkellisen trendin vuoksi tehdyt käsityöt ja kodintuotteet olivat erityisesti Jalavan kritiikin kohteena. Hän arvosti käsitöitä, joita pidettäisiin vielä vuosikymmentenkin päästä kauniina, ja hetken muotiin perustuviin käsitöihin piti tarttua erittäin harkiten. Hän neuvoi esimerkiksi välttämään liian räikeitä värejä töitä suunniteltaessa: ”[--] kirkkaat ja iloiset saavat värit olla, mutta niiden tulee myös olla keskenään hyvin yhteensulavia. On varmempi ja parempi käyttää työhön esim. vain yhtä väriä kuin useampia, jotka yhdessä tekevät räikeän vaikutuksen.”¹⁵⁵ Hyvä maku oli keskeistä myös käsitöillä sisustaessa. Oppaassa *Uusia Käsitöitä* (1924) Jalava kirjoittaa hyvän maun mukaisesta sisustamisesta:

Käsityönteko on niin laajalle levinnyt, että suoranaisia tekotavan neuvoja tuskin kukaan kaipaa. Mutta käsitöiden käyttämisestä kodeissa sallittakoon minun antaa muutamia neuvoja. Ahkeruus ja kätevyys on tietysti suuri avu, mutta hyvä maku on lahja, joka vasta tekee tämän avun miellyttäväksi.¹⁵⁶

Tämän perään hän kirjoittaa aiemmin mainitusta ahkeran käsityöntekijän tympäisevän yltäkylläisestä sisustuksesta, jossa on koristeellisia liinoja epäkäytännöllisyyteen asti. Samassa oppaassa hän toteaa vahvasti: ”Kavahtakaa mauttomia seinävaatteita! – sitä neuvoa

¹⁵³ Ilona Jalava. Enemmän Finnen poikkiliinoista. *Käsitéollisuus* 2/1926.

¹⁵⁴ Jalava 1910, 3.

¹⁵⁵ Jalava 1910, 3.

¹⁵⁶ Jalava 1924, 3.

ei voi kyllin usein ja kyllin tehokkaasti teroittaa ompelevalle naisväelle.”¹⁵⁷ Hän jatkaa neuvomalla miten kiertää mahdollinen taiteellisen silmän puute:

Käsityöt pöydillä ja piironkien päällä eivät pistä niin heti silmään kuin seinävaate, eivätkä taiteelliset vaatimukset niihin nähden olekaan yhtä suuret. Jos ei voi hankkia oikeata taiteilijan tekemää seinävaatteen mallia, on parempi olla ihan ilman.¹⁵⁸

Hyvä maku oli 1900-luvun alussa suuri yhteiskunnallisen keskustelun aihe. 1800-luvun ”porvarillinen pönäkkyyys” alettiin nähdä liian raskaana ja siitä haluttiin eroon. Varallisuus ei kertonut suoraan mausta, eikä pelkkää rahalla koreilua pidetty arvossa.¹⁵⁹ Jalava sai kiitosta myös nimenomaan siitä, että hän siirtyi pois päin tästä raskaammasta, kankeammasta tyylistä. *Kodin käsityöt II* -mallisalkkua koskevassa arvostelussa *Uudessa Aurassa* kirjoitettiin:

Ilahuttavaa on nähdä, että nykyinen koristetapa vähitellen rupeaa jättämään pois noita raskaita, kankeita muotoja jäykkine neliöineen ja suorakaiteineen, ja sitä vastoin luo esille, niin kuin neiti Jalavakin näistä malleistaan, jotakin pehmeää, lempeää, iloista ja vaihtelevaa, rikasta mielikuvitusta osottavaa.¹⁶⁰

Vaikka varallisuus ei automaattisesti tarkoittanut hyvää makua, oli hyvän maun määrittely silti luokkakysymys. Maija Mäkikalli kirjoittaa väitöskirjassaan 1920-luvun makukeskustelusta, jota käytiin paljon lehdistössä, esimerkiksi vuonna 1922 perustetussa *Kotiliedessä*. Mäkikallin mukaan 1920-luvun kodinsisustuskirjoittelussa näkyi vahvasti porvarilliset, sisällissodan voittaneet valkoiset arvot, ja *Kotiliedenkin* keskiössä olivat porvariston kodit. Mäkikalli kirjoittaa, että ”hyvällä maulla” oli yhteiskunnassa pelkkää estetiikkaa syvempi merkitys. Se oli hänen mukaan poliittinen, eettinen ja moraalinen kategoria, jossa keskiluokkaa ohjasivat asiantuntijat. Tätä makuvalistusta teki niin kutsuttu ”makueliitti” erityisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeen, jonka välineitä olivat esimerkiksi lehdet ja sisustusoppaat.¹⁶¹ Väitän, että Ilona Jalava oli osa tätä ”makueliittiä”: kuten olen edellä esitellyt, hän kirjoitti vahvoillakin sanoilla ohjeita kodinsisustuksesta ja kodinhoidosta sekä lehtiin että käsityöoppaisiin. Uskallan laskea osan hänen käsityöoppaistaan sisustusoppaiden kategoriaan, sillä niissä oli erityisen paljon kodinsisustustekstiileitä sekä neuvoja niiden käyttöön kodissa. Esimerkiksi edellisellä sivulla

¹⁵⁷ Jalava 1924, 3-4.

¹⁵⁸ Jalava 1924, 3-4.

¹⁵⁹ Konttinen 2019, 239.

¹⁶⁰ Ilona Jalavan ”Kodin käsityöt II ja muutamia neuvoja niiden tekemiseen”, *Uusi Aura* 24.11.1912.

¹⁶¹ Mäkikalli 2021, 72, 118.

Uusia käsitöitä -teoksesta esiin nostamassani lainauksessa Jalava toteaa, että vasta hyvä maku tekee ahkeruuden ja kätevyuden käsityönteossa miellyttäväksi.¹⁶²

Jalava siis osallistui hyvää makua koskevaan keskusteluun, jota Mäkikallin sanoin harjoitti ”kotikeskustelun eliitti”. Näin rakennettiin käsityksiä hyvästä mausta sekä ”oikeanlaisesta” kodista ja pyrittiin valistamaan kansaa näissä asioissa.¹⁶³ Tähän niin sanottuun makukasvatukseen kuului Suomen kotiteollisuusmuseon mukaan lisäksi muun muassa esitelmät, neuvontatyö, propagandakirjoitukset, näyttelyt, messut ja tuotesuunnittelu. Hyvään makuun sisältyivät ajan ihanteen mukaan muun muassa käsintehdyt kotimaiset esineet, joita varten malleja julkaisivat useat tahot, kuten erilaiset järjestöt, kaupat ja lehdet.¹⁶⁴

Kaikki aikalaiset eivät kuitenkaan hyväksyneet tätä niin sanottua makueliittiä ja sen arvovaltaa. Suomen Käsityön Ystävien perustaja Fanny Churberg vastusti Riitta Konttisen mukaan yläluokan ”ylemmydentuntoista elitismiä” ja varmaa hyvän maun määrittelyä. Hänen mielestään maku oli synnynnäinen mutta kehitettävä ominaisuus, ja tästä kehityksestä oli vastuussa taide-elämä. Tämä kehitys ei kuitenkaan saanut rajoittua vain yläluokkiin, vaan maun kehittäminen koski kaikkia ihmisiä teollisuuden työntekijöistä lähtien.¹⁶⁵

Hyvän maun lisäksi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa käytiin kiivasta yhteiskunnallista keskustelua tekstiilitaiteen ja taideteollisuuden asemasta taiteen kentällä, sekä erityisesti taiteen ja teollisuuden suhteesta. Keskustelu oli olennainen osa näiden alojen koulutuksen vakiintumista ja järjestäytymistä. Marjo Wiberg määrittelee teoksessa *The Textile Designer and the Art of Design* (1996) taiteilijan ja suunnittelijan eron. Hänen mukaansa (tekstiili)taiteilijan työn tavoite ja tulos on taideteos – tekstiilitaiteilija työskentelee tämän päämäärän tavoittamiseksi tekstiilien avulla. Suunnittelija, *designer*, on puolestaan ihminen, joka tekee suunnitelmia, ehdotuksia tai prototyyppejä joko käsintehdyille tai koneellisesti tuotetuille tuotteille. Erona tekstiilisuunnittelijan (*designer*) ja (tekstiili)taiteilijan välillä on hänen mukaansa, että tekstiili- tai kangassuunnittelija tekee suunnitelmia tekstiileille ja kankaille, ja taiteilija tekee taideteoksia. Freelance-suunnittelijat myyvät puolestaan malleja, joita on tarkoitus käyttää materiaaleihin ja töihin, joista suunnittelijan ei tarvitse edes tietää.¹⁶⁶

¹⁶² Jalava 1924, 3.

¹⁶³ Mäkikalli 2021, 118.

¹⁶⁴ Heinänen et al. 1990, 38.

¹⁶⁵ Mäkikalli 2021, 161.

¹⁶⁶ Wiberg 1996, 8-9, 16-17, 245; Salo-Mattila 2000, 34, 36.

Jako ei kuitenkaan aina ole näin mustavalkoinen, ja rajanveto on ajoittain hankalaa. Jalavan voisi lukea kaikkiin edellä mainittuihin kategorioihin. Hän suunnitteli sekä itsenäisinä taidesineinä toimineita ryijyjä että esimerkiksi liinoja ja muita käyttöesineitä. Hänet voisi nähdä myös Wibergin määrittelemänä freelance-suunnittelijana. Jalava suunnitteli malleja, joita julkaistiin lehdissä kenen vain tehtäväksi. Hän kirjoitti usein hyvin tarkkaan siitä, millaiseen työhön sekä millaisilla materiaaleilla ja väreillä malli oli ajateltu toteutettavan, mutta ajoittain myös yksinkertaisia kirjailumalleja, jotka sopivat tekijän haluamalla väreillä vaikka minkä liinan tai kankaan reunaa koristamaan. Työn tulos oli itse mallipiirustus – ei se tekstiili, jonka pinnalle kuvio lopulta päätyi.

Koristetaiteet ja käsityöt¹⁶⁷ olivat kuitenkin Wibergin mukaan 1920-luvulla korkeassa arvossa muotoilun alalla, vuodesta 1932 lähtien mottonaan *pro arte utili*, hyödyllisen taiteen puolesta. Taideteollisuuskeskuskoulun toiminnassa aktiivisesti mukana ollut Rafael Blomstedt kirjoitti vuonna 1927, että tekstiilitaide oli suomessa taideteollisuuden kehittynein ala, antaen kunnian tästä Suomen Käsityön Ystäville sekä kansantekstiilien kerääjille.¹⁶⁸ Blomstedt osallistui myös yhteiskunnalliseen keskusteluun taiteen rajanvedosta, jota käytiin vuosisadan vaihteessa paljon taideteollisen koulutuksen kehittämisen yhteydessä. Blomstedt kommentoi vuonna 1927, kaksi vuotta ennen ”kutomataiteen osaston” perustamista¹⁶⁹:

Jos taideteollinen tuote kuvastaa voimakasta ja omalaatuista taiteilijatahtoa, teknillisten ja esteettisten ilmaisukeinojen varmaa hallitsemista, silloin voimme puhua myös taideteoksesta. Erotus taidekäsityö- ja taide-käsitteen välillä menettää näin ollen mielenkiintonsa, olipa kysymys pelkästään koristetuotteesta tai hyötyesineestä.¹⁷⁰

Myös Blomstedt mainitsee siis taiteilijatahdon – tekijän intentiolla on merkitystä siinä, määritelläänkö esine taideteokseksi vai ei. Samoin kirjoittaa Marjo Wiberg 70 vuotta myöhemmin: kuten yllä mainittu, määrittelee hän eron tekstiilisuunnittelijan ja tekstiilitaiteilijan välillä sen kautta, että jälkimmäisen työn *tavoite ja tulos* on taideteos. Tavoite, intentio, on osa määritelmää. Tämä muodostuu kuitenkin ongelmaksi silloin, kun tarkasteltavan esineen tekijän tavoite ei ole tiedossa. Voidaanko taiteellisen tavoitteen olemassaolosta päätellä jotain jälkikäteen, jos siitä ei ole jäänyt esimerkiksi kirjallista tai suullista jälkeä?

¹⁶⁷ *Decorative arts, arts and crafts*. Wiberg 1996, 49.

¹⁶⁸ Wiberg 1996, 49, 53-54.

¹⁶⁹ Svinhufvud 2009, 48.

¹⁷⁰ Sitaatti teoksessa Svinhufvud 2009, 37.

Ryijyt ovat kiinnostava esimerkki siitä, miten juuri tekstiilit voivat olla taiteen ja käyttöesineen rajalla. Ryijyt olivat ennen arkinen käyttöesine: niitä käytettiin esimerkiksi peitteenä sängyllä tai reessä koska ne olivat erittäin lämpimiä. Pentti Virrankoski toteaa kuitenkin, että niiden sommittelussa nähtiin vaivaa kuvioiden ja värien kanssa, ”ja päästiin taiteellisiin tuloksiin”.¹⁷¹ Vuosisadan vaihteessa ryijyjen arvo ymmärrettiin laajemmin: Virrankosken mukaan vanhojen ryijyjen taiteellinen arvo huomattiin käsityöharrastajien piirissä, ja tekstiilitaiteilijat kiinnittivät tähän huomiota. Vanhojen ryijyjen kuvioita käytettiin uusien pohjana, ja tekstiilitaiteilijat suunnittelivat perinteisten ryijyjen lisäksi myös täysin uudenlaisia, moderneja ryijyjä. Usein taiteilijat piirsivät ryijyille mallit, ja ammattilaiset, niin sanotut ”ammattikankurit”, valmistivat itse ryijyt. Oikeastaan vasta tällöin ryijystä tuli ensisijaisesti seinävaate, ja ryijyn arvo kansallisena perinnetekstiilinä vakiintui. Ryijyt olivat myös kalliita, sillä niiden tekeminen vaati aikaa ja kalliita lankoja.¹⁷² Ilona Jalavan lisäksi taideryijyjä on suunnitellut muun muassa Akseli Gallen-Kallela, Eliel Saarinen ja Eva Brummer. Tekstiilitaiteilijoiden saadessa 1920-luvulla enemmänkin suosiota erityisesti ryijyt saivat paljon kiitosta.¹⁷³

Kysymystä taidekäsityön roolista taiteen kentällä ei voida erottaa kysymyksestä alan naisvaltaisuudesta. Vaikka käsin tehdyt esineet olivat esimerkiksi 1920-luvulla suuressa arvossa, on Marjo Wibergin mukaan koristeelliset taiteet, mukaan lukien tekstiilitaide, nähty länsimaissa varsinaista taidetta vähemmän arvokkaana. Hän kirjoittaa tekstiilidesignin olevan design-alalla muita suuntauksia vähemmän arvostettu ja pohtii, onko tekstiilisuunnittelu luokiteltu taiteeksi, koristetaiteeksi vai naisten harrastukseksi.¹⁷⁴ Tekstiilitaiteen arvostus – ja arvostuksen puute – on joka tapauksessa sukupuolittunut kysymys.¹⁷⁵

On tärkeää huomioida, että tekstiilitaidetta olivat tekemässä alkuun monet kuvataiteilijat. Nimenomaan naistaiteilijat, jotka olivat Päikki Prihan sanoin luopuneet maalaustaiteesta

¹⁷¹ Virrankoski 1994, 152.

¹⁷² Virrankoski 1994, 155, 157-158.

¹⁷³ Toinen kiinnostava erikoistapaus tässä keskustelussa ovat käyttöesineet, jotka ovat niin koristeltuja, että niiden soveltaminen alkuperäiseen käyttötarkoitukseen vaikeutuu. Ilona Jalavan Unkari-yhteyden inspiroimana käytän esimerkkinä unkarilaisen kansantaiteen koristeellisia puuesineitä. Tamás Hofer ja Edit Fél kirjoittavat unkarilaisista puuesineistä, joista on koristelemalla tehty niin siroja, etteivät ne kestä kovaa käyttöä, eivätkä siksi sovellu varsinaiseen käyttötarkoitukseensa. Hofer ja Fél mainitsevat esimerkkinä myös kodintekstiilit kuten edustustyyny, joilla ei koskaan nukuttu. Monista käyttöesineistä tehtiin ”tuplia”: käyttöön tarkoitettu esine sekä toinen kappale, jota käytettiin korkeintaan juhlallisuuksiin, jos silloinkaan. Rajanveto taiteen ja käyttöesineen välillä alkaa olla häilyvä, jos esine koristellaan niin, ettei sitä ole aikomustakaan ottaa käyttöön. Hofer & Fél 1981, 13-14; Wiberg 1996, 71.

¹⁷⁴ *Fine arts vs. minor arts*, koristeelliset taiteet. Wiberg 1996, 8, 49.

¹⁷⁵ Parker 2010, 4-5; Wiberg 1996, 8.

siirtyäkseen tekstiilien ja taidekäsityön pariin, perustivat Suomen Käsityön Ystävät.¹⁷⁶ Myös miehet olivat alkuun toiminnassa vahvasti läsnä, kuten yhdistyksen ensimmäinen vakituinen taiteilija Väinö Blomstedt osoittaa. Tunnetut taiteilijat toivat taideteollisuudelle sen tärkeinä kehitysvuosina arvostusta. Svinhufvud vertaa kuitenkin monien kuvataiteilijoiden ja arkkitehtien tekstiilisuunnittelua ”syRJähypyyn”, sillä monet suunnittelivat vain yhden tai muutaman tekstiilin uransa aikana.¹⁷⁷ Tekstiilitaiteen sisällä nämä saivat myös tavallista arvostetumman aseman. Nämä ”suurmiesten” Käsityön Ystäville tehdyt suunnitelmat olivat Svinhufvudin mukaan pääasiassa suuritöisiä ja kerran valmistettavaksi tarkoitettuja kuvakudoksia tai varta vasten näyttelyitä varten suunniteltuja kokonaissistuksia. Toisin kuin muita malleja, niitä ei saanut edes vuokrata kotiin itse tehtäväksi.¹⁷⁸

Käsityön Ystävien mallikokoelmat oli jaoteltu hierarkkisesti kolmeen kategoriaan. Näistä suojelluin olivat edellä mainitut taiteilijoiden suunnittelemat mallit joita ei saanut vuokrata lainkaan. Kahden muun kategorian malleja sai vuokrata ”kerran kudottavaksi”, ja kategoria määritteli sen, saiko mallin lainaan vain samalla langat ostaessa vai myös ilman.¹⁷⁹ Mallikokoelmia siis arvotettiin Käsityön Ystävien sisällä, ja korkeimmalla olivat ”suurmies” taiteilijoiden suunnittelemat uniikkikappaleet.

Se, että tekstiilitaiteen katsottiin olevan naisille sopivampi ilmaisun muoto kuin esimerkiksi ”korkeaa taidetta” edustava maalaustaide, vaikutti 1800-luvun ja 1900-luvun alun naistaiteilijoiden työskentelyyn. Riitta Konttinen kirjoittaa esimerkiksi Suomen Käsityön Ystävät perustaneen Fanny Churbergin vaihtaneen kuvataiteen taideteollisuuteen 1870-luvulta lähtien. Konttisen mukaan Churberg sai tähän ystäviltaan aivan eri lailla tukea ja hyväksyntää kuin oli saanut taidemaalarina, jolla hän selittää ainakin osin tämän innostuksen taideteollisuutta kohtaan. Konttisen mukaan myös Churberg piti käsitöitä yleisesti sopivana ilmaismuotona kodin piirissä eläville naisille.¹⁸⁰ Ajoittain käsitys tekstiilitaiteesta naisten alana lausuttiin ääneen. Svinhufvud nostaa esiin nimimerkin T.H.¹⁸¹ kirjoituksen Käsityön Ystävien vuoden 1903 syysnäyttelystä:

¹⁷⁶ Sama pätee ruotsalaiseen Handarbetets Vänner -yhdistykseen, joka inspiroi Suomen Käsityön Ystävät. Priha 1999b, 16.

¹⁷⁷ Väinö Blomstedt oli tähän poikkeus: hänen suunnittelemia malleja on Käsityön Ystävien mallistossa yli sata. Hämäläinen 2010, 143-144.

¹⁷⁸ Svinhufvud 1999a, 68.

¹⁷⁹ Svinhufvud 1999b, 78.

¹⁸⁰ Konttinen 2012, 149; Konttinen 2017, 85.

¹⁸¹ Kyseessä nainen itse, Tekla Hult. Konttinen 2017, 85.

On sangen ilahduttavaa, että etupäässä naiset suurella innolla ovat antautuneet juuri tällä alalla sovelluttamaan taiteellisia taipumuksiaan tehtäviin, jotka asettamatta liian suuria vaikeuksia, kuitenkin voivat antaa sangen kiitollisia ja kauneita tuloksia.¹⁸²

Edellisessä luvussa esittelin suomalaisen tekstiilitaiteen kehitystä 1800-luvun lopulla, kun kansantekstiilien jäljennyksestä siirryttiin vähitellen kohti taiteellisempaa murrosta.

Varhaisessa vaiheessa sekä mies- että naistaiteilijat ”kopioivat” näitä vanhoihin tekstiileihin perustuvia malleja. Leena Svinhufvud ei pidä tällaisen kopioinnin sopivan nykykäsitykseen taiteesta. Mallien historiallista alkuperää korostettiin jättämällä suunnittelijoiden nimet mainitsematta, ja suunnittelu itsessään rajoittui vanhojen mallien jäljentämiseen ja uudelleen soveltamiseen, ei uuden luomiseen. Tekstiilisuunnittelun taiteellista murrosta johtivat Svinhufvudin mukaan miestaiteilijat ja -arkkitehdit, mutta hän painottaa, että naiset olivat taiteellisessa suunnittelussa alusta lähtien aktiivisesti mukana.¹⁸³

Tekstiilitaidetta ei kuitenkaan nähty tai arvostettu aina taiteena. Jopa Arts and Crafts -liikkeessä esimerkiksi kirjontaa ei nähty taiteena sen ”epäitsenäisyyden” vuoksi, ja tekstiilitaiteen työnjako sai omat sukupuolitetut piirteensä. Miehet saattoivat toimia suunnittelijoina, mikä nähtiin taiteellisesti luovana toimintana, ja naiset tekivät käsityönä suunnitelmien toteutuksen. Sama työnjako näkyi Suomessa esimerkiksi varhaisessa taideryijyjen suunnittelussa ja toteutuksessa, vaikka naiset pian muodostivatkin suuren osan taideryijyjen suunnittelijoista. Ero korkean taiteen ja käyttötaiteen välillä vakiinnutettiin myös alojen toisistaan erillisillä kouluilla, joiden välillä oli vain vähän yhteistyötä.¹⁸⁴

Tämän yhteiskunnassa vallitsevan asenteen valossa ei ole kenties yllättävää, ettei Jalava aina nähnyt itseään taiteilijana. Tämä osa hänen identiteettiään kehittyi vähitellen ja se vahvistui hänen uransa kehityksen myötä. Jalavan lähipiiriin kuului paljon taiteilijoita, joista erityisesti Aino Kallaksella oli vahva taiteilijaidentiteetti. Vuonna 1899 Budapestissa ollessaan 21-vuotias Jalava kirjoitti Kallakselle kirjallisuudesta pohtien, mitä mieltä Kallas hänen mielipiteistään olisi:

Minulla ei ole itselläni mitään välikappaletta olla taiteilija – mutta minä ymmärrän kaikkea sitä omalla erikoisella tavallani [--] Jos minä osaisin jotain, ehkä olisin

¹⁸² Svinhufvud 1999a, 67.

¹⁸³ Svinhufvud 1999a, 54, 67.

¹⁸⁴ Suomalaisen taideteollisuuden alalla merkittävä vaikuttaja C.G. Estlander haaveili kuvataiteilijoiden ja taideteollisten ammattien koulutusten yhdistämisestä, mutta tämä ei pitkienkään neuvottelujen jälkeen toteutunut. Ateneumin rakennuksessa toimi lopulta kaksi koulua: Suomen Taideteollisuusyhdistyksen Taideteollisuuskoulu (ensimmäiseltä nimeltään Veistokoulu) sekä Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulu. Salo-Mattila 2000, 9-10, 36, 41, 44.

minäkin jotain, osaisin *näyttää* jollain lailla kaikkea sitä, mitä minun sielussani kuohuu ja henkeni silmillä näen – mutta minä en voi.¹⁸⁵

Samassa kuussa hän kirjoitti myös siitä, kuinka onnekas Kallas oli, kun hänellä oli ”lahja”, jotain itseään suurempaa.¹⁸⁶ Taide ja taiteilijuus oli jotain arkista suurempaa, lähes mystistä, eikä Jalava ainakaan tuolloin kokenut käsitöihin liittyvää identiteettiään yhtä kokonaisvaltaisena kuin millaisena hän näki Kallaksen suhteen kirjoittamiseen. Taide näyttäytyy kirjeissä väylänä purkaa suuria tunteita ja ilmaisun keinona, johon esimerkiksi kirjallisuus lukeutui. Luonteeltaan vaatimaton Jalava ei kenties olisi herkästi, erityisesti nuoruudessaan, käyttänyt itsestään *taiteilija*-nimikettä, ja rinnastanut tekemiään käsitöitä esimerkiksi Kallaksen romaaneihin kutsumalla sitä *taiteeksi*. Myös aiemmin käsittelemälläni sekatyöläisyydellä oli uskoakseni osansa tässä identiteetinmuodostuksessa. Samoin kuin Aune Krohnin monipuoliset kirjalliset toimet vaikuttivat hänen ammatilliseen identiteettiin, saattoi Jalavan usein sirpaleinenkin työnkuva monien eri toimien parissa vaikeuttaa identifioitumista taiteilijana.

Käsitys siitä, ettei Jalava ollut ainakaan tässä vaiheessa vielä taiteilija, sai myös ulkoista vahvistusta. Muutamaa kuukautta edellä esiteltyjen kirjeiden jälkeen Kallas kirjoittaa Jalavalle päiväkirjanpitämisen hyödyistä vaikeina aikoina ja toteaa: ”Vahinko, ettet ole taiteilija, Ilona, sinä olet juuri yksi niitä, jotka tarvitsisivat sitä.”¹⁸⁷ On mahdotonta sanoa, muodostuiko tämä taiteilijaidentiteetti – tai pikemminkin sen puute – vastaavista ajatustenvaihdoista kirjeissä ja muissa keskusteluissa, vai eikö Jalava olisi vielä tässä vaiheessa elämänsä muutenkaan nähnyt itseään taiteilijana. Todennäköisesti kyseessä on hieman molempia.

On kiinnostavaa, että vielä tällä Unkarin-matkalla Jalavalla oli näinkin vahva käsitys siitä, ettei hän ollut taiteilija. Riitta Kallas nimittäin toteaa tämän Jalavan 22-vuotiaana tekemän matkan edistäneen hänen taiteellista kehitystään. Hän mainitsee erääksi syyksi uuden tuttavuuden Axel Gallénin kanssa, jota Riitta Kallas kutsuu taiteilijaystäväydeksi. Tästä on kenties alkanut Jalavan taiteilijaidentiteetin hidas kehittyminen.¹⁸⁸ Suhde Galléniin ja hänen perheeseensä säilyi läpi Jalavan elämän, ja hän oli Jalavalle inspiraation ja ihailun kohde.

¹⁸⁵ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 17.12.1899, KNKK 1988, 118.

¹⁸⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 3.12.1899, KNKK 1988, 115.

¹⁸⁷ Aino Krohnin kirje Ilona Jalavalle 1.2.1900, KNKK 1988, 124.

¹⁸⁸ Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1988, 14.

Erityisen läheiseksi hänelle tuli Gallénin tytär, Kirsti, joka asui jonkin aikaa jopa Jalavan puulaakissa.¹⁸⁹

Jalavan uran edetessä taiteilijaidentiteetti on varmasti kehittynyt sekä sisäisistä että ulkoisista syistä. Osallistuminen naistaiteilijoiden näyttelyyn 1905 sekä muihin näyttelyihin, viittaukset häneen tekstiilitaiteilijana tai taiteilijana kirjojen mainoksissa ja arvosteluissa sekä yksinkertaisesti uran eteneminen ja oman tuotannon laajeneminen ovat kenties vahvistaneet tätä identiteettiä.¹⁹⁰

Kysymys siitä, mikä lasketaan taiteeksi, on ollut myös oman tutkimukseni kannalta relevantti ja ajoittain ongelmallinen. Tutkielman jako Jalavan taiteellisen uran sekä muun taideteollisuusuran välillä on väkisinkin keinotekoinen, ja on lähinnä työkalu, jonka avulla olen voinut ryhmitellä työni rakennetta. Olen joutunut itse pohtimaan juuri tätä kysymystä ja tekemään sen pohjalta päätöksiä siitä, mitkä asiat kuuluvat mihinkin käsittelylukuun. Esimerkiksi Jalavan suunnitteleminen mallikirjojen kohdalla olen miettinyt, laskenko niissä julkaistut mallit osaksi Jalavan taidetta vai käsittelenkö niitä hänen pedagogisten rooliensa yhteydessä. Itse päädyin sisällyttämään ne molempiin, ja otin mallit tietoisesti mukaan myös Jalavan taidetta käsittelevään alalukuun. Perustelen valintaani sillä, että mallisuunnittelu on pohjimmiltaan luovaa toimintaa. Ei ole lopulta väliä, onko suunnitelman kohteena ryijy, josta tuotetaan yksi tai muutama kappale, vai reunakoriste, joka kirjotaan satojen liinon ja tyyntyjen reunaan. Molemmissa vaaditaan vähintäänkin luovuutta, sommittelukykyä ja värien valintaa. Voisi jopa ajatella, että irrallisten mallien sommittelu vaatii erityistä luovuutta siinä, että sen tulee soveltua monista materiaaleista ja väreistä toteutettavaksi. Pidättäydyn näin tekstiilisuunnittelun sisäisten lajien arvottamisesta.

Luvun teemana ollutta Ilona Jalavan tekemisen filosofiaa määrittivät tulkintani mukaan yksinkertaisuuden, käytännöllisyyden ja kauneuden arvostus. Näistä jokainen heijasteli omalla tavallaan Jalavan uran ajalle sijoittunutta yhteiskunnallista keskustelua ja tämän ajan ihanteita. Arvot kietoutuvat keskusteluun hyvästä mausta ja siihen liitetystä yksinkertaisuudesta sekä taidekäsityön arvostuksesta taiteen kentällä ja laajemmin yhteiskunnassa. Ilona Jalavaan vaikutti näitä arvostuksia tuottanut yhteiskunnallinen

¹⁸⁹ Jalava kertoo ystäväystyneensä Kirsti Gallénin kanssa vuonna 1902. Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 5.2.1902, KNKK 1988, 173; Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1988, 298.

¹⁹⁰ Esim. Ilona Jalava: Ristipistomalleja, *Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjasanommat* 31.10.1936 ja Hyvä ja huokea kirja, *Pienviljelijä: maanvuokraajan ja pienviljelijäin liiton äänenkannattaja* 1.11.1938.

keskustelu ja ilmapiiri, mutta hän tuotti sitä myös itse kirjoituksillaan, minkä vuoksi hän lukeutuu 1900-luvun kauneuskäsityksiä muodostaneeseen makueliittiin.

2.3 Luontoa ja kansallisromantiikkaa

Kaksi teemaa nousee esiin Ilona Jalavan taiteellisessa tuotannossa muita useammin. Nämä ovat luontoaiheet sekä kansallisromantiikan inspiroimat aiheet, jotka kumpusivat luonnon ja fennomanian suuresta merkityksestä Jalavan elämässä. Hänen vanhempansa, Alma ja Antti Jalava, olivat merkittäviä yhteiskunnallisia vaikuttajia. Antti Jalava oli muun muassa suomenkielen opettaja ja unkarinkielen ylimääräinen lehtori Helsingin yliopistolla, *Uuden Suomettaren* toimittaja, senaatin kirjapainon johtaja ja ”Suomalaisen klubin” puheenjohtaja. Hän toimi lisäksi kirjailijana, kääntäjänä ja kolumnistina. Alma Jalavalla oli puolestaan merkittävä rooli naisasialiikkeen parissa, erityisesti Suomen Naisyhdistyksessä.¹⁹¹ Ei ollut epätyypillistä, että vahvasti fennomaanisten perheiden lapset omaksuivat aatteelle tyypillisiä arvoja loppuelämäkseen, vaikeivat toisintanetkaan vanhempiensa fennomaniaa sellaisenaan.¹⁹² Myös esimerkiksi Krohnien perheen isänmaallisuus ja fennomania välittyi vahvana sen lapsille, ja aatetta ylläpiti perheen isän Julius Krohnin (1835-1888) kuoltua perheen vanhin poika Kaarle Krohn (1863-1933) sekä omalla urallaan että kirjeenvaihdossa sisartensa kanssa. Kodin suomenmielisyys vaikutti Ilona Jalavan sukupolven fennomaaniperheiden lapsiin erittäin pitkään.¹⁹³ Jalavien kodin aatteellisesta ilmapiiristä kertoo myös kysymys sukunimestä: lasten syntyessä vanhemmat käyttivät vielä sukunimeä Almborg, mutta lapset saivat jo kastettaessa sukunimekseen Jalava. Vanhemmat ottivat virallisesti sukunimen Jalava Snellmanin satavuotispäivän kunniaksi vuonna 1906.¹⁹⁴

Kodin ja sen lähipiirin arvot, tärkeimpinä kansallismielisyys ja uskonnollisuus, tarttuivat kotoa sekä Jalavaan että hänen ystävään Aino Kallakseen. Suomenmielisyys näkyy heidän välisissä kirjeissä nuoruudesta saakka. Esimerkiksi yhteisen ystävän uutta heilaa tällöinen Aino Krohn arvosteli sanoilla ”ei hän ole fenno nimeksikään” sekä ”Ruotsia Helmi ja hän

¹⁹¹ Jalava 1948, 224; Jämbäck 2008, 84; Klinge 2020, 38.

¹⁹² Riitta Konttinen kirjoittaa esimerkiksi fennomaanisen Swanien perheen tyttärien sisäistäneen kodin aatteellisesta ilmapiiristä esimerkiksi kansansivistyksen ja suomen kielen ja kulttuurin vaalimisen merkityksen. Konttinen 2022, 57.

¹⁹³ Leskelä-Kärki 2006, 292-293, 296, 322.

¹⁹⁴ Ilona Jalava oli perheen neljästä lapsesta toiseksi vanhin. Sekä vanhempi veli Väinö että nuorempi sisko Aino olivat Jalavalle läheisiä. Perheen kolmas lapsi Matti kuoli alle vuoden ikäisenä. Jalava 1948, 260.

keskenään puhuvat, vaikka kumpaisetkin Suomea osaisivat”.¹⁹⁵ Nuoruutensa Suomea ravistelleet yhteiskunnalliset tapahtumat kuten helmikuun manifesti vaikuttivat Jalavaan syvästi: ”Kyllä minä tunnen tämän surun syvänä ja suurena [--] Minä muistelen sitä aikaa, jolloin olimme esim. 7:llä luokalla ja isänmaa oli suurin maallinen rakkautemme”.¹⁹⁶

Fennomania vaikutti myös suomalaisten suhteeseen käsitöihin vuosisadan vaiheessa. Leena Svinhufvudin mukaan fennomaanien vahva asema politiikassa ja kulttuurin alueella vaikutti siihen, että kansainvälisten vaikutteiden sijaan esiin nostettiin ”omaleimaset juuret”. Tämä selittää Svinhufvudin mukaan käsityöperinteen ja kansallisromantiikan läheisen suhteen.¹⁹⁷ Marjo Wiberg kirjoittaa, että vuoden 1918 sodan jälkeen kansalliset arvot nousivat erityiseen arvostukseen verrattuna kansainvälisiin arvoihin. Itsenäisyyden saatuaan suomalaisten tuli luoda myös itsenäistä kulttuuria. Esimerkiksi muotoilija Arttu Brummer kritisoi ulkomaisten tuotteiden keskeisyyttä kulutuksessa ja halusi ihmisten vaativan kotimaisia käsitöitä – kotimainen muotoilu nähtiin suomalaisen kulttuurin kehittymiselle erittäin tärkeänä.¹⁹⁸ Kuten edellisessä luvussa osoitin, Ilona Jalava oli tähän aikaan jo ansioitunut kotimaisten mallien suunnittelussa.

Osana kotimaisen kotiteollisuuden edistämistä pyrittiin ihmisten kotipaikkakuntien vanhoja, kansanomaisia malleja saada kansan suosioon.¹⁹⁹ Kyseessä ei ollut vain tavallisen kansan pariin toivottu ilmiö. Historioitsija Katri Laine kirjoittaa Helsingin Käsityökoulun 50-vuotisjuhlavuoden kunniaksi julkaistuun historiikkiin vuonna 1931:

Korkein muoti vaati niin ylhäisiä kuin alhaisia kiinnostumaan kotiteollisuuteen ja taideteollisuuteen ja jokaisen oli osattava tehdä käsitöitä ja koristaa kotinsa ei ulkomaalaisten mallien mukaan, vaan kansanomaisia, kotimaisia aiheita käyttäen.²⁰⁰

Ei ollut lainkaan epätyypillistä, että kansalliset aiheet inspiroivat tämän ajan tekstiilejä, päinvastoin. Päikki Prihan mukaan 1800-luvun lopulla Suomen Käsityön Ystävien perustamisen aikaan tavoitteena oli kehittää ”suomalainen tyyli”, joka perustui perinteisiin

¹⁹⁵ Aino Krohnin kirje Ilona Jalavalle 2.8.1893, KNKK 1988, 29.

¹⁹⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 5.3.1899, KNKK 1988, 64. Ilona pääsi isänsä kautta läheiseen kosketukseen aikansa suomalaisuusliikkeeseen ja tärkeisiin kansallisiin toimijoihin. Isänsä elämäkerrassa hän muistelee lapsuuttaan: ”Kun Snellman v. 1881 täytti 75 vuotta, koottiin suomenmielisten lapsia lähetystönä toivottamaan hänelle onnea. [--] Muistan vielä kulkumme huoneiden läpi siihen huoneeseen, jossa Snellman istui, sekä myöskin sen, kuinka hän otti minut polvelleen.” Jalava 1948, 263.

¹⁹⁷ Svinhufvud 1998, 118.

¹⁹⁸ Wiberg 1996, 51.

¹⁹⁹ Heinänen 1998, 12.

²⁰⁰ Laine 1931, 11.

suomalaisiin malleihin. Käsityön Ystävät olivat osa tätä prosessia, ja monet sen perustajajäsenistä olivat fennomaanista sivistyneistöä.²⁰¹

Kuten muut ajan tekstiilitaiteilijat, Jalava käytti runsaasti kansanaiheisia motiiveja töissään. Elementit, joita suomalaiset taiteilijat kansantekstiileissä Päikki Prihan ja Leena Svinhufvudin mukaan arvostivat, olivat geometrinen selkeys ja värien käyttö. Jalavan opiskellessa ja työskennellessä Käsityön Ystäville vanhojen tekstiilien motiivien kopioinnin aika oli kuitenkin jo ohi, ja muodissa oli soveltaa ”suomalaisia aiheita” uudella tavalla – tällä termillä Käsityön Ystävät kuvailivat sitä, mitä kilpailuehdotuksiksi lähetetyiltä piirustuksilta toivottiin, kun vaatimuksena ei enää ollut ”suomalaisen tyylin mukaisia kuoseja”. Valmistajat ja asiakkaat olivat kyllästyneet itseään toistaviin malleihin, ja kutomataiteen tyyli alkoi vapautua, pitäen silti kansallishenkisen inspiraationsa.²⁰²

Merkittävin tyyliuunta, joka Ilona Jalavan taiteeseen vaikutti, oli kansallisromanttinen jugend. Sen kukoistus sijoittuu erityisesti Jalavan uran alkuun 1900- ja 1910-luvuille, jolloin hän myös suunnitteli valtaosan omista malleistaan. Yhdyn Marika Kuitusen näkemykseen siitä, että Jalava säilytti jugendista vaikutteita saaneensa tyylin pitkään senkin jälkeen, kun sen kukoistuskauti oli ohi. Vaikka hänen tyyliinsä myös kehittyi ja sai uusia vaikutteita, näkyy joissain Jalavan malleissa piirteitä hänen uransa alussa kehittyneestä tyylistä 1930-luvulle asti.²⁰³

Kuvan 1 punainen penkkiryijy Tampereen historiallisten museoiden kokoelmista on vaikuttava esimerkki kansallisromanttisesta ryijystä. Se on ajoitettu vuosille 1900-1929. Arvelen, että ryijy on todennäköisesti peräisin tämän aikahaarukan alkupuoliskolta. Tähän viittaisi esimerkiksi se, että kyseessä on penkkiryijy. Se oli siis tarkoitettu käyttöön, eikä ollut todennäköisesti ajalta, kun ryijyt oli nostettu seinille pois käytön kulutuksesta. Nimenomaan jugendin kukoistusaikaan ryijyt olivat vielä käyttötekstiileitä. 1910-luvun kuluessa U.T. Sireliuksen (1872-1929) johdolla alettiin tutkia historiallisia ryijyjä. Vuoden 1918 suuren historiallisten ryijyjen näyttelyn yhteydessä Sirelius esitti toiveen,

että ryijyille huoneiden koristuksinakin annettaisiin se kunniasija, mikä niille on tuleva: että ne huoneiden lattialta, niille arvottomalta paikalta, jossa ne historiallisen

²⁰¹ Priha 1999a, 9-10.

²⁰² Wiberg 1996, 71; Priha 1999a, 9, 14-15; Svinhufvud 1999a, 55; Svinhufvud 1999c, 132.

²⁰³ Kuitunen 2005a, 34; Kuitunen 2005b, 29.

elämänsä aikana eivät koskaan ole olleet, siirrettäisiin seinälle, mikä paikka niille takaa turvallisemman tulevaisuuden.²⁰⁴

Kuva 1. Ilona Jalavan suunnittelema kansallisromanttinen penkkiryijy, 1900-1929. Kuva: Tampereen historialliset museot.

Sirelius erehtyy siinä, että ryijyt todella olivat alun perin juuri käyttöön tarkoitettuja tekstiileitä esimerkiksi lämpiminä peitteinä.²⁰⁵ Ilona Jalavan suunnittelema ryijy on kuitenkin käyttöön tarkoitettu penkkiryijy.

²⁰⁴ Vartiainen 2003, 40.

²⁰⁵ Vartiainen 2003, 39.

Kuva 2. Ilona Jalavan suunnittelema funktionalistinen ryijy, aiheena Seitsemän veljestä. 1930-1940-luku. Kuva: Tampereen historialliset museot.

Ajan kuluessa Ilona Jalavan tyyli sai luonnollisesti uusia vaikutteita ja alkoi modernisoitua. Jalava alkoi vähitellen suunnitella modernimpia, tyyliuunnaltaan funktionalistisia ryijyjä. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut kansallisen perinteen inspiroimien aiheiden hylkäämistä. Kuvan 2 sisustusryijy lukeutuu tyyliiltään funktionalismiin, mutta sen aihe on valittu suomalaisesta, nimenomaan suomenkielisestä kirjallisuudesta. Vaikka ryijyn värit ja sen keskellä oleva kuva ovat muotokieleltään moderneja, muistuttaa vanhemmista ryijyistä vielä ryijyn reunoja kiertävä kuviointi.

Fennomaanisissa piireissä eli vahvana käsitys veljeydestä niin sanottujen ”heimokansojen” kanssa. Näistä tärkeimpinä näyttäytyivät Viro ja Unkari. Jalavan surressa Aino Kallaksen poismuuttoa tämän avioiduttua virolaisen Oskar Kallaksen kanssa hän kirjoittaa surunsa keskellä:

Mutta miksi sinä sanot häntä ulkomaalaiseksi – onhan hän samaa kansanheimoa – ja minusta melkein tuntuu kuin me suomalaiset veljen-rakkaudesta virolaisia veljiämme kohtaan voisimme antaa heille niinkin paljo pienistä varoistamme kuin sinut, - sillä olemmehan me nykyisissä kurjissa oloissamme kuitenkin niin äärettömän paljo onnellisemmassa asemassa kuin he.²⁰⁶

²⁰⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 23.9.1899, KNKK 1988, 98.

Jalava tuntee veljeyden virolaisten kanssa niin vahvasti, ettei näe virolaista Oskar Kallasta edes merkittävässä mielessä ulkomaalaisena. Jalava kirjoitti kyseisen kirjeen ollessaan Budapestissa, joten mietteet Suomen veljeskansoista olivat varmasti siihen aikaan paljon hänen mielessään. Tästä huolimatta hän toteaa vaalivansa ystävänsä ”suomalaista henkeä” ja pyytää häntä ”laulamaan Suomelle paraat laulunsa, soittamaan sielunsa suurimmat ja kauneimmat tunteet”²⁰⁷. Jalavan suhde Viroon vahvistui Kallasten kautta, ja hän vieraili perheen luona muutamaan otteeseen. Henkilökohtaisen yhteyden Viroon Jalava loi pitämällä siellä ajoittain käsityökursseja, joita käsittelen tarkemmin luvussa 3.1.²⁰⁸

Fennomanian perinteen mukana Jalava peri isältään erityisen suhteen Unkariin. Ylipäätään suomalais-ugrilaisuus oli näkyvästi osa Jalavien arkea. Kotona pidettiin muun muassa 1890-luvulla ”ugrilaisiltoja”, joita nuorimmatkin pääsivät kuuntelemaan. Niin sanottuja ”ugrilaisia” olivat ajan nuoret kielentutkijat. Juuri kielentutkimuksen piirissä sukulaiskansojen tunteminen korostui. Unkarin kieli oli perheen isälle Antti Jalavalle sydämen asia, ja hän piti sen tuntemista välttämättömänä suomalaiselle kielentutkijalle. Hän päätyi opettamaan kieltä unkarinkielen ylimääräisenä lehtorina Helsingin yliopistossa. Lapsetkaan eivät välttyneet kielen oppimiselta: ainakin Ilona Jalava opiskeli isänsä luennoilla kielen alkeet.²⁰⁹

Konkreettisen kosketuksen Unkariin Jalava sai 21-vuotiaana, kun hän matkusti sinne isänsä kanssa pidemmäksi aikaa. Edellä mainitut kielenopinnot olivat osa tälle matkalle valmistautumista, jota hän harjoitti koko vuoden 1899 kevätlukukauden. Matkalle lähdettiin elokuussa 1899. Ilona Jalava lähti mukaan vastahakoisesti, omien sanojensa mukaan ”kynsin ja hampain” vastustaen, mutta matkalle lähdettiin silti. Riitta Kallas kuvailee Unkarin-matkan merkitystä Jalavalle opintomatkana, jonka aikana hän toisaalta koki kriisejä, mutta toisaalta sai voimaa taiteelliselle kehitykselleen. Kallaksen mukaan hän teki useita matkoja Unkariin. Näin kertoo myös Marika Kuitusen saama henkilökohtainen tiedonanto vuodelta 2004.²¹⁰ Tarkempaa tietoa tai muita kirjallisia lähteitä en ole näistä matkoista löytänyt. Jo tällä ensimmäisellä matkalla Jalava pääsi tutkimaan paikallista käsityötaidetta. Riitta Kallaksen

²⁰⁷ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 23.9.1899, KNKK 1988, 98.

²⁰⁸ Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1988, 208.

²⁰⁹ Unkarin tärkeys Antti Jalavan kirjallissa verrattuna esimerkiksi Viroon oli se, että ”unkarilaiset ovat ainoa sivistynyt heimokansamme Euroopassa, joka on valtiolliseen mahtavuuteen päässyt ja joka saattaa meille kumminkin henkistä kannatusta antaa.” Myös Viro oli tästä huolimatta Jalaville rakas, ja Hella Wuolijoki kirjoittaa muistelmissaan lämmöllä siitä, että heidän luonaan hän saattoi Helsingissä parhaiten puhua Virosta ja koti-ikävästään. Jalava 1948, 223-224, 315, 382; Wuolijoki (1945) 1973, 12.

²¹⁰ Kuitunen 2005b, 51.

mukaan juuri nämä matkat inspiroivat häntä käyttämään omissa malleissaan ja käsitöissään kansanomaisia käsityömalleja.²¹¹

On kuitenkin epätodennäköistä, että unkarilaiset käsityöt olisivat olleet Jalavan ensimmäinen inspiraatio kansanomaisten mallien soveltamiseen omista töissään. Kuten olen esitellyt, oli Suomessa koko Jalavan elinajan ollut vallitsevana suuntauksena perinteisten suomalaisten mallien käyttö käsitöiden mallisuunnittelussa. 1890-luvulla alettiin jo suuntautua pois päin vanhojen kuvioiden soveltamisesta sellaisenaan, kohti uusia, tästä menneisyydestä inspiraationsa hakevia mutta silti uudistettuja malleja. Kansanomaisten mallien käyttö oli Jalavalle, varsinkin hänen sosiaaliset piirinsä ja koulutuksensa Helsingin Käsityöopistolla huomioon ottaen, varmasti jo ennestään tuttua. Unkarilaiset käsityöt ovat kuitenkin voineet olla tämän suhteen tuore inspiraation lähde. Koska vaikutteet tulivat suomalaisten ”heimokansalta”, sopivat työt edelleen fennomaanisiin ideaaleihin, tuoden kuitenkin mukaan uusia motiiveja ja tekniikoita, jotka kenties auttoivat Jalavaa, kuten Riitta Kallas toteaa, uudistamaan suomalaista käsityötaitetta.²¹² Kenties siis juuri Unkarin vaikutus erotti Jalavan muista ajan tekstiilisuunnittelijoista ja -taiteilijoista. Tällaisen tulkinnan tekeminen vaatisi kuitenkin Jalavan tuotannon tarkempaa analyysia sekä vertailevaa tutkimusta muihin ajan suomalaisiin suunnittelijoihin ja unkarilaiseen kansantaiteeseen erojen ja yhtäläisyyksien osoittamiseksi.

Jalavan mielenkiinto Unkaria kohtaan ei rajoittunut vain hänen nuoruuteensa. Tultuaan esimerkiksi vuonna 1936 haastatelluksi päällikeompelua koskevaan artikkeliin *Kotilieden Omin käsin* -käsityölehteen, Jalava viittaa unkarilaiseen käsityöperinteeseen. Artikkelin toteaa päällikeompelun olevan suomalaisille ”kansallisesti” aivan vieras laji, mutta ”Ilona Jalava muistuttaa, että veljeskansallamme unkarilaisilla on päähineissään päällikeompelua” ja kehuu sitä tekniikkana.²¹³ Jalava tutustui siis Unkarin kautta suomalaisille kenties vähemmän tuttuihin käsityötekniikoihin ja niiden sovellustapoihin. Koska en tämän työn puitteissa ole voinut perehtyä kaikkiin Jalavan käyttämiin käsityölajeihin ja niiden alkuperiin, en kuitenkaan osaa sanoa, kuinka merkittävässä osassa Jalavan tuotantoa mahdolliset Unkarista opitut tekniikat olivat.

²¹¹ Jalava 1948, 382; Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 368.

²¹² Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 368.

²¹³ Päällikeompelua, *Omin käsin*, 25.05.1939.

Kansallisromantiikan rinnalla toinen Ilona Jalavan tuotantoa määritellyt aihepiiri oli luonto. Jugend-tyylille, jota merkittävä osa Jalavan tuotannosta tyylillisesti edusti, oli tyypillistä hakea juuri luonnosta inspiraatiota ja motiiveja. Luonnolla oli Jalavalle myös muuten suuri merkitys läpi hänen koko elämänsä, eikä ole ihme, että eläin- ja kasviaiheet dominoivat hänen mallejaan pitkin hänen uraansa. Yhteyttä luontoon edusti osaltaan Peitsalon Anttila, jossa hän vietti kesät ja eläköidyttyään lähes kaiken aikansa. Peitsalo oli Ilona Jalavan perheen kesäpaikka. Se rakennettiin vuonna 1897 Lohjan Jalassaareen niemenkärkeen. ”Peitsalo pantiin huvilan nimeksi; senniminen oli talo, josta suku oli lähtöisin.”²¹⁴ Kirjoittaessaan Peitsalon merkityksestä perheelleen Jalava arvosti sitä, mitä luonnossa olo tekee ihmisille:

Kuinka ihmiset luonnon helmassa heti muuttuvat luonnollisiksi ja vähemmän tärkeiksi, ikään kuin arkisiksi! Vai onko se vain luuloa, mutta ainakin itsestäni tuntui, että vieraidenkin ”morjenspuoli” paremmin tuli esiin Peitsalossa kuin kaupungissa.²¹⁵

Luonnossa ollessaan Jalava omien sanojensa mukaan rauhoittui sisäisesti, kun ihmisten ilmoilla hän koki olonsa sekaiseksi. Jo nuorena parikymppisenä hän viihtyi Peitsalossa syrjässä kaupungista, missä hän nautti rauhallisesta elämäntahdistista ja työnteosta sekä ihaili luontoa. Ensimmäisen kesän hän vietti siellä perheensä kanssa vuonna 1897, ja jo muutamassa vuodessa siitä oli tullut Jalavien perheelle merkityksellinen paikka viettää yhdessä aikaa luonnon äärellä. Tuvasta löytyi myös kangaspuut.²¹⁶

Taipumus luontoaiheita ja kansallisromanttista tyyliä kohtaan eivät olleet usein erotettavissa toisistaan, sillä kansallisromantiikka hyödynsi usein juuri luonnosta inspiroituneita motiiveja. Esimerkiksi kansanomaisista ryijyistä löytyi usein puita, kukkia ja kasveja.²¹⁷ Abstraktimmin tämä näkyi myös luontoa mukailevissa, jugendille tyypillisissä pehmeissä ja kaarevissa linjoissa sekä vahvan tyyliteltyissä kasvien muodoissa. Tällaista tyylittelyä edustaa Jalavan vuonna 1909 suunnittelema jugendryijy (Kuva 3.) Ryijyssä neljä tyyliteltyä puuta tai kasvia on sommiteltu työn kulmiin, josta niiden rungot kietoutuvat toistensa ympärille spiraalimaiseen kuvioon. Myös ryijyn värit ovat luonnonläheisempiä kuin esimerkiksi esittelemieni punaisen penkkiryijyn tai violettiä, mustaa ja kirkkaan keltavihreää käyttävän funktionalistisen sisustusryijyn värit.

²¹⁴ Jalava 1948, 351.

²¹⁵ Jalava 1948, 359.

²¹⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 3.12.1899 ja 7.10.1900, KNKK1988, 114-115 ja 135-136, 363. Jalava 1948, 353.

²¹⁷ Näiden lisäksi kuvioina käytettiin usein geometrisia kuvioita, kannuksenpyöriä ja sydänryijyjä. Vartiainen 2003, 34-36.

Kuva 3. Ilona Jalavan suunnittelema jugendryijy, 1909.

Kuva: Suomen kansallismuseo, kansatieteelliset kokoelmat.

Kasvillisuuden lisäksi Jalava suunnitteli usein eläinaiheisia kuvioita, joiden joukkoon kuului esimerkiksi jäniksiä, pöllöjä ja muita lintuja. Ryijyissä Kontio ja Kotihyvä komeilee karhun päitä.²¹⁸ Luonnon antamasta inspiraatiosta mallisuunnitteluun Jalava kirjoitti 1911 julkaistun *Kodin käsityöt* -oppaan esipuheeseen:

²¹⁸ P0001/0665, P1236/0038, P1236/0072, Tellervo Oy:n kokoelma, Suomen käsityön museo. Jalava 1910, malli 11.

Jos myötäseuraavat mallit voisivat yksinkertaisuudellaan osoittaa niille, jotka näitä töihinsä ompelevat, että he itsekin, käyttämällä sitä muotojen ja värien rajatonta rikkautta, jonka luonto itsekullekin tarjoaa, voisivat vastaisiin töihinsä itse mallinsa sommitella, olisi tämän julkaisun hyöty monin kerroin saavutettu.²¹⁹

Jalava oli taitava luontoaiheiden kuvaamisessa. Eräässä hänen yksityisnäyttelynsä arvostelussa mainittiin erityisen miellyttävänä kukkien ja kasvien tyylyttely. ”Siinä on luontoa ja sen värikkäuden aistikasta sommitelua. Joka mallissa löytyy jälkiä kukkien ja keveitten varsien siroudesta, notkeudesta.”²²⁰ Harjoitusta tässä hänellä olikin, sillä varsinkin varhaiset mallisalkut olivat täynnä kukka- ja kasviaiheisia sommitelmia.

Ilona Jalavan tuotannossa näkyy selvästi vuosisadan vaihteessa vallitsevan, kansallisesta tyylistä inspiroituneen käsityösuunnittelun vaikutus. Jalava haki inspiraatiota suomalaisesta käsityöperinteestä, mutta sai vaikutteita myös unkarilaisesta kansantaiteesta. Töidensä aiheita hän haki erityisesti luonnosta, joka oli hänelle itselleen erityisen rakas, mutta myös kansantaiteelle ja jugendille tärkeä inspiraation lähde. Jalava kehitti näistä lähteistä oman vahvan tyylinsä. Kun Suomen käsityön museolla tutkittiin 2000-luvun alussa kokoelmiin kuuluvia pöytäliinoja, erottuivat Jalavan suunnittelemat jugendtyyliset pöytäliinat koristelultaan niin vahvasti muista kirjoituista liinoista, että ne kiinnittivät tutkijoiden huomion.²²¹ Tulkitsen tässä luvussa esittelemieni tietojen valossa, että Jalava onnistui luomaan ajassaan omaleimaisen tyylin ollen tästä huolimatta vahvasti oman aikansa edustaja tekstiilitaiteen alalla.

²¹⁹ Jalava 1910, 4.

²²⁰ H.W. Ilona Jalavan käsityönäyttely. *Työmies* 23.03.1909.

²²¹ Karhunkorva 2005, 33.

3 Lukuisat toiminnan kentät

3.1 Vuosisadan alku käsityöopettajana

Taideteollisuuden rinnalla tärkeä toiminnan kenttä Ilona Jalavalle oli kotiteollisuus ja käsitöiden opetus. Jalavalla oli käsityöopettajan tutkinto, jota hän käytti opetustehtävissään Helsingin Käsityökoululla sekä pitämillään kertaluontoisilla kursseilla. Varsinaisen opetustyön lisäksi hän osallistui yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen esimerkiksi Suomen Käsityöopettajain liiton ja sen lehden *Käsityöopettajien* parissa. Jalavan pedagoginen toiminta painottui 1900-luvun alkuun, minkä jälkeen hänen huomionsa suuntautui vahvemmin tekstiiliteknologian ja mallisuunnittelun pariin. Tässä luvussa tarkastelen Jalavan toimijuutta käsitöiden parissa pedagogian näkökulmasta.

Taideteollisen koulutuksen ja käsityöopetuksen kehityksestä 1870-1930-luvuilla on kirjoitettu runsaasti. Erityisesti Kirsti Salo-Mattila on tutkinut aihetta paljon, ja nojaan tässä esityksessä hänen tutkimuksiinsa. Virallinen käsityöopetus Suomessa alkoi 1800-luvulla Viipurin läänin saksankielisissä tyttökouluissa ja tuli nopeasti osaksi myös muiden valtiollisten tyttökoulujen opetusta.²²² Vuonna 1869 Ida Godenhjelm ja B.F. Godenhjelm, Aino Kallaksen täti ja hänen miehensä, perustivat Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun. Kyseessä oli Suomen ensimmäisen kokonaan suomenkielinen tyttökoulu, jota myös Ilona Jalava ja Aino Kallas kävivät.²²³ Sen ensimmäisenä johtajattarena toimi Minna Lindroos (myöh. Krohn), Aino Kallaksen äiti. Käsityö ei ollut ainakaan koulun alkuvuosina pakollinen aine, mutta käytännössä valtaosa oppilaista osallistui käsityön opetukseen.²²⁴

Salo-Mattilan mukaan vuoden 1841 alkeisoppilaitosasetuksen mukaisesti tyttökoulujen viikkotunneista yli puolet käytettiin käsitöihin: 2-luokkaisissa tyttökouluissa alemman luokan 42 tunnista 24 tuntia oli käsitöitä, ylempien luokan 42 tunnista 22 tuntia. Opetus ei kuitenkaan vastannut nykyaikaista käsityöopetuksesta – 8 tuntia käsitöille osoitetusta ajasta saatettiin käyttää soittoon ja lauluun, ja käsityöt oli yhdistetty kielenopetukseen: käsitöitä tehdessä oppilaita tuli johdattaa puhumaan koulussa opetuilla vierailta kielillä. Koulut oli suunnattu ”sivistyneiden vanhempien tyttärille”. 1856 säädettiin, että neliluokkaisissa

²²² Näitä kouluja ohjasi ”naisten kutsumus kodin jäsenenä, puolisona, äitinä ja perheenemäntänä”. Esimerkiksi vuonna 1807 perustettu Die grössere Töchter-Schule zu Wiburg painotti opetuksessaan lähinnä kieliä ja käsitöitä. Salo-Mattila 2018, 17-18.

²²³ Godenhjelm 1912, 10.

²²⁴ Salo-Mattila 2018, 13, 17-22.

tyttökouluissa käsitöitä opetettiin 36 viikkotunnista 12 tuntia käsitöitä. Salo-Mattila mainitsee vertailuksi, ettei poikakouluissa opetettu käsitöitä tai piirustusta millään luokalla, tyttökouluissa kaikilla.²²⁵

Käsityönopetusta oli tarjolla myös muualla kuin tyttökouluissa. Yhteiskunnallinen huoli kotiteollisuuden rapistumisesta johti muun muassa monien yhdistysten ja virastojen perustamiseen, jotka pyrkivät tämän estämiseen. Teollisuushallituksen aloitteesta 1887 jokaiseen lääniin tuli sijoittaa vähintään yksi mies- ja yksi naiskotiteollisuusopettaja pitämään kurseja kädentaidoissa. Näistä kahden kuukauden mittaisista kurseista kehittyi vähitellen kiertäviä kotiteollisuuskouluja. Opetusta sai myös vuonna 1893 perustetun Suomen Yleisen Käsityöseuran yhdistyksen perustamissa käsityökouluissa ja -tuvissa.²²⁶ Lisäksi 1800-luvun alkupuoliskolta asti oli toiminut naiskäsityökouluja muun muassa Turussa ja Raahessa.²²⁷

Koulutusta käsityönopetukseen oli tarjolla vasta 1880-luvulta lähtien. Vuonna 1881 toimintansa aloittanut Helsingin Käsityökoulu alkoi tarjota opettajakurssia vuodesta 1885 lähtien, ja se oli 1950-luvulle asti ainoa laitos, jossa koulutettiin käsityönopettajia yleissivistäviin kouluihin.²²⁸ Historioitsija Katri Laineen kokoamaan *Helsingin Käsityökoulu 1881-1931* -teokseen on merkitty vuoteen 1931 asti tarkat tiedot käsityökoulun oppilaista ja henkilökunnasta. Tämän listan mukaan Ilona Jalava merkittiin koulun matrikkeliin vuonna 1896, jolloin koulussa oli oppilaita yhteensä 155. Koulun oppilasmäärä näyttää vaihdelleen jonkin verran: lukuun ottamatta toiminnan ensimmäistä vuotta 1881, jolloin oppilaita oli 77, oppilasmäärä on vaihdellut 122 ja 459 välillä. Valtaosan ajasta oppilaita oli kuitenkin toistasataa, ja vasta 1920-luvulle tultaessa oppilaita on ollut neljänsadan molemmin puolin. Tämä tilasto ulottuu vain vuoteen 1931, jonka jälkeisiä tietoja en ole löytänyt.²²⁹

Myös Ilona Jalava suoritti Käsityökoululla opettajatutkintonsa vuonna 1904 seitsemäntoista muun naisen kanssa. Tutkinto oli yksivuotinen vuoteen 1907 asti jolloin se laajeni kaksivuotiseksi. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että Jalava alkoi toimia opettajana Käsityökoululla jo vuonna 1901, kolme vuotta ennen opettajatutkinnon suorittamista. Koulun johtajatar Junia Ingman oli tarjonnut Jalavalle tunteja, ja hän aloitti opettamisen kolmella

²²⁵ Salo-Mattila 2018, 22-24.

²²⁶ Heinänen 1998, 6-7.

²²⁷ Turussa vuonna 1822 perustettu Turun naiskäsityökoulu ja Raahessa 1844 perustettu Lybeckerin naiskäsityökoulu. Heinänen 1998, 10.

²²⁸ Päätös koulun perustamisesta tehtiin jo 1873, ja koulun 77 perustajajäsenenä kuuluivat muun muassa C.G. Estlander ja hänen vaimonsa Helene Estlander sekä Ida Godenhjelm. Laine 1931, 28, 144; Salo-Mattila 2018, 13-14.

²²⁹ Laine 1931, 13, 149, 181.

lauantaisin pidettävällä viikkotunnilla. Seuraavalla lukukaudella hän sai ”1. [?] vuosikurssilla 6 tuntia viikossa hienompia käsitöitä” ja koki sen erityisesti omaksi alakseen.²³⁰ Hän sai myös vaikuttaa opetettaviin materiaaleihin: ”Rouva Helmi Biese opettaa piirustusta ja hänen kanssaan me ajattelemme mallit ja värit. Ja työtavan ja ainekset päätän minä.”²³¹

Kenties juuri opettaminen Käsityökoululla sai Jalavan kiinnostumaan opettajatutkinnon suorittamisesta. Vuonna 1904, jolloin hän tutkinnon suoritti, hän opetti koululla jo seitsemän tuntia viikossa ja suunnitteli opettamista myös seuraavalla lukukaudella.²³² Opettajaksi kouluttautuminen ei vaikuta olleen Jalavalle ainakaan itsestänselvyys. Vuonna 1904 hän kirjoitti Aino Kallakselle kevään kuulumisista:

Auskulteerasin, annoin harjoitustunnit (ajattele – minä luokan edessä!) ja kävin käsityökoulua.²³³

Vaikka ajatus itsestä luokan edessä ei kenties ollut Jalavalle täysin luonnollinen, toimi hän opettajana useampia vuosia. 1901 lähtien hän oli pitänyt koululla jo yksittäisiä tunteja, ja 1907-1909 hän toimi koululla vakituisena opettajana piirustuksen ja taideompelun oppiaineissa.²³⁴ Myöhemmin hän toimi myös Käsityökoulun säätiön ja johtokunnan jäsenenä. Säätiön jäsenenä hän toimi vuosina 1912-1923 sekä 1925 lähtien ainakin vuoteen 1931, jolloin Laineen historiikki julkaistiin, sekä mahdollisesti myös siitä eteenpäin. Johtokunnan jäsenenä hän toimi 1912-1919 ja jälleen 1925 lähtien. Vuodesta 1929 hän toimi johtokunnan sihteerinä, ja oli tässä toimessa edelleen vuonna 1931.²³⁵

Jatkokoulutuksesta ”naiskäsitöissä” alettiin keskustella 1870-luvulla, osittain osana Ateneum-hanketta, eli pyrkimystä kehittää suomalaista taideteollisuuden koulutusta.²³⁶ Ateneumin ja taideteollisen koulutuksen historia on monivaiheinen. Vuonna 1871 perustettiin Veistokoulu, joka vuonna 1875 siirtyi Suomen Taideteollisuusyhdistyksen hallinnan alaiseksi. Vuodesta 1890 lähtien se tunnettiin nimellä Taideteollisuuskeskuskoulu.²³⁷ 1920- ja 1930-luvut olivat merkittäviä tekstiilisuunnittelijoiden ja -taiteilijoiden koulutuksen kehitykselle, kun koulu sai 1929 oman tekstiilitaiteen osaston. Juuri täältä valmistuivat ensimmäiset opiskelijat

²³⁰ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 13.11.1901, KNKK 1988, 168.

²³¹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 13.11.1901, KNKK 1988, 168-169.

²³² Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 14.11.1904, KNKK 1988, 232.

²³³ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 1.4.1904, KNKK 1988, 225.

²³⁴ Kuitunen 2005b, 60; Laine 1931, 146.

²³⁵ Laine 1931, 143, 145-146, 154.

²³⁶ Salo-Mattila 2018, 13-14.

²³⁷ Vuonna 1949 samasta koulusta tuli Taideteollinen oppilaitos, vuonna 1973 University of Industrial Arts, ja lopulta vuonna 1993 University of Art and Design (IUAH). Wiberg 1996, 19, 21. Nykyään oppilaitos on Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.

tekstiilitaiteilija- ammattinimikkeellä.²³⁸ Marjo Wibergin mukaan varhaisemmat tekstiilitaiteilijat valmistuivat kaavapiirtämisen tai kuvataidonopettajien osastolta, ja tekninen osaaminen tekstiilien kanssa työskentelyyn oli opittava muualta. Vuosina 1915-1916 perustettiin mallipiirustukselle oma osasto.²³⁹

Vuodesta 1901 lähtien Ilona Jalava opiskeli Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulussa, joka sijaitsi Taideteollisuuskeskuskoulun kanssa Ateneumissa. Jalava nimittikin koulua sen sijainnin vuoksi Ateneumiksi.²⁴⁰ Hän viihtyi piirustuskoululla hyvin ja löysi sieltä mieluista seuraa. Jalava ystävystyi muun muassa Nelma Sibeliuksen kanssa ja istui mallina taiteilija Ester Hjeltille.²⁴¹ ”Ateneumissa olen – tai ainakin hommaan olla – kaikki päivät. Siellä on hyvä olla – iloisia ihmisiä ympärillä ja ystävällisiä.”²⁴² Ateneum vaikuttaa inspiroineen Jalavaa myös omaan suunnittelutyöhön. Joulukuussa 1902 hän kirjoitti Kallakselle oikein innostuneensa työhönsä Ateneumissa, ja koittavansa ”skizzeerata” jouluna kotona – ” että sitä kerrankin tulisi jonkinlaista näkyväistä jälkeä minunkin työstä.”²⁴³ Omien mallien suunnittelun merkitys Jalavalle kasvoi vuosien edetessä, ja pian hän jo julkaisi ensimmäisiä mallisalkkujaan. Keväällä 1906 ikävöidessään ”säännötöntä, vapaata työtä” hän kirjoittaa:

Minua kiusaa nuo säännölliset 8 koulutuntia viikossa Käsityökoulun kuivuudessa – ja minun on vaikea pysyä alallani. Minä olisin niin vastaanottavainen vaikutuksille ja halukas erikoisuuksiin.²⁴⁴

Jalavan toiminta käsityöopettajana painottui siis 1900-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle. Vaikka velvoitteet koululla tuntuivat välillä raskaalta, ei opetustyö vaikuta olleen Jalavalle pelkkä velvollisuus, sillä Jalava osallistui myös tällä alalla järjestötoimintaan. Opettajuuden suhteen Jalavalle merkittävin järjestö oli Suomen käsityöopettajain liitto, jonka toiminnassa hän oli aktiivisesti mukana ainakin neljä vuotta.²⁴⁵ Liitto perustettiin aiemmin esitellyn vuoden 1906 Kuopion suuren teollisuus- ja maanviljelysnäyttelyn yhteydessä, jossa

²³⁸ Priha 1999c, 24.

²³⁹ Wiberg 1996, 9, 24.

²⁴⁰ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 7.7.1901, KNKK 1988, 160; Konttinen 2022, 164.

²⁴¹ Ilona Jalavan kirjeet Aino Kallakselle 13.11.1901 ja 5.10.1902, KNKK 1988, 168-169, 192.

²⁴² Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 5.10.1902, KNKK 1988, 191.

²⁴³ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 13.12.1902, KNKK 1988, 197.

²⁴⁴ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 11.3.1906, KNKK 1988, 260.

²⁴⁵ Ilona Jalava oli myös Piirustusopettajayhdistyksen jäsen vähintään vuodet 1906-1916, mutta ei ollut sen toiminnassa yhtä aktiivisesti mukana kuin Käsityöopettajain Liiton. Piirustusopettajayhdistyksen jäsenet, *Stylus: piirustusopettajayhdistyksen julkaisu* 1908, 1909, 1910, 1912, 1913, 1914, 1916.

myös Jalava oli tekemässä työnäytteitä Helsingin Käsityöopiston osastolla. Liiton ensimmäinen kokous pidettiin Kuopiossa, ja Jalava oli toiminnassa mukana siitä lähtien.²⁴⁶

Ilona Jalavalla oli liitossa monta roolia. Heti ensimmäisessä kokouksessa päätettiin perustaa *Käsiteollisuus*-lehti, jota toimittamaan valittiin kotiteollisuusmies Lauri Mäkinen (myöh. Kuoppamäki).²⁴⁷ Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin Jalavan roolia lehden avustajana. Ensimmäisessä kokouksessa saivat alkunsa myös liiton suunnittelukilpailut. Ajatus lähti liikkeelle kokouksessa ehdotetusta tavoitteesta hankkia ja välittää käsityötuotteiden malleja, jota lähdettiin lopulta edistämään suunnittelukilpailuilla. Jalava valittiin toteuttamaan niitä K. E. Häkkisen kanssa.²⁴⁸ Vuonna 1907 Jalava valittiin liiton paikallisjohtokuntaan vakinaiseksi jäseneksi.²⁴⁹ Hän toimi myös liiton sihteerinä vähintäänkin vuonna 1908, ja samana vuonna hänet valittiin liiton Keskusjohtokuntaan.²⁵⁰

Liitto järjesti myös arpajaisia, joihin valmistettiin itse palkinnot. *Käsiteollisuudessa* kannustettiin ”työ-seurojen” perustamiseen arpajaisvoittojen valmistamista varten. Lehdessä kirjoitettiin lisäksi, että ”[t]ämmöisen ’ompeluseuran’ ovat jo jäsenet Helsingissä perustaneet ja ensi kertaa 15 p. Ilona Jalavan luona kokoonnuttiin.”²⁵¹ Ompeluseurat olivat vapaa-ajan toimintaa, mutta tavoitteellista sellaista. Niissä valmistettiin muun muassa tällaisia palkintoja erilaisiin myyjäisiin ja arpajaisiin, joilla kerättiin liitolle rahaa. Kaikki ompeluseurat eivät liittyneet vain Käsityönopettajain Liittoon, vaan ne olivat osa laajempaa ilmiötä. Jalavalle kertyi tällaisista seuroista enemmänkin kokemusta. Kirjoittaessaan aiheesta *Kotilieden käsityö* -liitteessä 1930-luvulla Jalava kirjoittaa yksinkertaisten, käytännöllisten ja halpojen töiden olevan tähän parhaita:

Mutta paljotöisiä malleja on kavahdettava, työn pitää olla hupaista tehdä ja huokeata myydä. [--] Koko ompeluseura ei jaksaa ommella samaa mallia, mutta kun samaa mallikuviota sovittaa eri paikkaan liinaan, siirtää ja jatkaa raitoja pitkin ja poikin, niin outo jo luulee erimalliseksi.²⁵²

Kyseinen numero oli omistettu ompeluseuroille ja niissä tehtäville töille ja malleille.²⁵³ Jalava itse osallistui Käsityönopettajain liiton ompeluseurojen lisäksi vapaamuotoisempiin

²⁴⁶ Soinen 1998, 36.

²⁴⁷ Soinen 1998, 36.

²⁴⁸ Heinänen 1998, 14.

²⁴⁹ S. Käsityönopettajain Liiton Vuosikokous Hämeenlinnassa, *Käsiteollisuus* 5/1907.

²⁵⁰ Jäsenmaksut, *Käsiteollisuus* 1/1908; Suomen Käsityönopettajain Liiton asioita, *Käsiteollisuus* 5/1908.

²⁵¹ Suomen Käsityönopettajain Liiton asioita, *Käsiteollisuus*, 6A/1908.

²⁵² Ompeluseuratöitä, *Kotilieden Käsitöitä* 1/1933.

²⁵³ Ompeluseuratöitä, *Kotilieden Käsitöitä* 1/1933.

ompeluseuroihin myös myöhemmin elämässään. Esimerkiksi ystävänsä kirjailija Seere Salmisen mennessä naimisiin 1925 Jalava antoi hänelle ohjeita siitä, millaisia lakanoita hänen tulisi hankkia ja mistä materiaalista. Myöhemmin Jalava mainitsee olevansa mukana ompeluseurassa, jossa oli tehty Salmiselle kyseisiä pellavalakanoita.²⁵⁴

Vakituisen opetustyön ja järjestötoiminnan lisäksi Jalava piti myös yksittäisiä kertaluonteisia kursseja, joilla hän toimi itse opettajana. Elokuussa 1908 hän osallistui opettajana Käsityönopettajain liiton käsityö-lomakurssille. Kyseessä ei ollut Jalavan itse järjestämä kurssi, vaan suurempi tapahtuma, joka oli liitolle ensimmäinen laatuaan. Kurssi pidettiin Helsingissä elokuun 17.-22. päivinä. Osallistujat majoittuivat kurssikohteessa, kansakoulurakennuksessa Iso Robertinkadulla, jossa oli majoittujille ”laulujuhlien aikuisia makuupaikkoja”. Kurssi kesti kuusi päivää ja kustansi osallistujille vain yhden markan, ja päivittäin osallistuttiin useammalle kurssille. Jalava opetti kurssillaan sommittelupiirustusta kello 17-19.²⁵⁵

Aino ja Oskar Kallaksen kautta Jalava päätyi pitämään käsityökurseja myös Virossa, joita hän Riitta Kallaksen mukaan piti useampia.²⁵⁶ Jalavan kirjeistä olen itse löytänyt yhden toteutuneen kurssin sekä yhden kurssin, joka jäi suunnitelmista huolimatta toteutumatta. Vuodelle 1904 suunniteltu kurssi siirtyi Jalavan töiden ja hänen siskonsa Aino Jalavan sairastumisen vuoksi elokuulle 1905.²⁵⁷ Se kesti 10.8.-2.9.1905 ja opetusta oli kuudesta kahdeksaan tuntia päivässä.²⁵⁸ Jalavan kurssi oli Riitta Kallaksen mukaan osa naisten kulttuurityötä Virossa. Käsityötaitojen edistäminen, joka perustui virolaiseen kansanomaiseen taiteeseen, oli osa tätä kulttuurityötä. Jalavan kursseille osallistui muun muassa eräs Kallasten ystävä, virolaista käsityölehteä toimittanut lääkärinrouva Linda Paldrock.²⁵⁹ Marika Kuitunen arvelee Ilona Jalavan käyttäneen kurssilla omia mallejaan opetusmateriaalina, sillä Aino Kallas pyysi myöhemmin kirjeitse häntä lähettämään Viroon lisää kurssilla käytettyjä malleja. 25-vuotta myöhemmin *Postimees*-lehdessä muisteltiin tätä ensimmäistä eestiläistä kotiteollisuuskurssia, josta selviää, että kurssille osallistui 11 henkeä, ja 4.9. pidettiin pieni

²⁵⁴ Ilona Jalavan kirjeet Seere Salmiselle 14.02.1925 ja 23.10.1925, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

²⁵⁵ Suomen Käsityönopettajain Liiton asioita, *Käsityöllisyys* 5/1908.

²⁵⁶ Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1988, 208.

²⁵⁷ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 14.11.1904; Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 25.12.1904, KNKK 1988, 232, 234.

²⁵⁸ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 4.6.1906, KNKK 1988, 263; Kuitunen 2005b, 59.

²⁵⁹ Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 394.

näyttely kurssilla toteutetuista käsitöistä. Lehtijutussa kurssin aiheeksi nimetään kansantaidekirjonta.²⁶⁰

Vuonna 1906 oli suunnitteilla uusi kuukauden mittainen kurssi. Tällä kertaa Jalava suunnitteli pitävänsä kahta 8-10 hengen ryhmää, joista kummallekin olisi opetusta kolme tuntia päivässä. Jalavan toiveena oli lisäksi, että osallistujat ottaisivat mahdollisuuksien mukaan ”kototekoista tavaraa niin paljo kuin suinkin mukaan”, koska ”sille on sentään hauskin töitä valmistaa”.²⁶¹ Kurssia jouduttiin kuitenkin lykkäämään määräämättömäksi ajaksi Viron levottomien yhteiskunnallisten olojen takia, eikä se lopulta koskaan toteutunut.²⁶² Muista Jalavan Virossa pitämistä kursseista en ole tutkimukseni puitteissa löytänyt tietoa.

Vaikka olen käsitellyt Jalavan mallikirjoja ja käsityöoppaita jo pitkin työtä, nostan ne vielä kerran esiin tarkastellakseni niiden pedagogista merkitystä. Niille naisille, jotka aikoivat tehdä käsitöiden valmistamisesta tai käsitöiden opettamisesta itselleen ammatin, tarjoutui edellä käsittelemiäni mahdollisuuksia kouluttautua tällä alalla esimerkiksi Helsingin Käsityöopistossa tai Taideteollisuuskeskuskoulussa. Käsityöt olivat kuitenkin olennainen taito lähes kaikissa kotitalouksissa vielä pitkään 1900-luvulla. Perustaidot opittiin usein kotoa, mutta erikoisempia tekniikoita ei välttämättä tunnettu joka kodissa. Joitain taitoja pidettiin niin itsestään selviä, että erään oppaansa alussa Jalava jopa kirjoittaa: ”Käsityönteko on niin laajalle levinnyt, että suoranaisia tekotavan neuvoja tuskin kukaan kaipaa”.²⁶³ Joskus kiinnostusta käsitöitä kohtaan saattoi kuitenkin löytyä enemmän kuin kotoa löytyi taitoja niitä opettaa. Jalavan kirjoittamat sekä suomentamat oppaat tekivät ilman erityiselle kurssille osallistumista mahdolliseksi oppia myös erikoisempia ja vieraampia tekniikoita, mikä teki niistä saavutettavampia erityisesti isompien asuinkeskittymien ulkopuolella, sekä oppia jo ”unohdettuja”, harvinaisemmaksi jääneitä tekniikoita. Tämän lisäksi oppaat tekivät uusista malleista monille saavutettavampia. Kirjontamallien soveltaminen ja ompelu omin käsin oli lähtökohtaisesti edullisempaa kuin uusien, valmiiksi kirjottujen tuotteiden ostaminen.

Valkokirjailumalleja-oppaassa Jalava kirjoittaa:

Jos tämän kokoelman ansiosta säästyisi käsityöntekijöiltä edes osa niitä varoja, jotka kulutetaan valmiisiin ostokoristeisiin, esim. liinavaatteita ommeltaessa, olisi sen vaatimaton tarkoitus saavutettu.²⁶⁴

²⁶⁰ Kuitunen 2005b, 59-60.

²⁶¹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 4.6.1906, KNKK 1988, 263.

²⁶² Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 4.8.1906, KNKK 1988, 267.

²⁶³ Jalava 1924, 3.

²⁶⁴ Jalava 1913, 1.

Ilona Jalava luopui Käsityökoululla opettamisesta vuonna 1909. Syynä oli kasvava asiakasmäärä hänen liikkeessään, jolle hän halusi antaa enemmän huomiota.²⁶⁵ Jalava ei lopettanut käsityömalleista ja tekniikoista kirjottamista, mutta kanavoi sen tästä eteenpäin mallisalkkujen ja muiden lehtien toimittamiseen sekä ulkomaalaisten oppaiden suomentamiseen. Hänen yhteytensä käsityöopetuksen maailmaan säilyi tosin pidempään. Kuten jo esittelin, oli Jalava Helsingin Käsityökoulun toiminnassa mukana sekä säätiön että johtokunnan jäsenenä vähintään vuoteen 1931 asti sekä mahdollisesti tästä eteenpäin. Myös jokin yhteys Käsityöopettajain liittoon näyttää säilyneen, sillä kuten tulen käsittelemään, Jalava palasi *Käsityöopetuksen* toimitukseen 1920-luvulla. 1910-luvulta lähtien hänen huomionsa alkoi kuitenkin suuntautua pois opetuksesta kohti muita vaikuttamisen tapoja.

3.2 Koti- ja taideteollisuus fennomaanisena projektina

Jo eräs kirje vuodelta 1899 antaa viittauksia Ilona Jalavan intohimosta suomalaisen kulttuurin kehittämistä kohtaan. Matkalla Unkariin vuonna 1899 hän kulki ensimmäistä kertaa Berliinin läpi ja vaikutui näkemästään syvästi.

Ja minä tulin Berliiniin illalla, jolloin kaupunki oli valaistu, kadut täynnä ihmisiä ja hevosia, puotien ikkunat tulvillaan kauneuksia ja maailman kaupunki täydessä hyöriässä – ja minä katosin siihen suuruuteen kuin pisara mereen [--] ja sydämmeen tuli ahdistava tunne siitä että kaikki siellä kotona on niin pientä, köyhää tämän rinnalla. Ja koko ensimmäisen päivän kuljin minä siinä ahdistavassa tunteessa, että ei meillä ole mitään eikä meistä koskaan tule mitään.²⁶⁶

Vahva kontrasti siihen, mitä Jalava oli kotona Helsingissä jättänyt taakseen, tuntui jopa ahdistavan voimakkaana. Tämä vertailu ja sen aiheuttamat tunteet muuttuivat lopulta positiiviseksi voimaksi ja hän kirjoittaakin Aino Krohnille:

Mutta sitte se vähitellen selvisi kaikki ja varmistui entistä varmemmaksi, että meidän *ei* saa koittaa niin äärettömästi pyrkiä sen suuren maailman ”perään” – me *emme* voi koskaan muuta kuin matkia sitä ja omistaa jonkun osan sen kauneudesta ja suuruudesta; - meidän pitää luoda jotain *omaa, erikoista, luoda* itse, *ei* vain matkia muita.²⁶⁷

Suukaupunki inspiroi Jalavaa ja vahvisti hänen vakaumustaan suomalaisen kulttuurin erityisyydestä ja tarpeesta kehittää sitä. Hän kommentoi lisäksi: ”kyllä tämä on minun

²⁶⁵ Kuitunen 2005b, 60.

²⁶⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 8.9.1899, KNKK 1988, 93.

²⁶⁷ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 8.9.1899, KNKK 1988, 93.

omaani, *ei Gallénin matkimista – uskothan sinä?*” Axel Gallénin ihailu epäilemättä vaikutti Jalavaan, mutta hän halusi painottaa ystävättärelleen, että tämä vakaumus oli lähtöisin hänestä itsestään. Halu vaikuttaa kotimaansa kulttuuriin ja kehittää sitä ilmeni eri muodoissa pitkin Jalavan elämää. Hän kanavoi tarmoaan taiteen ja opettamisen lisäksi muun muassa järjestötoimintaan, erilaisiin toimikuntiin, lehtikirjoituksiin sekä taideteollisuuden yrityksiin.

1830-luvulta alkaen erilaiset seurat ja yhdistykset olivat olleet tärkeä sosiaalisen kanssakäymisen sekä yhteiskunnallisen vaikuttamisen muoto.²⁶⁸ Myös taideteollisuuden kentällä yhdistys- ja järjestötoiminta oli tärkeä askel alan järjestäytymisessä. Marjo Wibergin mukaan Suomen design-maailma järjestäytyi 1870- ja 1960-lukujen välillä – ajanjakso, joka sijoittuu lähes täydellisesti Ilona Jalavan elinvuosiin. Tästä järjestäytymisestä seurasi muun muassa tekstiilitaiteilijan ammattikuvan syntyminen. Wiberg kuvaa vuosia 1875-1911, alkaen Suomen Taideteollisuusyhdistyksen perustamisesta ja päättyen Suomen Koristetaiteilijain Liitto Ornamon perustamiseen, aikana, jolloin suomalainen muotoilu ala muodostui ja vakiintui. Vuodesta 1911 alkoi puolestaan vaihe, jolloin koristetaiteilijoiden ammatillinen liittoutuminen ja järjestäytyminen alkoi.²⁶⁹

Edellisessä luvussa esitelty Suomen Käsityönopettajain Liitto oli varhainen ilmenemismuoto Ilona Jalavan aktiivisuudesta erilaisten ammatillisten järjestöjen parissa. Taideteollisuuden suhteen merkittävämpää oli kuitenkin hänen osuutensa osana koristetaiteilijoiden ryhmää, joka perusti vuonna 1911 Suomen koristetaiteilijain liiton, myöhemmin nimeltään Ornamo. Kyseessä oli ryhmä aktiiveja, jotka olivat aiemmin vuonna 1911 allekirjoittaneet Suomen Käsityön Ystäville lähetetyn vetoimuksen sen puolesta, että yhdistyksen palkintolautakuntiin otettaisiin myös koristetaiteilijoiden valitsema jäseniä. Jalava oli yksi kahdestatoista vetoimuksen allekirjoittaneesta taiteilijasta.²⁷⁰ Toiminnan ensimmäisenä vuonna Jalava kuului jopa liiton johtokuntaan, minkä jälkeen hän pysyi pitkään liiton jäsenenä.²⁷¹ Myöhemmin löytämäni maininta Jalavan jäsenyydestä Ornamossa on kauden 1932-1933 jäsenlistasta.²⁷² On kuitenkin vaikea arvioida, oliko jäsenyydessä vuosien varrella taukoja, ja kuinka pitkään jäsenyys tämän jälkeen jatkui.

²⁶⁸ Klinge 2020, 311.

²⁶⁹ Wiberg 1996, 9, 109, 125.

²⁷⁰ Svinhufvud 1999b, 74-75.

²⁷¹ Kuitunen 2005b, 58.

²⁷² Koristetaiteilijain liitto Ornamon jäsenet 1932-1933, *Koristetaiteilijain liitto Ornamon vuosikirja VI 1933*, 74.

Jalavalla oli vahvoja mielipiteitä yhdistystoiminnasta, eikä hän pelännyt esittää niitä ajoittain ystävälleen Aino Kallakselle. Vuonna 1904 Kallas oli kirjoittanut Jalavalle kriittiseen sävyyn Viron naisasialiikkeen järjestäytymisestä:

Täällä on naisasia mitä polttavin, – tahtoisivat perustaa naisyhdistyksen, – kaikki ovat vaan nuoria huimapäitä. Meillä oli jo valmistava kokous, mutta se ei juuri antanut paljon toiveita, [--] Tahtoisivat minun asiaa johtamaan, – en *missään* tapauksessa suostu, – naisasia on minulle sivuasia, toisen asteen intressi, – ei sydämen asia. [--] Minusta ei ikinä tule kokous ja yhdistys ihmistä.²⁷³

Jalavan ajatusmaailmaa yhdistystoiminnan suhteen avaa hyvin hänen vastauksensa kyseiseen kirjeeseen, jossa hän moitti ystävänsä suhtautumista asiaan:

Minusta sinulla ei ole oikeutta noin vetäytyä kaikesta pois vaan sillä perusteella, ettet ole kokousihminen etkä koskaan tule siksi [--] Sitä on niin paljon velvollisuuksia maailmassa muitakin kuin itseään kohtaan, eikä niitä saa vaan sillä kuitata, ett'ei siihen ole luotu. Kun on saanut paljon maailmassa, kuten sinä, sekä kykyä että järkeä, niin sitä täytyy käyttää. [--] Minä luulen että varsinaisia kokouksia ja yhdistyksiä alkuaan on sangen vähän, mutta se on uhrautuvaisuus ja lähimmäisen rakkaus, joka on monet tehnyt siksi.²⁷⁴

Tämä tiukka vastaus kertoo siitä, miten tärkeänä Jalava näki yhdistystoiminnan ja sen merkityksen yhteiskunnalle. Jos kykyä oli, tuli sitä käyttää muiden hyväksi parantamalla yhteiskuntaa muun muassa yhdistystoiminnalla ja kokouksissa istumalla. Tämä näyttäytyi Jalavalle erityisen tärkeänä Viron naisasialiikkeen suhteen, joka oli Kallaksenkin silmissä paljon Suomen naisasialiikettä jäljessä.²⁷⁵ Yhdistystoiminta oli keino jättää jälkeensä parempi maailma seuraaville sukupolville. Päivitellessään Berliinissä näkemänsä ”suuren maailman” elämän kiireellisyyttä hän kirjoittaa:

Se ei ole tervettä elämää, se elää vain hetkellisesti, ei elä tulevaisuudelle, se kuluttaa sekä henkiset että ruumiilliset voimansa ja lähenee liikaa suurin askelin loppua. Luuletko sinä että sellainen elämä kykenee luomaan vahvaa ja tervettä uutta sukupolvea? – ja sehän on ainoa mitä ihmiseltä maailmaan jää, ja suurin velvollisuus ja edesvastuu on meillä tulevalle polvelle.²⁷⁶

²⁷³ Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 7.11.1904, KNKK 1988, 231.

²⁷⁴ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 14.11.1904, KNKK 1988, 232.

²⁷⁵ Vuonna 1904 – kaksi vuotta ennen kun naiset saivat äänioikeuden Suomessa – Kallas kirjoitti Viron naisasialiikkeestä: ”Minä kasvoin Suomessa siihen aikaan, jolloin kiivain taistelu oli ohitse ja tärkeimmät oikeudet jo saavutettu, – olin aivan tyytyväinen olooni enkä lainkaan tuntenut itseäni ’sorretuksi olenoksi’. Nyt tulen tänne, jossa naisten kehitys on 30 vuotta Suomen naisista jäljellä, kaikkialla uskomattomia ennakkoluuloja, guvernamenttijärjestelmä täydessä kukoistuksessa.” Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 17.4.1904, KNKK 1988, 226.

²⁷⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 8.9.1899, KNKK 1988, 93.

Yhdistystoiminnan hengessä Jalava osallistui pitkäjänteisen järjestötoiminnan lisäksi monenlaisiin yksittäisiin asioita kuten tapahtumia hoitaviin lyhytaikaisiin toimikuntiin. Hänen fennomaaniseen taustaansa sopien hän oli esimerkiksi mukana toimikunnassa, joka järjesti Suomen ensimmäiset 13.1.1918 pidetyt itsenäisyysjuhlat.²⁷⁷ Hän osallistui lisäksi näyttelytoimintaan myös yhteiskunnallisista syistä, ei vain omilla töillään taidemaailman puolella. Jalava valittiin muun muassa yhdeksi kahdeksasta henkilöstä järjestämään Suomen messuille erityistä kotitalousnäyttelyä Suomen Kotitalouskeskuksen aloitteesta vuonna 1925. Kyseessä oli Kotitalouskeskuksen pyrkimys kehittää suomalaisten kotitaloudenhoitoa muiden ”sivistysmaiden” tasolle, mikä sopii kuvaan Jalavan pyrkimyksestä kehittää Suomea omista lähtökohdistaan ja mahdollisuuksistaan lähtien.²⁷⁸

Toinen vastaava pyrkimys oli syyskuun 18.-25. päivinä vuonna 1927 järjestetty kotimaiselle työlle ja tuotannolle omistettu Kotimainen Viikko, jota järjestettiin jo kolmatta kertaa. Viikon tarkoituksena oli edistää kotimaista tuotantoa ja lisätä kotimaisten tuotteiden käyttöä ulkomailta tuotujen sijaan. *Suomen teollisuus* -lehdessä viikko esitettiin kansallisesti tärkeässä valossa:

Kotimainen Viikko haluaa ennen kaikkea teroittaa mieliin oman maan työn ja tuotannon arvoa, se haluaa herättää kansamme tajuamaan, että ainoastaan taloudellisesti voimakas Suomi pystyy rakentamaan ja vaalimaan omalaatuista, henkistä ja aineellista kulttuuriaan ja säilyttämään riippumattoman asemansa kansojen kilpatanterilla.²⁷⁹

Viikkoa valmisteltiin monien maatalouden, teollisuuden, kaupan ja ”yleisten sivistysharrastusten” edustajien toimesta. Kotimaisen Viikon Keskustoimikuntaan kuului 29 edustajaa eri järjestöistä. Ilona Jalava edusti toimikunnassa Suomen Kotitalouskeskusta.²⁸⁰

Jalava oli myös mukana tukemassa Suomalaista Konkordia-liittoa. Kyseessä oli naisten opiskelua ja valmistumista ammattiin perustettu liitto, joka perustettiin vuonna 1885. Vuonna 1914 kieliriita johti erillisen ruotsalaisen ja suomalaisen Konkordia-liiton perustamiseen. Suomalainen Konkordia-liitto perustettiin 1919, tavoitteenaan ”apurahoilla auttaa varattomia naisia, jotka ansiotoimintaa varten tahtovat hankkia itselleen tarpeellista tietoa ja taitoa”²⁸¹. Liiton toiminta perustui apurahojen jakoon varoista, jotka liitto sai ”lahjoituksina valistuneilta

²⁷⁷ Ellinor Ivalo, Suomen ensimmäinen itsenäisyysjuhla, *Jääkäri-invaliidi* 1934, 28.

²⁷⁸ Suomen messujen osasto. Kotitalousnäyttely, *Kotimainen työ: kotimaisen työn liiton äänenkannattaja*, 2/1925

²⁷⁹ Suomalaisen työn ja suomalaisten tuotteiden puolesta, *Suomen Teollisuus* 16.6.1927.

²⁸⁰ Suomalaisen työn ja suomalaisten tuotteiden puolesta, *Suomen Teollisuus* 16.6.1927.

²⁸¹ Jämbäck 2008, 15.

naisilta”.²⁸² Ilona Jalava tuki Konkordia-liiton toimintaa sekä nimikkorahastolla että Konkordia-valtuuskunnan jäsenenä. Hänen vuonna 1928 lahjoittamansa nimikkorahasto oli hänelle 50-vuotislahjaksi koottu rahasto. Vuonna 1960 Jalavan kuoltua hänen läheisensä kartuttivat hänen muistonsa kunniaksi rahastoa 37 500 markalla.²⁸³ Jalavan osallisuus Konkordia-liitossa lähti hänen halustaan tukea naisten opiskelua. Liittoon kuului lisäksi hänen ystäviään, kuten Helmi Krohn, Hella Wuolijoki ja Paula af Heurlin.²⁸⁴

Järjestöjen ja liittojen toiminnan lisäksi aktiivinen vaikuttamisen kanava Jalavalle oli erilaisten lehtien toimittaminen ja niihin kirjoittaminen. Tämän tutkimuksen puitteissa en tee kattavaa selvitystä kaikesta hänen toiminnastaan lehdistön parissa, mutta aiheen tärkeyden vuoksi nostan esiin tärkeimpiä lehtiä, joiden parissa Ilona Jalava työskenteli. Valtaosa lehdissä julkaistusta materiaalista on Jalavan suunnittelema malleja, mutta mukaan mahtuu myös lyhyitä kirjoituksia sekä toimitustyötä.

Ilona Jalava alkoi osallistua lehtien toimitukseen 1900-luvun alussa. Viimeistään vuonna 1903 hän toimitti *Koti ja yhteiskunta* -lehden *Käsitöitä*-liitteeseen ”vaatekappaleiden kaavoja sekä värillisiä Suomen kansan heimolaisten kuosilehtiä”.²⁸⁵ Ensimmäinen suurempi tehtävä hänellä tuli olemaan *Käsitéollisuus*-lehden parissa. Lehti perustettiin jo monesti mainitussa Käsityönopettajain Liiton ensimmäisessä kokouksessa vuonna 1906 Kuopion Kotiteollisuusnäyttelyn yhteydessä. Lehden toimittajaksi valittiin Lauri Mäkinen, ja Ilona Jalava valittiin Armas Lindgrenin kanssa päätoimittajan avustajaksi ”neuvottelevaan toimituskuntaan”.²⁸⁶ Lehden ensimmäisessä numerossa sen tavoitteeksi määriteltiin toimiminen käsityönopettajien ja muiden kotiteollisuuden harjoittajien alustana keskustella yhdessä alaan liittyvistä kysymyksistä, ”saaden yhä selvemälle, varmemmalle tolalle pyrkiä Suomen käsitéollisuutta nostattamaan”.²⁸⁷ Tästä kahdeksansivuisesta numerosta löytyy jo viimeiseltä sivulta eräs Ilona Jalavan reikäompelumalli.²⁸⁸ Vuonna 1908 mainostettiin, että

²⁸² Sekä ruotsalainen että suomalainen Konkordia-liitto toimivat ja jakavat apurahoja edelleen. Vuonna 2007 nimikkorahastot yhdistettiin yhdeksi ”lahjoitusten rahastoksi”. Sollamo 2008, 5-6.

²⁸³ Jämbäck 2008, 88.

²⁸⁴ Jämbäck 2008, 88.

²⁸⁵ *Koti ja Yhteiskunta*, *Koti ja Yhteiskunta* 15.1.1903.

²⁸⁶ Artikkelissa Jalavaan viitataan nimikkeellä *taideteollisuuspiirtäjä*. Lauri Kuoppamäki, ”Käsitéollisuuden” yrityksiä kotiteollisuuden edistämiseksi vuosina 1906-1926, *Käsitéollisuus* 1-2/1927.

²⁸⁷ Lauri Mäkinen, Taipaleelle lähtiessä. *Käsitéollisuus* 1/1907.

²⁸⁸ Ilona Jalava, Reikä-ompelua pöytäliinaan. *Käsitéollisuus* 1/1907. Kyseissä numerossa on lisäksi eräs nimettömänä julkaistu lyhyt artikkeli, joka sekä kieleltään että sisällöltään muistuttaa erehdyttävästi Ilona Jalavan kirjoitustyyliä. On kuitenkin mahdotonta sanoa, onko kyseessä Jalavan kirjoittama teksti vai ei, joten olen jättänyt sen analyysini ulkopuolelle. Kotikutoisia uutimia, *Käsitéollisuus* 1/1907.

vuoden jokaisessa lehdessä tulisi olemaan sivullinen Jalavan malleja ja niihin kuuluvat ohjeet.²⁸⁹

Jalava oli yksi useista eri alojen taiteilijoista, jotka kirjoittivat lehteen artikkeleita ja tekivät mallipiirustuksia.²⁹⁰ Vuonna 1928 lehdessä kirjoitettiin Jalavan 50-vuotispäivän kunniaksi hänen roolistaan kotiteollisuusosalalla ja hänen toiminnastaan lehden parissa: ”Ilona Jalava oli mukana tätä lehteä alkutaipaleelle lähetettäessä, ja aina hän myöhemminkin apua tarvittaessa on ollut valmis aisasta ylösmäkeä avittelemaan.”²⁹¹ Jalava palasi *Käsateollisuuden* pariin vielä 1920-luvulla. Vuoden 1926 ensimmäisessä numerossa tiedotettiin, että ”alkuvuosien avustajat koristetaiteilija Ilona Jalava ja tarkastaja Fr. Jokela” olivat liittyneet mukaan lehden toimituskuntaan.²⁹² Hän osallistui mielellään lehden toimitukseen, ja kirjoitti vuonna 1926 Seere Salmiselle:

Ja Lauri Kuoppamäki tahtoo säännöllisesti avustamaan ”Kotiteollisuus”-lehteen (4000 painos – niin että melko merkityksetön Kotilieden 73 000:n rinnalla) – mutta se saa jollain lailla minun vereni liikkeelle.²⁹³

1910-luvulla Jalava toimitti Otavan *Naisten käsityöt* -lehteä. Se ilmestyi kuusi kertaa vuodessa, ja yhden vuoden numerot julkaistiin vuoden päätteeksi mallisalkkuna. Salkkuja ilmestyi kahdeksan. Lehdissä oli sekä Ilona Jalavan että muiden suunnittelijoiden malleja ja kirjoituksia, jotka koskivat käsitöitä ja kodinsisustusta.

Eräs merkittävimmistä kotitalouslehdistä Suomessa 1920-luvulta lähtien oli *Kotiliesi*. Lehti sai vuodesta 1930 lähtien *Kotilieden käsitöitä* -nimisen liitteen. Liite oli käsityömallilehti ja se ilmestyi neljä kertaa vuodessa. Käsityön Ystävät oli vastuussa liitteen toimittamisesta, ja Ilona Jalava oli toiminnassa mukana alusta asti. Lehden toimituksen parissa toimivat lisäksi muun muassa Eva Anttila, Laila Karttunen ja Impi Sotavalta.²⁹⁴ Vuodet 1930-1931 Jalava toimi lehden toimitussihteerinä, ja vuodet 1932-1933 toimittajana. Vuonna 1934 hän toimitti liitettä runoilija Annikki Repon kanssa. Vuodesta 1935 lähtien liite kulki nimellä *Kodin käsityöt*, eikä Jalava ollut enää mukana sen toimituksessa.²⁹⁵

²⁸⁹ Kysymys 2, *Käsateollisuus* 1/1908.

²⁹⁰ Soininen 1998, 36.

²⁹¹ Lauri Kuoppamäki, Kotiteollisuusustyöväkeä, *Käsateollisuus* 2/1928.

²⁹² Tiedoituksia, *Käsateollisuus* 1/1926.

²⁹³ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 4.3.1926, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

²⁹⁴ Vartiainen 2013, 56.

²⁹⁵ Ks. esim. *Kotilieden käsitöitä* 1.2.1930, 1.11.1931, 15.2.1932, 15.2.1933, 15.2.1934 ja *Kodin käsitöitä* 15.4.1935.

Nämä kolme lehteä, *Käsityöllisyys*, *Naisten käsityöt* sekä *Kotilieden käsitöitä* olivat nähdäkseni merkittävin osa Jalavan toimintaa aikakauslehtien parissa. Näiden lisäksi hän kirjoitti yksittäisiä juttuja tai juttusarjoja muihin lehtiin, kuten käsityöaiheisia juttuja *Nuori voima* -lehden ”Tyttyöjen osastolle” vuonna 1928, sekä teki varhain 1900-luvulla satunnaisesti kuvituksia *Valvojaan*.²⁹⁶ Hänen käsityömallejaan julkaistiin myös muissa lehdissä, esimerkiksi *Kotitaide*-lehdessä.²⁹⁷

1920-luvulta eteenpäin Jalavan uraa määrittivät aikakauslehtien ja omien tilausten lisäksi työt eri kotiteollisuusalan yrityksissä, tärkeimpinä Tellervo Oy:ssä ja Osuustukkukaupassa. Hänen toiminnastaan Tellervon parissa on tarjolla niukasti tietoa. Hän oli yhtiön johtokunnassa varajäsenenä ainakin vuosina 1925-1928, Marika Kuitusen mukaan 1920-luvulta aina vuoteen 1955 asti.²⁹⁸ Seija Heinäsen mukaan osakeyhtiö Tellervo perustettiin Alma Koskisen aloitteesta, ja se oli keskittynyt pääasiassa naisten käsitöiden myymiseen.²⁹⁹ Jalava suunnitteli sinne todennäköisesti myös malleja, sillä Suomen käsityön museon arkiston Tellervo Oy:n kokoelmasta löytyi 27 hänen mallisuunnitelmaansa, jotka koskivat yhteensä vähintään yhtätoista eri mallia.³⁰⁰

Enemmän tietoa on tarjolla Jalavan toiminnasta Osuustukkukaupassa (entinen Suomen Osuustukkukauppa, myöhemmin Keskusosuusliike OTK) sen käsityöosaston johtajana 1920-luvulla.³⁰¹ Käsityöosaston tavoitteeksi määriteltiin vuonna 1925 *Kotoa ja kaukaa* -julkaisussa kotien kauneuden kehittäminen taiteellisilla käsitöillä. Jalavan johtamalla osastolla suunniteltiin käsitöitä, joita myytiin osuuskaupoissa sekä valmiina että piirrettynä kankaille asiakkaan itse valmistettavaksi. Artikkelin mukaan Osuustukkukaupan käsitöitä oli edellisen vuoden aikana myyty neljännesmiljoonan markan arvosta, nykyrahassa noin 85 000 €. ³⁰² OTK:lla valmistettiin myös *Kotilieden* kautta tulleita tilauksia.³⁰³

²⁹⁶ Ks. esim. Tyttöjen osasto, *Nuori voima* 20.2.1928 ja 5.11.1928.

²⁹⁷ Pöytäliina, *Kotitaide* 1.8.1911.

²⁹⁸ Helsingfors Handel och Industri, 1925, 438; 1926, 460-461; 1927, 483; 1928, 501-502; Kuitunen 2005b, 58.

²⁹⁹ Heinänen 1998, 15.

³⁰⁰ Kyseessä on millimetripaperille piirrettyjä mustavalkoisia ja värillisiä mallisuunnitelmia. Osa suunnitelmista on tehty paksummalle pahville, jonka reunaan on kiinnitetty reikiin lankanäytteitä kaikista mallissa käytettävistä väreistä. Mallipiirustukset P0524/0045-0071, Tellervo Oy:n arkistokokoelma, Suomen käsityön museo.

³⁰¹ Lauri Kuoppamäki, Kotiteollisuustyöväkeä, *Käsityöllisyys* 2/1928.

³⁰² Suomen Osuuskauppaliike 25-vuotiaana, *Kotoa ja kaukaa: kansan kirjallinen kuvalehti* 05.09.1925. Rahan arvon muunnin: <https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> haettu 24.4.2023.

³⁰³ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 4.3.1926, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

Lokakuussa 1927 Jalava kirjoittaa Seere Salmiselle, että OTK:n käsityöosasto lopetetaan kannattamattomana, ja sen sijaan aloitetaan samanlaisten tuotteiden koneellinen valmistus.³⁰⁴ Hän oli jo 1924 kirjoittanut, että osaston myynti oli heikentynyt. Syyksi hän veikkasi sitä, ettei tuotteita ole enää myyty kiertelevien kauppiaiden mukana.³⁰⁵ Vaikka käsitöiden myynti oli keskitetty kaupunkeihin kotiteollisuusliikkeisiin, olivat markkinat ja torit edelleen Marjo Soinisen mukaan tärkeimpiä käsityötuotteiden myyntipaikkoja 1920-luvulle asti.³⁰⁶ Myynti elpyi vielä, ja erityisesti joulun alla 1925 Jalava iloitsi OTK:n ”tulista kiirettä”, joka johti jopa 12 tunnin työpäiviin.³⁰⁷ Se ei kuitenkaan riittänyt, ja 1927 Jalavan rooli muuttui käsityöosaston lopettamisen johdosta. Hän kirjoitti Salmiselle saavansa ”piirtää mallia ja seurata ulkomailta tulevaa samanlaista tavaraa”.³⁰⁸ Kaikille järjestettiin Jalavan mukaan OTK:lla töitä, mikä oli hänelle mitä ilmeisimmin henkilökohtainen ja taloudellinen helpotus.

Kaikille järjestetään työtä siellä [--] Ja omasta puolestani tahdon mielellään koittaa – olenhan aina vapaa menemään, kun ei minusta riipu kukaan. [--] Tämä asia on minun sisuani kaivertanut niin kauvan – kun kuvittelin että jo ensi syksynä pitäisi lopullisesti jättää Helsinki – ja alkaa vanheta Peitsalossa, niin pikkusen jänisti.³⁰⁹

OTK oli nähdäkseni Jalavalle tärkeä sekä taloudellisesti että henkilökohtaisella tasolla. Hän kirjoitti asiasta keväällä 1924 myynnin takkuillessa sekä Aino Kallakselle että Seere Salmiselle, jotka asuivat molemmat siihen aikaan Lontoossa. Jalava kirjoitti molemmille, ettei voinut lähteä sinä vuonna käymään Lontoossa nimenomaan tästä syystä. Salmiselle hän kirjoitti:

Mutta sen tämä teki etten minä mihinkään Lontooseen tänä keväänä tule – en tahdo antaa herroille tirehtööreille tilasuutta sanoa että olla hyvä ja mennä kokonaan – koska minä yhtä kaikki viihdyn niin erittäin hyvin, enkä mitenkään tahtoisi pois.³¹⁰

Kuukautta myöhemmin hän kirjoitti samantapaisesti Kallakselle:

Liikkeessä oli meidän osaston myynti viime vuonna edellistä huonompi, ja se ajatus on minulta työntänyt kokonaan syrjään kaikki muut – en voi mennä herroille sanomaan, että ottaisit pitemmän loman – jos he siihen keksisivät vastata, että menkää samalla kokonaan.³¹¹

³⁰⁴ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 16.10.1927, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA

³⁰⁵ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 22.2.1924, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

³⁰⁶ Soininen 1998, 37.

³⁰⁷ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 6.12.1925, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

³⁰⁸ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 16.10.1927, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA

³⁰⁹ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 16.10.1927, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

³¹⁰ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 22.2.1924, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

³¹¹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 14.3.1924, KNKK 1989, 79-80.

Asemansa parantamiseksi hän haaveili vielä helmikuussa 1924 oman liikkeen perustamisesta osuuskauppa Elannon nimiin ja OTK:n käsityöosaston laskuun. Hän kirjoitti Salmiselle: ”Luulisiin sen auttavan asiaa, koska muutkin pikkulafkat jaksavat elää.”³¹² Jalavan toiminnasta OTK:lla käsityöosaston lopettamisen jälkeen ei ole paljoa tietoa saatavilla, ja hän ei kirjoita siitä esimerkiksi Seere Salmiselle enää samoin kuin ennen. Vaikka OTK:n merkitys Jalavan elämässä mitä ilmeisimmin väheni, ei hänellä käynyt aika pitkäksi monien muiden toimiansa ansiosta.

Ilona Jalava oli myös mukana perustamassa Kotiteollisuus o.y. Pirttiä. Kyseessä oli kotiteollisuustuotteita myyvä kauppa. Jalava valittiin johtokunnan varajäseneksi, mutta muuten hänen toiminnastaan sen parissa on saatavilla niukasti tietoa.³¹³

Lopuksi haluan nostaa esiin Jalavan vaikutuksen Suomen ulkopuolella. 1900-luvun alussa Kallasten asuessa Tartossa Jalava osallistui monella tapaa virolaisen käsityökulttuurin kehittämiseen. Esimerkiksi vuonna 1905 Suomen Käsityön Ystävät järjesti käsityönäyttelyn Tarttoon. Riitta Kallas arvelee kyseessä olleen Eesti Pöllumeeste Selts -nimisen maanviljelysyhdyskunnan tukema näyttely. Jalava ehdotti itseään näytille tulevien töiden ”omaiseksi” matkalle Tarttoon, sillä hän tunsu työt ja niiden tekotavat. Tällainen töitä saattava ja niistä huolehtiva ”omainen” oli Jalavan mukaan jo ennen ollut saattamassa Käsityön Ystävien Saksaan lähetettyjä töitä. Jalavalla oli ilmeisen paljon halua lähteä, sillä hän tarjoutui lisäksi opettelemaan töiden esittelyyn tarvittavat termit saksaksi ja viroksi kesän aikana ennen näyttelyä. Saman vuoden elokuussa hän kiitteli vierailustaan Kallaksilla sekä sopi vielä Käsityön Ystävien asioita kuten esineiden aikatauluja, joten Jalavan osallisuus kyseisessä näyttelyssä näyttää jatkuneen sen päättymisenkin jälkeen. Hän hoiti ja välitti muutenkin Käsityön Ystävien asioita Viron suuntaan, usein ystävänsä miehen Oskar Kallaksen puolesta.³¹⁴

Fennomaanisen perhetaustansa kautta ”heimokansojen” kohtalo oli Jalavalle lähellä sydäntä. Aino Kallas mainitsee saman vuoden 1904 marraskuussa miehensä olleen ”hyvin liikutettu museorahoista”, jotka Jalava oli antanut. Riitta Kallas arvioi, että kyseessä oli lahjoitus Viron kansallismuseon perustamista varten. Eesti Rahva Muuseum perustettiin muutamaa vuotta

³¹² Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 22.2.1924, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

³¹³ Viestejä y.m. pakinaa, *Käsityöteollisuus* 11/1911.

³¹⁴ Ilona Jalavan kirjeet Aino Kallakselle 29.5.1904 ja 26.8.1904, KNKK 1988, 228-30; Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 386.

myöhemmin, vuonna 1909.³¹⁵ Jalava toimi myös muissa kansallisissa hankkeissa välittäjänä. Esimerkiksi vuonna 1906 Axel Gallén ja virolaiset sopivat hänen ja Aino Kallaksen kirjeenvaihdon välityksellä Viron kansallisteatteria varten suunniteltuun esirippuun liittyvistä asioista.³¹⁶

Tässä luvussa olen esitellyt, miten Jalavan halu kehittää suomalaista yhteiskuntaa sekä taide- ja kotiteollisuutta kanavoitui moneen suuntaan. Eri toimet vaihtelivat vuosien varrella, mutta varmaa oli, että Ilona Jalavan avusta nautittiin vuosittain kokouksessa jos toisessakin. Erityisesti monissa liitoissa ja järjestöissä hyödyttiin Jalavan ahkeruudesta. Laaja vaikutus oli myös niillä lehdillä, joita hän oli mukana toimittamassa. Näiden lisäksi kotiteollisuusalan liikkeet kuten Tellervo Oy ja Osuustukkukauppa pitivät huolen siitä, etteivät työt päässeet Jalavalta loppumaan.

3.3 Työntäyteinen arki

Edeltävissä luvuissa olen esitellyt Ilona Jalavan valtavan toimintarikasta uraa. Lopuksi tarkastelen, miten kaikki nämä palaset sopivat yhteen Jalavan elämässä, ja miltä hänen työskentelynsä ja arkensa kaiken tämän keskellä näytti. Työvelvollisuudet eivät jakaantuneet tasan pitkin vuotta. Jalavan elämää ja työtä rytmittikin vuosien ajan vuodenaikojen kierto. Hänen tukikohtansa oli Helsinki, jossa hän vietti valtaosan vuodesta. Syksystä kevääseen Jalava työskenteli Helsingissä monien ajan myötä muuttuvien velvoitteidensa parissa. Hänellä oli vuodesta riippuen hoidettavanaan ateljeensa, tuntiopetusta Käsityökoululla, töitä Tellervo Oy:ssä ja Osuustukkukaupassa sekä rooleja erilaisissa yhdistyksissä. Jalava viihtyi Helsingissä ja kaipasi sitä ollessaan pidempään poissa. Vuonna 1919 hän kirjoitti Seere Salmiselle: ”Haluni Hkiin on toisinaan niin valtaava, että melkein voisi itku tulla.”³¹⁷ Helsingin vilskeen rinnalla toista erittäin tärkeää roolia hänen elämässään näytteli perheen kesäpaikka Peitsalo.

Peitsalo edusti Jalavalle luontoa ja rauhaa, mikä oli hänelle tärkeää sekä henkilökohtaisesti että työskentelyn kannalta. Kesät kuluivat myös työn parissa, mutta työ oli luonteeltaan erilaista, vapaampaa. Jalava oli vähemmän sidottu muiden ihmisten aikatauluihin, ja hänellä

³¹⁵ Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 7.11.1904, 231; Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 387; History, Eesti Rahva Muuseum: <https://www.erm.ee/en/content/history> haettu 24.4.2023.

³¹⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 11.3.1906, KNKK 1988, 258-260.

³¹⁷ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 13.9.1919, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

oli aikaa ja tilaa luovalle toiminnalle kuten mallien suunnittelulle. Maaliskuussa 1906 hän kirjoitti Kallakselle ikävöivänsä ”kesää, valoa, lämpöä ja säännötöntä, vapaata työtä.”³¹⁸ Eikä kyseessä ollut vain ainainen kaipuu sinne, missä ei sillä hetkellä ollut. Peitsalossa ollessaan hän todella nautti olostaan ja arvosti rauhallisempaa elämäntahtia: ”Minä en toivo mitään muuta tällä erää, en kaipaa ketään enkä odota mitään.”³¹⁹

Vaikka kesät Peitsalossa nousevat Jalavan kirjeissä esiin erityisen onnellisina vuodenaikoina, niistä saatu ilo tuntui kenties vahvempana kiireisistä Helsinki-kausista saadun vastapainon ansiosta. Helsinki toi omat haasteensa ja ilonsa, eikä Jalava kavahtanut kaupungin kiireitä. 54-vuotiaana, marraskuussa 1932, hän kirjoittaa Kallakselle syksystään Helsingissä:

Se kun on tällaisen ammattilaisen kiireellisintä aikaa tämä vuoden pimein aika, niin ei ehdi muuta ajatellakaan kuin työtä ja taas työtä. Ja siunattuahan se on, ihan ilokseen sitä tekee – ja aika kuluu niin että tuskin perässä pysyy.³²⁰

Erityisesti joulukuun Jalava mainitsee kaikkein kiireisimpänä vuodenaikana.³²¹ Kiireet eivät tosin siihen loppuneet. Esimerkiksi vuonna 1935 Kallas oli kutsunut Jalavan vierailemaan Tallinnassa keväällä mutta hän kieltäytyi vedoten siihen, ettei voinut lähteä kesken ”sesonkia” pois Helsingistä.³²²

Tämä vuorottelu vauhdikkaiden ja kiireisten Helsinki-kuukausien ja rauhallisten Peitsalokesien välillä korosti kenties molempien elämäntapojen eroja kummankin eduksi. Jalavalla oli kyky nauttia molemmista kausista, ja kumpikin korosti toisesta saatua iloa. Nähdäkseni tämä myös jaksotti sitä, minkälaista työtä Jalava missäkin vaiheessa vuotta teki. Syksyt ja talvet olivat niin kiireisiä erilaisten tilaustöiden ja muiden velvoitteiden täyttämistä, puhumattakaan sosiaalisista velvoitteista ja kulttuuriharrastuksista, ettei tilaa henkilökohtaisille projekteille varmasti juurikaan irronnut. Kesät taas olivat ulkoisista velvoitteista vapaampia – vaikkeivat aina *täysin* vapaita – ja tällöin Jalava iloitsi vähemmän strukturoidusta ajasta jona sai suunnitella omia mallejaan ja tehdä niitä töitä, mitä itse halusi. Vetäytyminen kaupungista luontoon ei ollut yksin Jalavan tapa ratkaista ristiriita kaupunkien

³¹⁸ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 11.3.1906, KNKK 1988, 260

³¹⁹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 7.10.1900, KNKK 1988; Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1988, 135-136. Jokaista kesää hän ei tosin voinut rakkaassa Peitsalossaan viettää. ”Särkevällä sydämellä” Jalava vuokrasi Peitsalon kesäksi 1927 Paavo Virkkuselle, mitä hän harmitteli kirjeessä Seere Salmiselle. Kirjeestä käy ilmi, ettei tämä ollut ensimmäinen kerta, kun Jalava oli joutunut veljensä Väinön kanssa tämän päätöksen tekemään. Kenties ratkaisuun vaikuttivat taloudelliset syyt. Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 20.2.1927. SKS KIA.

³²⁰ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 29.11.1932, KNKK 1989, 145.

³²¹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 11.1.1931, KNKK 1989, 139-140.

³²² Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 14.4.1935, KNKK 1989, 164.

kiireen ja luovuuden vaatiman rauhan välillä, ja tällaisten rauhallisten paikkojen merkitys saattoi olla työskentelylle suuri. Samanlaista vuoden rytmittämistä harjoitti myös Aino Kallas niinä vuosina, kun eli miehensä kanssa Lontoossa 1920- ja 1930-luvuilla. Diplomaattielämän kiireiden keskeltä ei löytynyt aikaa kirjoittamiselle, ja näinä vuosina kirjoitusrauhaa Kallakselle merkitsi Kassarin saari, jossa sijaitsi 1924 lähtien Kallasten kesäpaikka. Myös hänen vuotensa jakautuivat luovaan työskentelyyn kesäisin ja suurkaupungin velvoitteisiin muina kuukausina.³²³ Eläköityessään Jalava jäi asumaan Peitsaloon pysyvästi, mistä hän siirtyi asumaan Vivamoon vuonna 1958, 80-vuotiaana.³²⁴

Toinen Ilona Jalavan arkea määritellyt tekijä oli hänen vahva työmoraalinsa. Jalava oli erittäin ahkera, ja tunteja saattoi viikossa kertyä erittäin runsaasti. Kiireisimpinä kuukausina hän työskenteli aamusta iltaan. Tämä utteruus kumpusi nähdäkseni kahdesta päälähteestä: osittain se oli opittu ja taloudellisestikin tarpeellinen tapa, ja osittain se vaikuttaa johtuneen puhtaasta työnilosta.

Jo nuorena, kun Jalavalla oli muiden ikäistensä tapaan sydänsuruja ja muita huolia, työnteke tarjosi jotain, mihin kiinnittää omat ajatuksensa. Vuonna 1898 20-vuotias Jalava kirjoittaa Kallakselle: ”Työtä piisaa kyllä ja hyvä se on, että sitä on. Se se sentään on parasta lohdutusta ja viihdytystä.”³²⁵ Jo 15-vuotiaana hän lohdutti Kallasta hänen sydänsuruissaan:

Tee ankaraa työtä ja elä muiden hyväksi, niin on sullakin toki iloja maailmassa. Hyödytät Suomeasi, niin kansasi sinua rakastaa ja kunnioittaa ja sen rakkaus on luullakseni parempi kuin jonkun yksilön. Luota Jumalaan ja rukoile Hältä apua niin voi kaikki vielä iloksesi ja eduksesi kääntyä.³²⁶

Tässä ohjeessa yhdistyi Jalavan nuoruuden aatemaailman tukipilarit, joita hän tarjosi samassa ilmapiirissä varttuneelle ystävälleen sydänsurujen avuksi: työnteke, isänmaanrakkaus ja uskonto.

Pitkiä päiviä kertyi erityisesti Helsingissä kiireisinä aikoina, kun tilauksia kasaantui ja monet päällekkäiset tehtävät täyttivät päivät. Työnteke ei kuitenkaan liittynyt pelkkään kaupungin kiireeseen, vaan Peitsalossa Jalava sai tehdä pitkiä päiviä omaan tahtiinsa. Aika kului nopeasti

³²³ Leskelä-Kärki 2006, 461.

³²⁴ Peitsalossa olo vaati paljon fyysistä työtä veden ja puiden kantamisesta lähtien. Seere Salminen kirjoittaa Jalavalle hänen siirryttyä asumaan Vivamoon: ”Tämä tieto tuo suurta lohtua meidän kaikkien, sinun ystäväiesi ja omaistesiesi elämään. Nyt tiedämme, että sinulla on lämpöä, ruokaa ja pesuvettä, jotka kaikki olivat työläästi saatavissa rakkaassa Anttilassasi, niin viehkeä paikka kuin se muuten onkin.” Seere Salmisen kirje Ilona Jalavalle 07.10.1958, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

³²⁵ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 8.1.1898, KNKK 1988, 46-47.

³²⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 1.1.1894, KNKK 1988, 31.

töitä tehdessä: ”[--] minulla on täällä työtä jos kuinka paljon, aika tuntuu kuluvan pikemmin kuin toivoisikaan, [--].”³²⁷ Kirjeissään hän kirjoittaa, että hän ”tekee työtä esim. koko päivän, 12 tuntiakin”.³²⁸ Kuten todettu, Peitsalossa Jalavalla oli aikaa suunnitella malleja ja keskittyä omaan luovaan työhön. Syksyt, erityisesti joulun lähestyessä, olivat ulkopuolisten tilausten, oletettavasti joko lehdistä tehtyjen tilausten tai ateljee-tilausten, täyttämiä. Poikkeuksena oli tosin ainakin syksy vuonna 1900, kun perhe oli Peitsalossa Jalavan Aino-siskon sairastelun vuoksi.³²⁹

Ateneum oli paljon työtä teettävä mutta myös työhön motivoiva voima Jalavan elämässä. Kesällä 1901 hän keräili voimia ”käydä työhön käsiksi”, sillä ”syksyllä menen Ateneumiin ja teen työtä todella”.³³⁰ Hän kieltäytyi myös kutsusta vierailta syksyllä Kallaksilla Pietarissa, ”sillä Ateneumissa alkaa syyskuun 10 p:nä – ja minun täytyy olla ahkera.”³³¹ 12-tuntinen työpäivä nousee esiin myös myöhemmissä kirjeissä:

Se on se raju työinto, joka minut on pauloihinsa kietonut – se tappaa minusta vähitellen kaiken muun, ihmisen ja naisen ja ystävän – pelkään minä. [--] Ja taas toiselta puolen, kun tuntee oman luonteensa heikkouden ja huonon karaktäärin (sillä se minulla totisesti on) niin tietää myös, että 12-tuntinen työpäivä on ainoa, joka kykenee regleeraamaan minun hillittömät ajatukset.³³²

Näin hän kirjoitti juuri 30-vuotta täytettyään. Työllä oli kyky vallata Jalavan kaikki ajatukset. Toisaalta työnteko tuotti hänelle myös iloa, ja kirjeistä huokuu aito työnilo. Joskus taustalla oli kuitenkin myös melankolisempi tarve käyttää työntekoa hillitsemään omia ajatuksia, kuten yllä. Työtahti rasitti myös työtään rakastavaa Jalavaa, erityisesti henkilökohtaisten kriisien yhteydessä. Hän mainitsi yllä olevassa kirjeessä olevansa lähdössä pariksi kuukaudeksi ulkomaille, todennäköisesti johonkin päin Saksaa, keräämään itseään ja palautumaan henkisesti, viitaten yksinkertaisesti viime vuoden vieneen häneltä ”liikaa ajatuksen voimaa”.³³³ Kyseessä on vuosi 1907, jolloin Jalavan sisko Aino Jalava lopulta kuoli pitkän sairastelun jälkeen keuhkotautiin.³³⁴

Jalava viihtyi hyvin yksin ja rauhassa, ja oppi nauttimaan yksinelosta erityisesti vuosien kuluessa. Hän oli kuitenkin myös haaveillut perinteisemmästä elämästä perheineen ja

³²⁷ Ilona Jalavan kirja Aino Kallakselle 7.10.1900, KNKK 1988, 135.

³²⁸ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 8.11.1900, KNKK 1988, 137.

³²⁹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 7.10.1900, KNKK 1988, 135.

³³⁰ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 7.7.1901, KNKK 1988, 160.

³³¹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 27.7.1901, KNKK 1988, 162.

³³² Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 26.1.1908, KNKK 1988, 291.

³³³ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 26.1.1908, KNKK 1988, 291-291.

³³⁴ Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1988, 416.

lapsineen, ja tämän puute tuntui ajoittain kipeänä.³³⁵ Tämä vaikuttaa olleen yksi työn äärelle työntävä tekijä, joka venytti työpäiviä ajoittain erittäin pitkiksi. Esimerkiksi vuonna 1911 Jalava kirjoittaa alakuloisuudestaan Kallakselle. Monet ystävät olivat hänen läheltään menneet naimisiin, mikä oli nostanut pintaan pohdintoja hänen omasta yksinäisyydestään ja sen aiheuttamista negatiivisista tunteista itseään kohtaan. Hän kirjoittaa jälleen työnteon auttaneen.

Tämän monesti ennen eletyn kiirastulen minä nyt taas olen elänyt, samat tuskat ja kyyneleet kuin ennenkin – ja sama siunattu loppu, sitte kuin kyyneleet on kuivuneet ja väsymys talttunut – ja työn touhu todella alkanut. Ja nyt minä olen taas entiselläni – iloinen ja työssä kiinni – ja jaksan käsittää kaiken oikeassa asussaan.³³⁶

Tämän puolen voisi tulkita työhön pakenemisena, tapana siirtää ajatukset negatiivisista tunteista jonnekin muualle. Tapa ei ollut Jalavalle ainutlaatuinen, ja Maarit Leskelä-Kärki kirjoittaa esimerkiksi Aune Krohnin pitäneen työntekoa helpotuksena omista ajatuksistaan.³³⁷

Ahkera työnteko ei kuitenkaan ollut vain laastari, vaan kenties myös peritty tapa heittäytyä omiin kiinnostuksiinsa, erityisesti työnteon ollessa elinikäisen harrastuksen ja intohimon parissa. Isänsä elämäkerrassa Jalava kuvailee heidän läheistä suhdettaan sekä satunnaisia isän ja tyttären välisiä yhteydenottoja. Jalavan mukaan ne aiheutuivat ”aina samasta syystä, minun muka liiallisesta työnteostani.”³³⁸ Kirjassa kuvaillussa yhteenotossa oli kyseessä tavallista suurempitoinen lippu, jonka tilausta isän mukaan Jalavan ei olisi pitänyt ottaa tehdäkseen.

Tähän Jalava toteaa:

Merkillinen mies, itse teki työtä aamusta yöhön, arjet ja pyhät samaa tahtia, mutta kun toinen, häntä yli kolmekymmentä vuotta nuorempi ihminen ja siis paremminkin jaksava ja joka juuri häneltä oli perinyt vähäisen työntönsä, tahtoisi sitä käyttää, niin sitä ei sallittaisi.³³⁹

Kova työnteko ja pitkät päivät olivat siis tietyltä osin myös kotoa opittuja taipumuksia.

Kirjoittaessaan Krohnin sisarien pakottavasta työn kaipuusta Maarit Leskelä-Kärki tarkastelee heidän työntekoaan taiteellisen luomispakon lisäksi heidän fennomaanista taustaansa vastaan. Jalavien ja Krohnien perheet olivat Jalavan nuoruudessa vahvasti toisiinsa yhteydessä ja kotien aatteellisessa ilmapiirissä oli epäilemättä paljon yhtäläisyyksiä. Leskelä-Kärki nostaa

³³⁵ Ks. esim. Ilona Jalavan kirje Aino Krohnille 4.2.1900, KNKK 1988, 125-126.

³³⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 5.2.1911, KNKK 1988, 331.

³³⁷ Leskelä-Kärki 2006, 616-617.

³³⁸ Jalava 1948, 386.

³³⁹ Jalava 1948, 386.

esiin fennomanian yhteyden työnteon ihannointiin sekä velvollisuuden ja uhrautuvuuden ihanteeseen Krohnen suvussa, joka vietiin niin pitkälle kuin kykyä työskennellä vain oli. Hän nostaa esiin myös Pertti Lassilan ajatuksen työnteosta Krohneille jumalanpalveluksena, jolla on luterilaiset juuret.³⁴⁰ Jalavan kodin vahvalla uskonnollisuudella ja työnteon ihanteella, joka määrittäi myös Jalavan suhdetta uskontoon pitkin hänen elämänsä, voisi päätellä olleen samanlaiset juuret. Näin Jalavan työnteoko kytkeytyy merkityksellisellä tavalla fennomanian perintöön sekä hänen töidensä kansallisen tyylin ja aiheiden kautta että suhteessa itse työnteokseen.

Leskelä-Kärki nostaa esiin myös Jalavan käymän Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun, jonka yhteyttä Tyyni Tuulion työteliäisyyteen on pohtinut Riitta Oittinen. Koulun opettajina ”äärimmäisen aktiivisia, toimeliaita naisasianaaisia, jotka ’kammosivat laiskuutta’.” Tuulio oli kiitellyt ”koulussa opetettua asennetta, jossa työ ei ollut pakko vaan ’luonnollinen elämänmuoto’”. Leskelä-Kärki kirjoittaa koulun lisäksi perheen ja suvun vaikuttaneen Krohnen sisarukset ympäröineeseen mentaliteettiin.³⁴¹ Jalavien perheestä tällaista toimeliaisuutta ja työnteon eetosta ei todellakaan puuttunut, ja uskallan rinnastaa Krohnen perheen ja Jalavan kodin henkiset ilmapiirit toisiinsa, vaikkei Jalavilla ollutkaan kenties täysin saman mittakaavan aktiivista sukua ja ”krohnilaisuutta” vastaavaa suku-myyttiä.³⁴²

Kasvuympäristön työnteoko ympäröivän mentaliteetin ja työnteon ihannoinnin lisäksi myös taloudelliset seikat saattoivat lisätä työnteoko, jota selitettiin työinnolla. Ilona Jalava rinnastuu tässä Aune ja Helmi Krohniin yksin elävänä, itsensä elättävänä naisena. Leskelä-Kärki pohtii, oliko ”ihannoidun työn eetoksella” helppo kätkeä jatkuvaan työnteokseen kannustavaa taloudellista todellisuutta.³⁴³

Ilona Jalavan halu tehdä työtä on läsnä myös hänen myöhemmissä kirjeissään, eikä rajoitu vain uran alun intoon. Vuonna 1935 Jalava kirjoittaa Kallakselle:

Tällä hetkellä minussa elää jokin ihmeellinen työnhalu, jota olosuhteet ovat kauvan pitäneet kuin kahleissa – sen pelkkä tunteminen on tuottanut iloa – kunhan se tuottaisi työnkin tulosta – olisi siinä isostikin onnea mun osalleni!³⁴⁴

³⁴⁰ Leskelä-Kärki 2006, 617.

³⁴¹ Leskelä-Kärki 2006, 618.

³⁴² Riitta Konttinen kirjoittaa sukuperinnön merkityksestä 1900-luvun taitteessa Aino Sibeliuksen ”järnefelttiläisyyden” ja ”kloottimaisuuden” perinnöistä, ja mainitsee toisena vastaavanlaisena sukumyyttinä ”krohnilaisuuden”. Konttinen 2019, 25.

³⁴³ Leskelä-Kärki 2006, 618.

³⁴⁴ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 22.11.1935, KNKK 1989; Riitta Kallaksen taustoitukset teoksessa KNKK 1989, 165-166.

Työnteon rinnalla eräs Jalavan arkeen vaikuttanut asia oli hänen opiskelijoille pitämänsä täyshoitola, ”Jalavan puulaaki”. Hän alkoi pitää puulaakia äitinsä kanssa todennäköisesti vuodesta 1910 lähtien, kenties taloudellisesta tarpeesta perheen isän Antti Jalavan kuoltua, ja jatkoi sen toimintaa vielä pitkään äitinsä kuoltua. Opiskelijat täyttivät vuosien ajan hänen kotinsa ja olivat Jalavalle tärkeä ilonlähde. Suositun täyshoitolan asukkaista muodostui tiivis sosiaalinen yhteisö, ja Jalava oli välillä nuorille kuin vanhempi tai ystävä.³⁴⁵ Riitta Konttinen kirjoittaa Jalavan olleen ”henkevää, älykästä, taiteellista ja huolehtivaa seuraa”, ja toteaa puulaakin olleen tunnettu hyvästä hengestään.³⁴⁶ Puulaaki oli myös se, mistä Jalava tekstiilitaiteen ohella usein muistettiin: hänen hyväntuulisuus ja äidillisyyys majoittamiaan nuoria kohtaan pysyi pitkään monien mielessä. Lapsuudenkotinsa tapaan Jalavan kotona vilisi ihmisiä. Aino Kallas kirjoittaa muistelmissaan:

Vanhempainsa kuoltua hän avasi koko kotinsa Kruununhaassa juuri nuorisolle, luovuttaen sen niin tarkoin täyshoitolaisilleen, että hänelle itselleen jäi vain keittiön takainen kamari, toisinaan ei sitäkään. [--] Täyshoitolaisten lisäksi hänellä oli vielä parikymmeninen parvi vakituisia ruokavieraita, kaikki enimmäkseen, kuten sanottu, opiskelevaa nuorisoa, kumpaakin sukupuolta. Hänen täyshoitolansa saavutti maineen myös oikeana kihla-apajana, sillä ainakin puoli tusinaa nuoria asukkeja löysi sen suojissa ikiomansa.³⁴⁷

Puulaakin osuudesta siinä miten ihmiset näkivät ja muistivat Jalavan kertoo myös se, että tässä lyhyessä muistelmakirjoituksessa, otsikoltaan ”Eräs elinkautinen ystävyys”, Kallas kirjoittaa pitkällisesti Jalavan puulaakista, mutta koko luvussa hän ei mainitse Jalavan käsitöitä sanallakaan. Vain tämän Kallaksen muistelun lukemalla saisi sen kuvan, että täyshoitola oli tärkein ja ensisijaisin asia Jalavan elämässä. Kallas antaa puulaakille myös syvällisemmän merkityksen:

Sen emäntä sen sijaan oli ja jäikin naimattomaksi. Mutta hän on elävä esimerkki naisesta, jonka luontaiset rakkaus- ja äitiysvaistot kaikista esteistä huolimatta saavat hänet perustamaan suuren perheen ja keräämään ympärilleen lapsilauman.³⁴⁸

Vaikka täyshoitolan pitämisen syyt olivat alusta lähtien oletettavasti taloudelliset, on varmaa, että puulaakin nuoriso oli Jalavalle tärkeä osa arkea ja toi hänelle paljon iloa. Kirjeissään hän kirjoitti usein arkea piristävistä nuorista, kuten helmikuussa 1936: ”Täällä kotona on talo täynnä nuoria ja naurua – sitä kuunnellessa kuluu aika arvaamattoman pian.”³⁴⁹ Puulaaki oli

³⁴⁵ Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1989, 298.

³⁴⁶ Konttinen 2019, 374.

³⁴⁷ Kallas 1947, 108.

³⁴⁸ Kallas 1947, 108.

³⁴⁹ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 11.2.1936, KNKK 1989, 167.

pystyssä jossain muodossa viimeistään vuodesta 1910³⁵⁰ lähtien: vuonna 1933 Jalava päivittelee Seere Salmiselle ajan kulumista ja sitä, että puulaakiin oli tulossa jo toista sukupolvea – ”siitä on 22 vuotta kun Katri tuli meille!”³⁵¹

Alun perin pääsyvaatimuksena oli ilmeisesti ollut tavoite valmistua tohtoriksi, ja monet asukkaat sen saavuttivat. Linja ei kuitenkaan ollut joustamaton, ja Riitta Kallas mainitsee muilla päämäärillä majoittuneista muun muassa Kirsti Gallen-Kallelan ja Jalavalle läheisenä ystävänä pysyneen Seere Salmisen.³⁵²

Ilona Jalavan luona majoittuivat myös monet muut tutut ja ystävät. Esimerkiksi vuonna 1924 Jalavan ystävä Aino Sibelius majoittui pidempään puulaakissa ollessaan Helsingissä hoidattamassa jalkaansa. Sibelius viihtyi puulaakin vieraana hyvin. Riitta Konttinen kirjoittaa ”bolaagista”: ”Sen suuren ruokapöydän ääressä keskusteltiin ja naurettiin paljon, ja se teki hyvää Ainolle.”³⁵³ Myös Aino Kallas hyödynsi puulakin palveluita, tosin omia tyttäriään varten. Ainakin vuonna 1924 hän kyselee Jalavalta, voisiko tämä majoittaa tyttärensä Virven pariaksi viikoksi täyshoitoon tämän ollessa Helsingissä.³⁵⁴ Jalava ilahtui näistä vierailuista ja tuli Kallaksen tytärten kanssa hyvin juttuun. Vierailulle tulivat lopulta Kallaksen molemmat tyttäret, minkä jälkeen Jalava kirjoitti ystävälleen: ”Sain sitä paitsi monesti oikein iloisesti nauraa Virven ja Lainen jutuille ja edesottamuksille. Välistä ne muistutti ihan sinua entisiltä ajoilta, välistä Laine taas Oskaria.”³⁵⁵

On vaikeaa paikantaa, koska puulaakin pitäminen on loppunut, mutta ainakin 1930-luvulla majoitettavien joukko oli edelleen suuri. Vuonna 1933 Jalava kirjoittaa Kallakselle: ”Peitsalosta tuli omenia satoja kiloja ja naurua on riittänyt tässä 13-päisessä päivällispöydässä yllin kyllin. Jos minä olen se kuoleva kolmastoista, niin ainakin se lähtö naurussa suoritetaan!”³⁵⁶ Täyshoitolassa koetuista iloista kertoo myös se, että monet entiset asukkaat pitivät Jalavaan yhteyttä pitkään poislähtönsä jälkeen.³⁵⁷ Vuodelta 1948 löytyy lisäksi Ilona

³⁵⁰ Lokakuussa 1910 Jalava kirjoittaa Kallakselle: ”Täällä kotona on iloinen elämä, kun on 3 nuorta ihmistä – Juuli Suits on suloinen ihminen ja nuo toiset 2 on hyvin iloisia – minä olen hyvin tyytyväinen tähän kotimeneen.” Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 21.10.1910, KNKK 1988, 327.

³⁵¹ Ilona Jalavan kirje Seere Salmiselle 11.09.1933, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

³⁵² Riitta Kallas mainitsee tohtoriksi valmistuneista asukkaista mm. Urho Kekkonen, Paavo Kastarin, Arvi Korhosen, Lauri Postin ja L.A. Puntilan. Muista, jotka eivät tavoitelleet tohtoriksi, Kallas mainitsee Eero Petäjäniemen, Severi Saarisen, sekä Sibeliuksen tyttäristä Margareta Jalaksen, Ruth Snellmanin ja Heidi Blomstedtin. Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1989, 298.

³⁵³ Konttinen 2019, 374.

³⁵⁴ Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 23.11.1924, KNKK 1989, 84.

³⁵⁵ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 8.3.1925. KNKK 1989, 90.

³⁵⁶ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 19.12.1933, KNKK 1989, 149.

³⁵⁷ Riitta Kallaksen viitteet teoksessa KNKK 1989, 298.

Jalavan arkistokokoelmasta kolmiosainen ”Jalavan puulaakin kronikka” joka kertoo puulaakista ja sen asukkaista.. Ensimmäinen osa on kirjoitettu *Kymmenen virran maan* säveleen, toinen osa *Rosvo Roopen* ja kolmas osa *Pikku poika posteljoonin* säveleen. Laulun ensimmäisen osan kirjoitti Seere Salminen, ”Serp”. Laulut ovat suurimmaksi osaksi puulaakin eri asukkaiden esittelyä, mutta jokaisessa osassa lauletaan myös Ilona Jalavasta. Ensimmäinen osa päättyy säkeistöön, jossa kiitetään Jalavan roolia puulaakilaisten elämässä:

Kun muistelen aikoja menneitä
on syömmessä lämmin tunne.
Ei häivy ne muistot mielestä,
vaikka kohtalo veisikin kunne.
Siitä kiitos ja kunnia Ilonaiselle,
joka kaikkensa uhraisi nuorille.³⁵⁸

Jalava oli lähipiirissään pidetty ja arvostettu ihminen. Hän oli realisti ja tarkkanäköinen, eikä arastellut sanoa mielipidettään asioihin. Häntä on kuvattu huumorintajuisena, ja Aino Kallas kirjoittikin 1913 päiväkirjaansa: ”Väsytys, alakuloisuus kuin pois pyyhitty, Ilonan reipas huumori syövyttää pois sentimentaalisuuden minusta kuin happo.” Jalavan läheiset arvostivat myös hänen tarkkanäköisyyttään ja ihmistuntemustaan. Helmi Setälä kirjoittaa siskolleen Aino Krohnille 1899 vietettyään Jalavan kanssa aikaa yhdessä Budapestissa:

Vasta eilen minä ymmärsin mikä ystävä sinulla Ilonassa on ja mikä tyttö Ilona on. Me puhuimme niin paljon yhdessä eilen, ehkä se oli aivan sattumus, että hän juuri minulle oli niin avonainen, tai että minä hänelle sanoin ja osoitin enemmän kuin mitä koskaan edes itselleni olin uskaltanut tunnustaa. Mutta sinä tunnet hänet, ja tiedät vielä paremmin kuin minä, kuinka suuri kyky hänellä on tunkeutua ihmissydämiin ja lukea niistä kuin avonaista kirjaa.³⁵⁹

Ilona Jalava oli mitä ilmeisemmin läheisilleen, erityisesti Kallakselle, myös neuvojen lähde kodinsisustuksen ja tekstiilien aloilla. Sisustaessaan kotiaan Tartossa Kallas lähetti Jalavalle eräät huonekalumallit, pyytäen niistä kiireellisesti hänen mielipidettään.³⁶⁰ Vuonna 1909 hän kirjoitti myös päiväkirjaansa Jalavasta:

Oikeasti ajattelen yksinomaan vaatteita ja sitä, etten vain ostaisi tyhmästi, kuten tapani on. Koetan joka hetki ajatella, mitä Ilona valitsisi!³⁶¹

³⁵⁸ Jalavan puulaakin kronikka 1.2.1948, Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

³⁵⁹ Helmi Setälän kirje Aino Krohnille 26.10.1899, KNKK 1988, 102.

³⁶⁰ Aino Kallaksen kirje Ilona Jalavalle 10.3.1913. KNKK 1988, 350.

³⁶¹ Kallas (29.3.1909) 1954a, 147.

Eläköityminen ei tarkoittanut Jalavalle käsitöistä luopumista. Hän vietti valtaosan vuodesta Peitsalossa, vierailien Helsingissä harvemmin. Koko elämänsä touhukkaasti ja aktiivisesti viettäneestä Jalavasta tämä elämänvaihe tuntui ajoittain tyhjältä, mutta hän viihtyi silti Peitsalossa hyvin pitkään silloinkin, kun arjen pyörittämiseen vaadittavat askareet alkoivat tuntua raskaalta.³⁶² Käsitöiden tekemistä hän ei kuitenkaan jättänyt koskaan. 69-vuotiaana hän kirjoittaa Kallakselle käsitöiden tekemisen nautinnosta ja lohdusta:

Kun radiota kuunnellessani kudon sukkaa tai kintaita kuvittelen usein näkeväni sinut kudin kädessä leppoisasti nauttivan mukavasta käsityöstä – *voi* ajatella muuta kuin käsillä olevaa työtä, mutta *voi* myös lepuuttaa ajatuksiaan olemalla ajattelematta.³⁶³

³⁶² Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 10.2.1947, KNKK 1989, 214.

³⁶³ Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle 10.2.1947, KNKK 1989, 214.

4 Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen kartoittanut Ilona Jalavan ammatillista toimintaa tekstiilitaiteen, taideteollisuuden ja kotiteollisuuden aloilla 1900-luvun alun Suomessa. Tutkimusprosessini alkuvaiheessa lähestyin Jalavan uraa vahvimmin tekstiilitaiteen kautta, sillä nimenomaan *tekstiilitaiteilija*-nimikkeellä hänet usein kirjallisuudessa mainitaan. Vaikka tarkoitukseni oli alusta asti myös varsinaisen tekstiilitaiteen ulkopuolelle jäävien toimien kartoittaminen, nousi niiden merkitys prosessin edetessä ajateltua suuremmaksi. Syy tähän oli yksinkertaisesti se valtava moninaisuus ja toiminnan skaala, joka kirjeiden ja sanomalehtileikkeiden takaa alkoi hahmottua. Tämän kaiken jaottelu yksittäisiin teemoihin osoittautui ajoittain hankalaksi ja vaati rajantekoa tekstiilitaiteen ja Jalavan muiden toimien välillä. Ei ollut myöskään alusta asti selvää, että juuri pedagogia nousisi muiden alojen yli omaksi kokonaisuudekseen. Vaikka tarkasteluni kohteena oli nimenomaan Ilona Jalavan ura ja ammatillinen toiminta, koin silti tarpeelliseksi nostaa lopuksi esiin hänen arkeaan ja sosiaalista elämäänsä. Kuten olen tutkimuksessa osoittanut, Jalava oli erittäin omistautunut työlleen, eikä eroa työpäivillä ja yksityiselämällä aina välttämättä ollut.

Koska tutkimukseni jäsenyi Ilona Jalavan eri toimialojen mukaan, pidän kronologista yhteenvetoa hänen urastaan mielekkäänä. 1900-luvun ensimmäistä vuosikymmentä määrittelivät Jalavan uralla vielä hänen opintonsa Helsingin Käsityökoululla ja ”Ateneumilla”, Taideyhdistyksen piirustuskoululla. Tämä oli myös hänen aktiivisinta aikaansa pedagogian alalla, sekä opettajana Käsityökoululla että aktiivina Suomen Käsityönopeuttajain Liiton toiminnassa. Liiton perustaman *Käsiteollisuus*-lehden kautta alkoi myös Jalavan toiminta aikakauslehtien parissa. Hänen asemansa tekstiilitaiteilijana alkoi vahvistua ja näyttäytyä yrittäjyytenä hänen oman ateljeensa muodossa.

1910-luvulla painottui Jalavan julkaisutoiminta mallisalkkujen ja *Naisten käsityöt* -lehden toimittajana. 1920-luvulla käsityöoppaiden toimitus painottui saksalaisten oppaiden käännöksiin. Samaan aikaan Jalava astui vahvemmin kotiteollisuusyritysten toiminnan pariin. Näistä tärkeimmät olivat Osuustukkukauppa ja Kotiteollisuus Oy Tellervo. Hän siirtyi myös virallisesti suunnittelijaksi Suomen Käsityön Ystävien palvelukseen, johon hänellä oli ollut 1900-luvun alusta lähtien yhteyksiä. 1930-luvulla merkittävin uusi toimi oli *Kotilieden käsityöt* -liitteen toimittaminen, josta hän vastasi Suomen Käsityön Ystävien nimissä. Tämän kaiken taustalla punaisena lankana oli 1900-luvun alusta lähtien kulkenut Jalavan

mallisuunnittelu sen eri muodoissa sekä itse käsitöiden valmistaminen tilaustyönä monissa eri konteksteissa, mukaan lukien hänen oma ateljeensa kautta.

Elämäkertatutkimus on harvoin yksinkertaista ja suoraviivaista. Ihmiselämään kuuluu niin paljon sekä julkista että yksityistä, että kokonaiskuvan muodostaminen on väistämättä hankalaa eikä tule koskaan valmiiksi. Varsinkin laajan elämäntyön tehneen ihmisen toiminnasta löytyy loputtomasti pieniä mainintoja pitkin tutkimusprosessia ja on punnittava, miten koostaa kaikesta löydetyistä mielekäs ja riittävän kattava kuvaus. Myös tutkimustulosten rajallisuus on hyväksyttävä. Koska Ilona Jalavalta ei ole säilynyt kirjeiden lisäksi paljoakaan omaelämäkerrallisia tekstejä, oli minun tukeuduttava tutkimuksessa ulkopuolisiin, usein fragmentaarisiin lähteisiin. Sanoma- ja aikakauslehtijutut antoivat sirpaleisen katsauksen Jalavan toimintaan, ja kokonaiskuvan kokoaminen näistä palasista osoittautui ajoittain hankalaksi. Prosessiin kuuluu myös jonkin verran päättelytyötä, jonka tuloksista ei voi lopulta aina saada täyttä varmuutta. Kunnianhimoinen toiveeni rakentaa puutteeton, kattava kuva Jalavan toiminnasta asettui erinäisissä tutkimusvaiheissa haittaamaan tutkielman etenemistä, ja tästä irtautuminen mahdollisti lopulta prosessin etenemisen.

Tutkimuksestani on muodostunut lähtökohtaisesti toimijuuselämäkerta, jossa pyrin kuitenkin antamaan inhimillisen kuvan siitä ihmisestä, jonka ura tarkastelun keskiössä on. Tutkimukseni aikana Ilona Jalava on kirjeidensä ja muiden kirjoittamiensa tekstien kautta tullut minulle tietyllä tapaa eläväksi, ja olen kokenut ymmärtäneeni jotain siitä humoristisuudesta ja elinvoimasta, josta monet hänen tuntemansa ihmiset hänet ovat muistaneet. Kenties siksi en ole voinut vastustaa monien suorien lainausten käyttämistä sellaisenaan ja tuomasta esiin niitä tekstipätkiä, joissa hänen kirjoitustyyliinsä tulee vahvasti esiin. Kyseessä on haluni nostaa esiin nämä itseäni viihdyttäneet ja Jalavan eläväksi tehneet tekstikatkelmat muidenkin luettavaksi. Kuten elämäkerrallisista tutkimuksista on jo todettu, ei yksittäistä ihmiselämää voi koskaan esittää täysin välittömästi ja todenmukaisesti. Toivon kuitenkin tavoittaneeni joitain välkähdyksiä Jalavan persoonasta, urasta ja elämästä. Hänen keskeisen asemansa aikansa Helsingissä on tullut minulle selväksi senkin kautta, kuinka monen ihmisen elämäkerrassa, erityisesti Riitta Konttisen teoksissa, hänen kirjoittamiaan kirjeitä käytetään lähteenä. Erityisesti Jalavan kirjeet Aino Kallakselle ovat pieni ikkuna moniin 1900-luvun alun suomalaisiin kulttuurikoteihin.

Tutkimuksessani Ilona Jalavan elämä ja ura yhdistyvät moniin 1900-luvun alun ilmiöihin jotka määrittelivät niitä ehtoja, joita Jalavan toimijuudella oli. Taideteollisuuden kenttä oli

vielä vakiintumaton ja järjestäytymätön, ja tekstiilitaiteen koulutusohjelma avattiin vasta vuonna 1929 Jalavan ollessa 51-vuotias. Myös kotiteollisuutta, johon käsityönopetus tänä aikana luettiin, kehitettiin tänä aikana systemaattisesti esimerkiksi erilaisilla näyttelyillä ja *Käsateollisuus*-lehdessä käydyllä keskustelulla.

Tämä kehitysvaihe, jossa taideteollisuusala Ilona Jalavan elinaikana oli, vaikutti luonnollisesti hänen uransa ja työtehtäviinsä. Kenties osittain kentän vakiintumattomuuden vuoksi Jalavan ura koostui monista sekalaisista tehtävistä, eikä hänellä olisi todennäköisesti olisi ollut taloudellisia mahdolluuksiakaan erikoistua vain yhteen asiaan. Tässä Jalava vertautuu erityisesti kirjallisella kentällä toimineeseen aikalaiseensa Aune Krohniin. Tutkimuksessa toin esiin Maarit Leskelä-Kärjen esityksen Aune Krohnin urasta, jota leimasivat sekalaiset kirjalliset työt ja toimet. Rinnastin tällaisen ”pienten” kirjallisten töiden määrittämän uran Jalavan toimintaan järjestäytyvän taideteollisuuden parissa. Koen tämän ”sekatyöläisyyden” kuvaavan hyvin Jalavan monipuolista toimintaa suhteessa käsitöihin ja työskentelyyn. Näen sen myös mahdollisena syynä sille, että Jalava on jäänyt historiassa unohduksiin, vaikka hän aikanaan oli hyvin tunnettu ja arvostettu henkilö kyseisellä alalla. Tarkemmin erikoistuneet tekstiilitaiteilijat saivat tämän erikoistumisen ansioista vahvemman aseman taideteollisuutta ja tekstiilitaidetta käsittelevässä historiankirjoituksessa. Jalava puolestaan kulki uransa aikana monilla eri nimikkeillä, joista muutamia olivat käsityönopettajan ja tekstiilitaiteilijan rinnalla piirustuksenopettaja, taideteollisuuspiirtäjä sekä koristetaiteilija. Nykyään häneen viitataan lähinnä nimikkeellä tekstiilitaiteilija – nimike, joka vakiintui yleisempään käyttöön vasta 1920-luvulta lähtien.

Ilona Jalavalla oli tekstiilitaiteen lisäksi suuri merkitys suomalaisten käsityöoppaiden ja käännettyjen oppaiden toimittajana. Hänen panoksensa mallisuunnittelijana edisti osaltaan kotimaisten käsityömallien arvostuksen nousemista. Tutkimuksessani sijoitan Jalavan hänen mallikirjojensa ja lehtikirjoittelunsa kautta myös niin sanotun makueliitin joukkoon, joka määritteli ennen ja erityisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeen hyvän maun yhteiskunnallista käsitettä. Jalava käytti ääntään asiantuntijana erityisesti lehdissä ja mallisalkuissa neuvoakseen suomalaisia kotiin ja sisustukseen liittyvissä hyvän maun kysymyksissä.

Tutkimuksessani osoitin Jalavan ammatillisen toiminnan olleen monella tapaa vahvasti yhteydessä siihen aikaan, jossa hän eli. Tulkitsin hänen tekemisen filosofiaa määritteleviksi periaatteiksi yksinkertaisuuden, käytännöllisyyden sekä kauneuden. Erityisesti

yksinkertaisuus ja käytännöllisyys olivat yhteydessä ajan esteettisiin käsityksiin, kun vaatimattomuutta pidettiin arvossa ja porvarillinen koreilu alkoi poistua muodista. Jalavan aikaa ja sosiaalista ympäristöä määrittävät arvot, erityisesti perheen ja ystäväpiirin fennomaaninen tausta, vaikuttivat hänen taiteeseensa sekä tyyllillisesti että aiheenvalinnoissa. Myös luonnon merkitys ajan taiteessa, erityisesti jugendissa, näkyy Jalavan tuotannossa. Tästä yleisestä trendistä huolimatta osoitin, että Jalavalla oli myös henkilökohtaisesti merkityksellinen suhde luontoon, joka kenties korosti sen merkitystä hänen tuotannossaan. Näiden faktojen valossa uskon Jalavan edustavan toimijana vahvasti omaa aikaansa, mutta näen hänen tästä huolimatta kehittäneen oman vahvan tyylinsä.

Punainen lanka Ilona Jalavan toiminnassaan tekstiilitaiteen, taideteollisuuden ja kotiteollisuuden parissa olivat aina tekstiilit. Hänen monipuolinen tuotantonsa erityisesti mallisuunnittelun parissa tarjoaa paljon kiinnostavia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Erityisen hedelmällistä olisi vertaileva tutkimus Jalavan aikalaisten, esimerkiksi Ellinoora Ivalon, suunnitelmien käsityöoppaiden kanssa. Tämä mahdollistaisi selkeämmän analyysin siitä, mitkä olivat juuri Jalavan tuotannolle tyypillisiä piirteitä, ja mitkä yleisempiä varhaisten tekstiilitaiteilijoiden tuotannossa. Tämän tutkimuksen puitteissa ei myöskään ollut mahdollista syventyä analysoimaan systemaattisemmin Jalavan tuotannon tyyllillistä kehitystä, mikä olisi sekin kiinnostava tutkimusmahdollisuus. Tyylikehitys varhaisesta jugendin muotokielestä modernistisiin ja funktionalistisiin ryjyihin voisi tarjota mielenkiintoisen näkökulman 1900-luvun alun Suomen tyylikehitykseen yksittäisen tekstiilitaiteilijan tuotannossa. Kiinnostavaa olisi myös selvittää vertailevan tutkimuksen avulla unkarilaisen kansantaiteen vaikutusta Jalavan tuotantoon. Unkarilaisen kansantaiteen vaikutus yhdistetään usein Jalavan malleihin, mutta siitä, miten tämä vaikutus Jalavan suunnittelemissa käsitöissä tarkalleen näkyy, ei ole tällä hetkellä selvyyttä.

Vaikka tutkimukseni fokus on ollut Ilona Jalavan urassa, haluan päättää sen kohdistamalla vielä huomioni siihen naiseen tämän vaiherikkaan uran takana, joka toi iloa niille monille ihmisille, jotka hänen elämänsä läpi kulkivat. Näin Kirsti Gallen-Kallela muisteli 1958 Ilona Jalavan 80-vuotispäivän kunniaksi.

Muistikuvaani liittyy vielä se ihmeen kaunis näköala Ilonan ikkunoista Pohjois-satamaan. Etenkin keväällä, jolloin meri oli syvän sininen, saaret vaaleanvihreät ja laivat niin häikäisevän valkoiset kirkkaassa auringonpaisteessa, ja jolloin nuoren ihmisen mieli tulee levottomaksi lähteviä laivoja katsellessa. Mutta ihmeellistä oli se, että kun tätä Ilonan ikkunasta katseli ei mieli tullutkaan levottomaksi, vaan viihtyi niin äärettömän hyvin

näitten seinien sisäpuolella, jossa vallitsi hyvyys, ilo ja ymmärtämys nuorta ihmistä kohtaan.³⁶⁴

Ilona Jalava muistetaan usein hänen lämpimän, viisaan ja huumorintajuksen olemuksensa vuoksi. Toivon kuitenkin, että olen pystynyt antamaan riittävän kuvan siitä valtavan laajasta urasta, jonka tämä hän teki. On kenties mahdotonta täysin arvioida Ilona Jalavan toiminnan merkitystä suomalaiselle taideteollisuudelle ja käsityökulttuurille, mutta toivon osoittaneeni, että aihe on huomion ja tutkimuksen arvoinen.

³⁶⁴ Ilonalle. Kirsti Gallen-Kallelan puhe Ilona Jalavalle 1.2.1958. Ilona Jalavan arkisto, SKS KIA.

Lähteet

Julkaisemattomat alkuperäislähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian arkisto, Helsinki (SKS KIA)

Ilona Jalavan arkisto.

Kirsti Gallen-Kallelan puhe Ilona Jalavalle 1.2.1958, 786:4:24.

Seere Salmisen kirjeet Ilona Jalavalle 786:23:10, 786:23:95 vuosilta 1917, 1958.

Jalavan puulaakin kronikka 1.2.1948, kotelo 1.

Seere Salmisen arkisto.

Ilona Jalavan kirjeet Seere Salmiselle 890:10:27, 890:10:37, 890:10:47, 890:10:121 vuosilta 1924, 1925, 1933.

Suomen käsityön museon arkisto, Jyväskylä

Tellervo Oy:n arkistokokoelma.

Mallipiirustukset P0524/0045-0071.

Lähdejulkaisut

Kallas, Riitta: *Kolme naista, kolme kohtaloa. Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884-1913* (KNKK). SKS, Helsinki 1988.

Kallas, Riitta: *Kolme naista, kolme kohtaloa. Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1914-1955* (KNKK). SKS, Helsinki 1989.

Ilona Jalavan julkaisuja

Jalava, Ilona: *Kodin Käsityöt ja muutamia neuvoja niiden tekemiseen*. WSOY, Porvoo 1910.

Jalava, Ilona: *Valkokirjailumalleja*. Otava, Helsinki 1913.

Jalava, Ilona: *Naisten käsityöt. Kolmas salkku*. Otava, Helsinki 1914.

Jalava, Ilona: *Uusia käsitöitä*. Otava, Helsinki 1924.

Jalava, Ilona: Enemmän Finnen poikkiliinoista. *Käsitéollisuus* 2/1926.

Jalava, Ilona (Toim. suom.) *Koti Kauniiksi N:o 3, Pitsinvirkkuu*. Revue des Modes, Helsinki 1927.

Jalava, Ilona (Toim. suom.) *Koti Kauniiksi N:o 7, Koruommeltuja tyynyjä*. Revue des Modes, Helsinki 1929.

Jalava, Ilona: *Ristipistomalleja*. WSOY, Porvoo 1936.

Jalava, Ilona: *Antti Jalava: Tavallisen miehen tarina. Kirjeistä ja muistiinpanoista koonnut Ilona Jalava*. WSOY, Porvoo 1948.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingfors Handel och Industri, 1925-1928.

Helsingin Kaiku, 1905.

Kodin käsitöitä, 1935.

Koti ja yhteiskunta, 1903-1907.

Kotilieden käsitöitä, 1930-1934.

Kotimainen työ: kotimaisen työn liiton äänenkannattaja, 1925.

Kotitaide, 1909.

Kotoa ja kaukaa: kansan kirjallinen kuvalehti, 1925.

Käsiteollisuus, 1907-1909, 1911-1912, 1914, 1926-1928.

Nuori voima, 1928.

Omin käsin, 1939.

Pienviljelijä: maanvuokraajain ja pienviljelijäin liiton äänenkannattaja, 1938.

Stylus: piirustusopettajayhdistyksen julkaisu, 1908-1910, 1912-1914, 1916.

Suomen kaupparekisteri: virallisen lehden liite, 1924.

Suomen kuvalehti, 1946.

Suomen Teollisuus, 1927.

Työmies, 1909.

Uusi Aura, 1912.

Uusi Suomi, 1948, 1958, 1960.

Valvoja, 1905, 1907, 1911, 1912.

Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjasanomat, 1936.

Ylioppilaslehti, Helsinki 1914.

Aikalaiskirjallisuus, muistelmat ja päiväkirjat

Anttila, Eva: *Uusia suuntaviivoja taidetekstiilissämme. Koristetaiteilijain liitto Ornamon vuosikirja VI*. WSOY, Porvoo 1933.

Godenhjelm, B.F.: *Suomalaisen naissivistyksen työmailta. Helsingin Suomalainen Tyttökoulu 1869-86 ja Suomalainen Jatko-opisto 1881-1905*. WSOY, Porvoo 1912

Hirn, Marta: *Hur såg Fredrik Cygnaeus ut? Historiska och Litteraturhistoriska studier 34*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsinki 1959.

Ivalo, Ellinor: *Suomen ensimmäinen itsenäisyysjuhla. Jääkäri-invaliidi* 1934.

Kallas, Aino: *Kolmas saattue kanssavaeltajia ja ohikulkijoita: muistoja ja muotokuvia*. Otava, Helsinki 1947.

Kallas, Aino: *Päiväkirja vuosilta 1907-1915*. Otava, Helsinki 1954a.

Kallas, Aino: *Päiväkirja vuosilta 1916-1921*. Otava, Helsinki 1954b.

Krohn, Helmi: *Kirjallisia pikkutietoja*. Otava 1/1914.

Kuoppamäki, Lauri: ”Käsityöläisyyden” yrityksiä kotiteollisuuden edistämiseksi vuosina 1906-1926. *Käsityöläisyys* 1-2/1927.

Kuoppamäki, Lauri: Kotiteollisuustyöväkeä. *Käsityöläisyys* 2/1928.

Laine, Katri: *Helsingin Käsityökoulu 1881-1931*. Helsingin Uusi Kirjapaino Osakeyhtiö, Helsinki 1931.

Mäkinen, Lauri: Taipaleelle lähtiessä. *Käsityöläisyys* 1/1907.

Turistföreningens i Finland Årsbok, 1925. Mercators Tryckeri Aktiebolag, Helsinki 1925.

Wuolijoki, Hella. *Yliopistovuodet Helsingissä 1904-1908*. Weilin+Göös, Helsinki (1945) 1973.

Kuvat

Jalava, Ilona: *Jugendryijy*. 1909. Suomen kansallismuseo, kansatieteelliset kokoelmat.

Jalava, Ilona: *Kansallisromanttinen penkkiryijy*. 1900-1929. Tampereen historialliset museot.

Jalava, Ilona: *Funktionalistinen ryijy*. 1930-1940-luku. Tampereen historialliset museot.

Tutkimuskirjallisuus

Hagelstam, Sonja: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toim. Anu Lahtinen, Maarit Leskelä-Kärki, Kirsi Vainio-Korhonen. SKS, Helsinki 2011.

Hakosalo, Heini; Jalagin, Seija; Junila, Marianne; Kurvinen, Heidi: Johdanto. Elämää suurempaa. *Historiallinen elämä: Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila, Heidi Kurvinen. SKS, Vantaa 2014.

Halldórsdóttir, Erla Hulda; Kinnunen, Tiina; Leskelä-Kärki, Maarit: Doing Biography. *Biography, Gender and History: Nordic perspectives*. Ed. Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki, Birgitte Possing. Kulttuurihistoria Turun yliopisto, Turku 2016.

Heinänen, Seija; Hirvi, Maija-Liisa; Myllykoski, Helena; Stürmer-Hiltunen, Ditte: *Käsityön ulottuvuuksia*. Suomen kotiteollisuusmuseo, Jyväskylä 1990.

Heinänen, Seija. Toimintaa käsityön hyväksi 1860-1930. *Käsityö kunniaan. Nostalgiata ja nykyaikaa*. Toim. Seija Heinänen. Suomen käsityön museo, Jyväskylä 1998.

Hofer, Tamás; Fel, Edit: *Ungarische Volkskunst*. Alkuteos: Magyar népművészet (1975). Saksaksi Henriette Engl, Géza Engl. Henschelverlag Kunst und Gesellschaft, Berlin 1981.

Hämäläinen, Pirjo: *Jugend Suomessa*. Otava, Helsinki 2010.

Jämbäck, Eija: *Naiset valistuksen virittäjinä. Suomalaisen Konkordia-liiton rahastolahjoittajien ja kunniajäsenten elämäkerrasto*. Suomalainen Konkordia-liitto, Helsinki 2008.

Karhunkorva, Reetta: Johdanto Marika Kuitusen artikkeliin. *Muurahaisenpolkuja ja harakanvarpaita. Pöytäliinoja Suomen käsityön museon kokoelmista 18.12.2004-6.3.2005*. Toim. Reetta Karhunkorva, Anne Vesanto. Suomen käsityön museo, Jyväskylä 2005.

Kinnunen, Tiina: 'Fighting Sisters': A comparative biography of Ellen Key (1849-1926) and Alexandra Gripenberg (1857-1913) in the contested field of European feminisms. *Biography, Gender and History: Nordic perspectives*. Ed. Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki, Birgitte Possing. Kulttuurihistoria Turun yliopisto, Turku 2016.

Klinge, Matti: *Eurooppalainen Helsinki*. SKS, Helsinki 2020.

Konttinen, Riitta: *Fanny Churberg*. Otava, Helsinki 2012.

Konttinen, Riitta: *Täältä tullaan! Naistaiteilijat modernin murroksessa*. Siltala, Helsinki 2017.

Konttinen, Riitta: *Aino Sibelius*. Siltala, Helsinki 2019.

Konttinen, Riitta: *Tarinankertoja Anni Swan*. Otava, Helsinki 2022.

Kuitunen, Marika: Tekstiilisuunnittelija Ilona Jalava. *Muurahaisenpolkuja ja harakanvarpaita. Pöytäliinoja Suomen käsityön museon kokoelmista 18.12.2004-6.3.2005*. Toim. Reetta Karhunkorva, Anne Vesanto. Suomen käsityön museo, Jyväskylä 2005a.

Lahtinen, Anu; Leskelä-Kärki, Maarit; Vainio-Korhonen, Kirsi: Kirjeiden uusi tuleminen. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toim. Anu Lahtinen, Maarit Leskelä-Kärki, Kirsi Vainio-Korhonen. SKS, Helsinki 2011.

Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.

Mäkikalli, Maija: *Laatuhuonekaluja koteihin*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakausikirja, Helsinki 2021.

Parker, Rozsika: *The Subversive Stitch. Embroidery and the Making of the Feminine*. I.B. Tauris & Co. Ltd, London & New York 2010.

Possing, Birgitte: How does one relate a complex life? *Biography, Gender and History: Nordic perspectives*. Ed. Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki, Birgitte Possing. Kulttuurihistoria Turun yliopisto, Turku 2016.

Priha, Päikki: Suomen Käsityön Ystävien perustaminen. *Rakkaat Ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Toim. Päikki Priha. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1999a.

Priha, Päikki: Kansankäsitöistä taiteelliseen suunnitteluun. *Rakkaat Ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Toim. Päikki Priha. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1999b.

Priha, Päikki: Rikkaita ja rakkaita vuosia lasikaton alla. *Rakkaat Ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Toim. Päikki Priha. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1999c.

Priha, Päikki: Lina Palmgren – ensimmäinen naistaiteilija. *Rakkaat Ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Toim. Päikki Priha. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1999d.

Priha, Päikki: Liite 3. Henkilökuntaa taiteilijoista tekijöihin. *Rakkaat Ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Toim. Päikki Priha. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1999e.

Salo-Mattila, Kirsti: *Keisarinna sermi. Naiskäsityön suhde taiteeseen 1800-luvun loppupuolella*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2000.

Salo-Mattila, Kirsti: *Käsityönopettajan koulutuksen historioita 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2018.

Soininen, Marjo. Käsityö kunniaan. Tutkimuskohteena Lauri Kuoppamäki. *Käsityö kunniaan. Nostalgiaa ja nykyaikaa*. Toim. Seija Heinänen. Suomen käsityön museo, Jyväskylä 1998.

Svinhufvud, Leena. Käsityön museota rakentamassa. Käsityöstä ja museon muuttuvista muodoista 1800-luvun lopulla. *Käsityö kunniaan. Nostalgiaa ja nykyaikaa*. Toim. Seija Heinänen. Suomen käsityön museo, Jyväskylä 1998.

Svinhufvud, Leena: Naisten työstä tekstiilitaiteeksi – taideteollisuuden murrokset ja Suomen Käsityön Ystävät. *Rakkaat Ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Toim. Päikki Priha. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1999a.

Svinhufvud, Leena: Kuningasajatus – Suomen Käsityön Ystävien kilpailut. *Rakkaat Ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Toim. Päikki Priha. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1999b.

Svinhufvud, Leena: Avarammille urille – Louis Sparre ja taideteollisuuden murros. *Rakkaat Ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta*. Toim. Päikki Priha. Kustannusosakeyhtiö Ajatus, Helsinki 1999c.

Svinhufvud, Leena: *Moderneja ryijyjä, metritavaraa ja käsityötä: Tekstiilitaide ja nykyaikaistuva taideteollisuus Suomessa maailmansotien välisenä aikana*. Designmuseum, Helsinki 2009.

Virrankoski, Pentti: *Käsitöistä leivän lisää – Suomen ansiokotiteollisuus 1865-1944*. SHS, Helsinki 1994.

Wiberg, Marjo: *The Textile Designer and the Art of Design: on the formation of a profession in Finland*. University of Art and Design Helsinki, Helsinki 1996.

Opinnäytetyöt

Kuitunen, Marika: *Kirjontamallit aikansa ilmentäjinä. Ilona Jalava ja hänen Kodin käsityöt - mallisalkkujensa kirjontamallit*. Helsingin yliopisto, Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos, Helsinki 2005b. Pro gradu -opinnäytetyö.

Vartiainen, Anuliisa: *Palava sydän. Tutkimus Impi Sotavallan ryijytuotannosta ja sen yhteydestä kansanomaiseen ryijyyn 1920- ja 1930-luvulla*. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsinki 2003. Pro gradu -opinnäytetyö.

Sähköiset lähteet

Eesti Rahva Muuseum: History. <https://www.erm.ee/en/content/history> (haettu 24.4.2023).

Kielitoimiston sanakirja: Taideteollisuus.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/taideteollisuus?searchMode=all> (haettu 24.4.2023).

Kielitoimiston sanakirja: Tekstiilitaide.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/tekstiilitaide?searchMode=all> (haettu 24.4.2023).

Suomen Käsityön Ystävät: Ilona Jalava. <https://suomenkäsityonystavat.fi/tuote-osasto/suunnittelijat/ilona-jalava> (haettu 24.4.2023).

Tilastokeskus: Rahanarvonmuunnin. <https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> (haettu 24.4.2023).

Liitteet

Liite 1. Ilona Jalavan kirjallisia julkaisuja

Elämäkerrallisia julkaisuja

Otteita kihlautuneitten (Antti Jalava, Alma Sofia Floman) kirjeenvaihdosta 1870-luvulla. *Muistikuvia I. Suomalaisia kulttuurimuistelmia*. Toim. Eino E. Suolahti. Otava, Helsinki 1945.

Antti Jalava: Tavallisen miehen tarina. Kirjeistä ja muistiinpanoista koonnut Ilona Jalava. WSOY, Porvoo 1948.

Mallisalkut ja käsityöoppaat

Kodin käsityöt ja muutamia neuvoja niiden tekemiseen. WSOY, Porvoo 1910.

Kirjaimia. WSOY, Porvoo 1911.

Kodin käsityöt ja muutamia neuvoja niiden tekemiseen 2. WSOY, Porvoo 1912.

Valkokirjailumalleja. Otava, Helsinki 1913.

Naisten käsityöt -lehti. Otava, Helsinki 1913-1920.

Salkut 1-8.

Uusia käsitöitä (Otavan käsityökirjoja 7). Otava, Helsinki 1924.

Ristipistomalleja. WSOY, Porvoo 1936.

Suomennetut ja suomeksi toimitetut teokset

Viktor Rákosi: *Lahonneita puuristejä*. Unkarinkielinen alkuteos: *Korhadt fakeszesztek*. WSOY, Porvoo 1901.

Virkkukirja (Otavan käsityökirjoja 1). Otava, Helsinki 1923.

Ristipisto-ompelu (Otavan käsityökirjoja 2). Otava, Helsinki 1923.

Kudintyöt (Otavan käsityökirjoja 3). Otava, Helsinki 1923.

Koruompelu ja neuvoja sen oppimiseen (Otavan käsityökirjoja 4). Otava, Helsinki 1924.

Verkkopitsi eli filet- ja tyllityöt (Otavan käsityökirjoja 5). Otava, Helsinki 1924.

Käpyily- ja solmeilutyöt (Otavan käsityökirjoja 6). Otava, Helsinki 1924.

Naema Elg: *Käsityön tekotapoja*. Minerva, Helsinki 1927.

Anna Petterson-Berg: *Reikäompelu. Täydellinen oppijakso sekä malleja*. Minerva, Helsinki 1927.

Koti Kauniiksi N:o 1, Ristipisto-ompelu stramalji-kanavalla ja Gobeliinitöitä. Revue des Modes, Helsinki 1927.

Koti Kauniiksi N:o 2, Uusimmat villatyöt. Revue des Modes, Helsinki 1927.

Koti Kauniiksi N:o 3, Pitsinvirkkuu. Revue des Modes, Helsinki 1927.

Koti Kauniiksi N:o 4, Muodikkaat verhot, niiden valmistaminen ja paikoilleen asettaminen. Revue des Modes, Helsinki 1928.

Koti Kauniiksi N:o 5, Villalankaisia Kukkia ja Nukkeja. Revue des Modes, Helsinki 1928.

Koti Kauniiksi N:o 6, Käsin solmittuja mattoja ja tyynyjä. Revue des Modes, Helsinki 1928.

Koti Kauniiksi N:o 7, Koruommeltuja tyynyjä. Revue des Modes, Helsinki 1929.

Koti Kauniiksi N:o 8, Koruommeltuja pöytäliinoja. Revue des Modes, Helsinki 1929.

Koti Kauniiksi N:o 9, Villalankatöitä. Revue des Modes, Helsinki 1929.

Barbro Wahlund-Lundquister. *Kutomisen käsikirja.* Pellervo-seura, Helsinki 1946.